

ספר

בשם מרדכי

הערות וביאורים
בעניני אמירת דבר בשם אומרו

ובראשו תשובות ממרן שר התורה
הגה"ח קניבסקי שליט"א

נכתב ע"י
יצחק בלא"א ר' מרדכי שליט"א אוהב ציון

טבת התשפ"ב
שנת "וישם לך שלום"
פעיה"ק ירושלים תובכ"א

כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם

יד"ל ע"י

מכון שערי ציון

ת.ד. 5397

עדה"ק ירושלים תוכב"א

מייל: k0527654405@gmail.com

©

כל הזכויות שמורות

נרפס על נייר ללא חשש חילול שבת ח"ו

עימוד ועיצוב:

משה לוי ספרים: 052-7634834

מכתב ברכה והסכמה
מאת מו"ר מרן שר התורה רשכבה"ג
הגר"ח קניבסקי שליט"א

בעזה"ת

כסלו תש"פ

הנה ידידי הרה"ג ר"י אוהב ציון שליט"א הראני מה
סידור שאלות ותשובות מהמכתבים שהשבתי לו
מקפוא על סדר הש"ס, בתוספת חידושים ביאורים
ומראי מקומות בשולי הגליון, וכבר אתמחי גברא במה
שהדפיס על החומשים, וראיתי שהוא מברר היטב
העניינים, ואני מכירו היטב כמה שנים והוא ת"ח וירא
שמים, וסידר את הדברים יפה. יהי רצון שיזכה להפיץ
מעיונתיו חוצה מתוך נחת ושמחה להרבות כבוד
שמים, ויזכה לאריכות ימים ושנים טובות

חיים קניבסקי

חיים קניבסקי

מכתב זה ניתן לספרי חידושי הגר"ח ק על הש"ס,
ובהסכמת מרן שליט"א נדפס כאן

ברכות שמים יחולו
מעל ראש הנדיב היקר
ידידי ורעי רודף צדקה וחסד
תמכין דאורייתא
ה"ה החפץ בעילום שמו שליט"א

אשר נטל על עצמו הוצאת ספר זה
יה"ר שיזכו הוא וזוגתו מנב"ת וכל בני
משפחתו לשפע ברכה והצלחה
בכל הענינים ובכל מילי דמיטב
ברוחניות ובגשמיות
אמן כן יהי רצון

תוכן הענינים

ז	מצבת זכרון
טו	הקדמה
יט	פתיחה
כג	תשובות רבינו הגדול

בירורים והערות

מזט	סימן א + מקור לדין שמי שלא אומר דבש"א עובר בגזל
נר	סימן ב + ער כמה צריך לשלשל השמועה
סב	סימן ג + דבר שידע מעצמו אם צריך לומר בש"א
סז	סימן ד + השומע מאשה אם צריך לומר בש"א
עג	סימן ה + בענין גדול ששמע מקטן אם צריך לומר בש"א
עז	סימן ו + אם גוי צריך לומר דבר בשם אומרו
פ	סימן ז + אם יהודי ששמע מגוי צ"ל בש"א
פב	סימן ח + כששמע ממי שאין רוח חכמים נוחה הימנו
פז	סימן ט + בהא דלא אמרו שמועה משמיה דאיבו
צג	סימן י + כשאומר שמעתי אומרים אם עובר איסור
צז	סימן יא + כששמע מכמה חכמים היאך ינהג
קב	סימן יב + המסופק ממי שמע היאך ינהג
קד	סימן יג + אם כמ"מ יש דין של דבש"א
קז	סימן יד + כשאומר דבר תמוה אם צריך לומר שם אומרו

שם מרדכי

תיבן הענינים

קח	סימן טו + אם גם במילי העלמא צ"ל בש"א
קי	סימן טז + ספר שנחבר בעילום שם אם צריך להזכירו
קיב	סימן יז + ביקוש מחבירו שלא יאמר בשמו אם בכ"ז יאמר בשמו
קטז	סימן יח + אם יש לשומע לברר מיהו בעל השמועה
קטז	סימן יט + סתירה בדברי הידושלמי
קכב	סימן כ + בענין לומר דבר בשם חכם שלא שמע זאת ממנו

מכתבי תורה

קלא	מכתב א + בענין שפתותיו דוככות - מכתב להגרש"ד פרידמן שליט"א בעל שדה צופים
קלט	מכתב ב + בכמה ענינים - מכתב לבעל מזה"ס אומר דבר בשם אומר
קמח	מכתב ג + בכיבוד דברי התוספתא לענין גניבת ד"ת - מכתב מהגרא"י קונשטט שליט"א
קנב	מכתב ד + ביישוב הסתירה בירושלמי - מכתב מהגר"א נבנצל שליט"א
קנג	מכתב ה + בענין ספר בעילום שם המחבר - מכתב מהגר"י טשזנר שליט"א
קנה	מכתב ו + בענין אמירת דבש"א בשם עכו"ם - מכתבי הגרש"ק גרוס והגר"ט שולזינגר שליט"א
קנז	מכתב ז + בענין הא דהובאה שמועה מאלישע בן אבויה - מכתב מהגר"מ קרליבך שליט"א
קנט	מכתב ח + בענין גדול ששמע מקטן - מכתב הגר"ג רבינוביץ והגר"ט שולזינגר שליט"א
קסא	מכתב ט + בענין "שמעתי אומרים" אם עובר בלאו + האומר דבר בשם חכם שלא גמרו ממנו גורם לשכינה שתסתלק - מכתבי הרה"ג ר' חיים סימן טוב שליט"א
קסח	מכתב י + בענינים שונים - מכתבים מהרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

מיצבת זכרון

אציב בזאת מצבת זכרון לכבוד חמי הרב הצדיק רבי מאיר ברדוגו ז"ל. ובה מקצת דרכיו והנהגותיו בקודש חרוזים בראשי תיבות של שמו ושם משפחתו, למען יעמדו לנו, לבני בתינו, ויוצאי חלצינו למזכרת ללמוד מקצת דרכיו והנהגותיו. ועיין בגמרא ברכות (דף ו' ע"ב) "אמר רב ששת אגרא דהספדא דלויי". ושמעתי מהגאון הצדיק רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל שביאר בדרך דרש ד"דלויי" היינו לדלות ממעשיו והנהגותיו של הנפטר וללמוד מהם הדרך אשר ילכו בה. (ועיין בספר משנת רבי אהרן להגר"א קוטלר זצ"ל ח"ג מאמרים ושיחות בהספדו על הגרא"ז מלצר זצ"ל שביאר כן). ויהיו הדברים לעילוי נשמתו הטהורה. אכ"ר.

מאד מאד נזהר בדיבורו שלא לדבר בגנות שום יהודי כלל ועיקר. וכמובן שלא לדבר דיבורים אסורים כגון לשון הרע רכילות וכדו'. ואף למי שהכעיסו וכדו' לא דיבר בגנותו כלל ועיקר. וכשדיברו בגנות איזה אדם בפניו היה מראה פנים זועפות עד כדי כך שנעשה לא נח למדבר, שהרגיש שמצער לו מאד. ואף דיבורי סרך או אבק לשון הרע לא היה ניחא ליה לשמוע כלל ועיקר. ואפשר לומר שהתייחד מאד מאד במידה זו, במדרגה גבוהה עד כדי כך שאינני

זוכר במשך למעלה משני עשורים ששמעתי ממנו דיבור רע על אחר אפילו פעם אחת. וקיים בעצמו בהידור רב מאמר התנא באבות (פרק א' משנה י"ז) "שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה".

הבתו ושמחתו היתה תמיד לראות את כל בני משפחתו מאוחדים ומלוכדים כבני איש אחד. והיה שגור דבר זה על לשונו, ובכל מכתב ומכתב שכתב לאחד מבני המשפחה לרגל שמחה וכדו' תמיד הדגיש ענין זה "שנזכה תמיד לראותכם מאוחדים ואוהבים אחד את השני". ואפשר לומר שהדבר הכי מגונה בעיניו היה המחלוקת, וברח ממנה כבורח מן האש. וגיסי הרב יוסף ברדוגו שליט"א העיד שעל אף שהיה מתפלל קבוע במשך עשרות שנים באותו בית הכנסת, מעולם לא היה מעורב בשום מחלוקת. ואף שהיה מחשובי הקהל, ודעתו היתה נוגעת לכלל, תמיד ידע לחמוק ולא להתערב. וגם כשהיה איזה ויכוח רח"ל היה תופס רגליו ונעלם מהמקום לחלוטין. ואמר פעם, שדבר זה קיבל בצוואה מאמו הצדקנית ע"ה שאמרה לו שלא להמצאות כלל באזור שיש בו מחלוקת. והדבר נמשל לדליקה משתוללת שמי שנשאר באזור ניזוק רח"ל, כך המחלוקת כמו אש היא, ואין לעמוד בסביבתה כלל.

דיו רב לו בנתינת צדקות רבות, ובפרט להרנין לב יתומים ואלמנות, והכל בצנעה ובעין יפה, שלא על מנת לקבל כבוד ותהילה. וזכורני שלפני שנים קיבל על עצמו ליתן מתת לכל מי שיפנה אליו, והיו ימים שהיה מקבל עשרות פניות לקבלת עזרה ממוסדות ומיחידים והיה יושב ומכין מעטפות ושולח לכל אחד ואחד מן המבקשים

שלא להשיב פניהם ריקם. וכן בכל זמן שמחה או בסיום מסכת וכדו' היה מחלק לכל הסובבים נתינות הגונות הן לקרובים יותר והן לקרובים פחות, ואף את הילדים הקטנים לא היה שוכח והיה מכין להם מראש דברים מיוחדים בכדי לשמחם.

ר' ינן וקילס מגרונו להשם יתברך במשך שנים רבות ששימש כשליח ציבור בהרבה בתי כנסיות שלא על מנת לקבל פרס. וכן שימש כקורא בתורה עד סוף ימיו בחול ובשבת. ובכל שבת ושבת היה קורא בתורה בכמה בתי כנסת החל מנץ החמה ואילך. וסיפר לי מו"א שיבדל לחיים טובים וארוכים רבי מרדכי שליט"א אשר גם אצלו היה חמי ז"ל קורא בתורה במשך שנים רבות בק"ק "מדרש אברהם" שמלבד מה שלא קיבל תשלום עבור מה שהיה קורא בתורה היה נותן מתנה לבית הכנסת איזה סכום בכל פעם שקרא בימות החול, וסכום כפול בכל פעם כשקרא בתורה בשבת קודש. וכידוע לכל השומעים הן התפילה והן הקריאה בתורה היו בתכלית הדקדוק ללא שום טעות כלל ועיקר. ודרך משל אמר מו"א שליט"א שיאה לומר עליו הא דאיתא בגמרא מגילה (דף י"ח ע"ב) "שאני רבי מאיר דמיקיים ביה ועפעפיך יישירו נגדך".

ביטל עצמו ביטול גמור לדעת תורה ולגדולי ישראל, ואף בדברים שהיו קשים לו ביותר ושהיו לו נסיון תמידי ויום יומי כששמע שזה דעת גדול בישראל קיבל את הדברים וביצעם ללא הנד עפעף. וכאן המקום לציין עובדא אחת, בשבת אחת ששהינו יחדיו בעיר

נשים מרדכי

מצבת זכרון

התורה בני ברק וזכיתי לסעוד על שולחנו של רבינו הקדוש מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א ולקחתיו עמי לזכות לחזות בהדרת קודשו וגאונו ולקבל ברכתו של רבינו שליט"א, ורבינו שראה פניו וראה שזקנו מגולח סימן לו באצבעו לאות שיגדל זקנו ומאותה שבת ואילך גידל זקנו לקיים הוראתו של רבינו עטרת ראשינו שליט"א. וקיבל על עצמו כבר בהיותו צעיר לימים את דודינו היקר יבדל לחיים טובים וארוכים הגאון הגדול רבי יהושע ברכץ שליט"א למורו ורבו ודבק בו וביטל עצמו אליו בביטול גמור ולא משה ידו מתוך ידו, ואף למד עמו בחברותא במשך זמן ארוך מידי שבוע בשבוע.

ד אינו בחוש איך שנתקיים בו דברי החסיד בעל חובות הלבבות (שער הפרישות פרק ד') וז"ל "הפרוש צהלתו בפניו ואבלו בלבו. לבו רחב מאד ונפשו שפלה מאד. איננו נוטר ולא חומד ולא מספר בגנות ולא מדבר מאדם. מואס בגדולה ושונא הפרסום. מיושב, זכרון, מודה, רב בשת, מעט נזק. אם ישחק, לא ירבה, ואם יבעס, לא יתקצף. שחקו ריוח שפתים, ושאלתו ללמד. חכמתו רבה וענותו גדולה. החלטתו חזקה, לא ימהר ולא יסכל. מחלקתו נאה ותשובתו נכבדת. צדיק, אם יבעס, חומל, אם יבוקש. ידידותו זכה ואסורו חזק ובריתו נאמנה. רוצה בדין הבורא, מושל ביצרו. לא ידבר עתק על מי שיזיקהו, ולא יתעסק במה שלא יועילהו. לא יתנקם לאיד ולא יזכר לאדם רעה. משאו קל ועזרתו רבה, הודאתו רבה בעת הרעה וסבלו ארוך בעת הנזק. אם ישאלו ממנו, יתן ואם יחמסו אותו, ימחל. ואם ימנעו ממנו, יתנדב, ואם ירחיקוהו, יקרב. רך

מחמאה ומתוק מדבש, מצוה על האמת, דובר צדק, עוזב מאויו, מצפה ליומו, אומר ועושה, חכם, זריז, נפשו יקרה, ולבריות נוח. **נר מאיר בארץ**, נצול מכל גנות. עזרה לדל ותשועה לעשוק. לא יחלל כבוד אדם ולא יגלה סוד. צרותיו רבות ותלונתו מעוטה. כשיראה טוב, יזכרנו, ואם יראה רע, יכסנו. רצוי וזך, פקח וירא שמים. חברתו שמחה, הרחקתו אנחה. זקקתהו החכמה, ויפתהו הענוה. מזכיר למשכיל, מלמד לסכל. כל מעשה אצלו זך ממעשהו וכל נפש בעיניו יותר ברה מנפשו. יודע את מומו, זוכר את עונו, אוהב את האלהים, רודף רצונו. לא ינקם לנפשו ולא יתמיד בקצפו. חבר לותיקים, יושב עם העניים, אוהב לאנשי הצדק, נאמן לאנשי אמת, עוזר לרש, אב ליתום, בעל לאלמנה, מכבד הדלים. "עב"ל. כל מכיריו לכשידקדקו בדברי החסיד הנ"ל יראו שזכה למעלות אלו אחד לאחד.

ז"ק בק במנהגי אבותיו הקדושים אשר כידוע היה מגזע היחס לרבינו הקדוש רבי רפאל המלאך ברדוגו זצוק"ל זיע"א. וכפי שמופיע באילן היוחסין המפורסם ונדפס בכמה וכמה ספרים לרבותינו בני משפחת ברדוגו זצוק"ל. ואף תמך וסייע בההדרת ספריהם מחדש. והיה מקפיד מאד שלא לשנות ממנהג אבותיו הן בענייני הלכה והן במנהגי התפילה וכדו'. וכאן המקום לציין שאף שהיה חשוב לו ענין הדקדוק בקריאת התורה ע"פ המסורת עובדא הוה פעם אחת באחד שקנה עליית זכור ועלה לתורה וביקש לקרוא בעצמו, וקרא שלא בדקדוק והגבאים והשומעים ביקשו מחמי ז"ל שיחזור על הקריאה בכדי שבודאי יצאו ידי חובת הקריאה שהיא מדאורייתא

כידוע, ולא הסכים בשום פנים ואופן לחזור שוב הקריאה בכדי שלא לפגוע באותו אדם.

וקבע עיתים לתורה עם כמה וכמה חברותות ואף זכה לסיים מסכתות רבות מהש"ס, והיה מתרגש בכל סיום וסיום מחדש על שזכה לקנות עוד מסכתא בש"ס. ואף כיתת רגליו משכונה לשכונה ומעיר לעיר ללמוד, ובשביל שלא להטריח את החברותות להגיע אליו היה מטריח עצמו ואף בימי שישי להגיע למקום אשר החברותא נמצא. וזכור ולא אשכח את שולחן שבת אשר בכל סעודה היה מדבר מעניני הפרשה ודרכו הייתה שהיה נותן סקירה על כל המדובר בפרשת השבוע בשילוב ווארטים שיש בהם לימוד מוסר וחיזוק לעבודת ויראת השם ועבודת המידות.

יבור גדול היה בלכבוש את יצרו ולהעביר על מידותיו. ואף אנשים שעשו לו עוולה או שציערהו לא היה שומר טינה, ועובדא ידענא בשכן אחד שציערו וקנטרו, וחמי ז"ל הלך למחרת אותו היום עם דודון מלא מיני מתיקה בשביל לפייסו. ויתרה מכך הנה בגמרא תענית (דף כ"ה ע"ב) איתא "שוב מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה ירד רבי עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו וכו' וירדו גשמים, הווי מדנני יצאת בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו". ושואלים דהרי עצם זה שזה מעביר על מדותיו הוא מעלה, ואמאי לא נחשב משום זה גדול יותר. ושאלתי זאת קמיה מו"ר מן הגר"ח קניבסקי שליט"א והשיב בזה הלשון

נשים מרדרי

מצבת זכרון

"לא הוצרך להעביר על מדותיו". (ועיין במש"כ בזה באריכות בספרי חידושי הגר"ק על הש"ס תענית אות כ"ה). וביאור הדברים דיש אדם שנולד בטבעו כעסן וכו' וכשאדם מקניטו הנסיון גדול בשבילו להעביר על מדותיו, אך יש אנשים שמטבעם נוחים ורגועים יותר ואף כשאדם מבעיסם או מקניטם אין זה בבחינה של מעביר על מדותיו כשאינו כועס. וביודעי שחמי ז"ל היה בשבילו נסיון גדול ובכל זאת כבש את יצרו והעביר על מדותיו.

ו' יצאה נשמתו בטהרה ביום י"א לחודש תשרי התשפ"א וזכה ונתקיים בו דברי הגמ' בכתובות (דף ק"ב ע"ב) "מת במוצאי יום הכיפורים סימן יפה לו" ופרש"י "במוצאי יום", נמחלו עוונותיו וסימן יפה לו" וביום הכיפורים התפלל כל התפילות מילה במילה וכפי שהעיד גיסי רבי יעקב בן גיגי שליט"א (ששה עמו בצוותא והתפלל עמו) שדקדק בכל תיבה ותיבה ואף תיקן אותו בניגון של אחד הפיוטים, ואף ביום פטירתו התפלל תפילת שחרית כתיקנה עטור בטלית ותפילין בצלילות הדעת ובבהירות גמורה ולאחר מכן עלתה נשמתו למרומים.

א.ב.י.ר.

ת.נ.צ.ב.ה.

ברוך עדי עד שם תהילתו

מתים יחיה אל כרוב חסדו

הקדמה

אודה ה' מאוד בפי ובתוך רבים אהללנו, ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, יום הכנס בני יקירי וחביבי כמר מרדכי נ"י לעול תורה ומצוות, יה"ר שכשם שנכנס לתורה כן נזכה לראותו בחופתו ובשמחתו ויגדל בתורה ויר"ש ומדות טובות ויתעבד לאילנא רברבא אכ"ר.

ובעת התקרב השמחה עלה בדעתי להודות לה' יתברך ואין טוב אלא תורה, ולהדפיס חידו"ת בעניני אמירת דבר בשם אומרו אשר זכיתי ללבן סוגיא זו לפני כחמש עשרה שנה, ורוב הדברים נדפסו ע"ג גליון "שערי ציון" שזכינו להו"ל באותה תקופה, ובס"ד ובחסד ה' זכינו ומצאו הדברים חן בעיני מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א אשר שם עינו ועבר על כל גליון מרישא ועד גמירא, ואף הוסיף נופך בהערות והארות באיזהו מקומן. וכמו כן קבלתי מכתבים רבים משאר ת"ח והלומדים. וכעת כינסתי לפונדק אחד הדברים בסדר חדש דבר דבור על אופניו בשילוב הערות והוספות שנתקבלו על ידי הלומדים.

והנה אף שיש להאריך בכל ענין וענין עוד הרבה, ויש עוד ענינים שלא כתבנו בהם, הרוצה להרחיב הדברים יעי' בזה במה שנדפס כבר בענין זה דאומר דבר בשם אומרו בכמה ספרים חשובים, ואציינם כאן.

א. ספר בית אהרן להגר"א מגיד כללי הש"ס ערך אומר דבר בשם אומרו מעמ' שע"ו - תנ"א. ב. קונטרס אמירת דבר בשם אומרו (משנת

נשם מרדכי

הקדמה

תש"ך) וקונטרס הערבות ח"ג בתוכו קונטרס דבר בשם אומרו ח"ב, ומדור מכתבים לעניינים הנ"ל. ג. ספר משנת יוסף (מהגר"י ליברמן שליט"א) על אגדות הש"ס ח"ב בפתיחה. ד. ספר שני חיי בפתיחה. ה. ס' פדות יעקב (להגר"י פיש שליט"א) משנת תשמ"ז אות ח'. ו. ס' דבר בשם אומרו (להגרש"א פיש שליט"א) נדפס בשנת תשס"ו, כולו בענין זה. וקראתי שם הספר "בשם מרדכי" על פי מאמר רז"ל במגילה דף ט"ו ע"א "אמר ר"א אמר רבי חנינא כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי".

גם לרמז בו שם חתן הבר מצוה בני יקירי וחביבי מרדכי נ"י. ולאחר שחשבתי שם הספר מצאתי כי רמוז בו גם שמי, וכמ"ש הקדמונים שיש ענין לרמז שם המחבר בשם הספר, כי "בשם מרדכי" הוא גימטריי "יצחקן' אדוני אבי מרדכי" (616).

ובריש הספר קבענו מצבת זכרון לכבודו של מורי חמי היקר רבי מאיר ברדוגו זצ"ל, שנפטר מקרוב. ויה"ר שגם הלימוד בספר זה יהיה לע"נ.

בסיום דברי הריני להודות להקב"ה שזיכני והגיעני עד הלום, כי הרבית טובות אלי כי הגדלת חסדך עלי, ואילו פיננו מלא שירה כים ולשונונו רינה כהמון גליו ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע ועינינו מאירות כשמש וכירח וידינו פרושות כנשרי שמים ורגלינו קלות כאילות, אין אנחנו מספיקים להודות לך ה' אלקינו ואלקי אבותינו ולברך את שמך מלכנו על אחת מאלף אלפי רבבות פעמים הטובות ניסים ונפלאות שעשית עמנו ועם אבותינו.

ובפרט אמלא פי שבח ותהילה קמיה קודשא ב"ה שזיכני לישב בחצרות בית ה', ובפרט על מה שזיכני ה' במתנת חינוך להתקרב אל קדש הקדשים מו"ר שליט"א למעלה מעשרים שנה. ונברך בברכת הדיוט למו"ר מרן שליט"א שנזכה עוד רבות בשנים ליהנות לאורו וללמוד ממנו, ויאריך ימים על ממלכתו בבריות גופא ונהורא מעליא, ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דור ודור אכי"ר.

קובע ברכה לעצמו ידידי ורעי דיתיב בתוונא דלבאי הנגיד הרבני רודף צדקה וחסד מגדולי התמכין דאורייתא בדורנו רבי יהודה אריה בן אסתר שליט"א, יה"ר שיזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה ויראה נחת מכל יוצאי חלציו אכי"ר.

כמו"כ הנני להודות להורי היקרים מו"א רבי מרדכי שליט"א ומרת אמי מנב"ת תליט"א, וכן לחמותי מנב"ת תליט"א, על הטוב שגמלו וגומלים עמנו, יה"ר שיזכו לראות נחת דקדושה מכל יוצ"ח בבריאות איתנה ונהורא מעליא אכי"ר. וכאן המקום להזכיר ולהודות לזוגתי היקרה תליט"א על כל הטוב והחסד שגומלת עמי ומסירה ממני כל טירדה בעניני הבית, יה"ר שנזכה יחד לעוד בנים ובנות, ונזכה לראות בשמחתם אכי"ר.

ויה"ר שנזכה ויקוים בנו הפסוק "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו", ונזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, ויהא רעווא קדמך דתפתח לבאי באורייתא, ותשלים משאלין דליבאי וליבא דכל עמך ישראל לטב ולחיים ולשלם אכי"ר.

יצחק בלא"א הרב מרדכי שליט"א אוהב ציון

פתיחה

בריש הספר ראיתי לנכון להביא כמה פרפראות השייכים לענין זה של אמירת דבר בשם אומרו, ויש בהם להבהיר גודל חשיבות ענין זה.

א. כתב המהרח"ו זצוק"ל בשער מאמרי רשב"י סוף אבות וז"ל "הא למדת כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם כו', שמעתי פשט משם הר' ישעיה הלוי אשכנזי זלה"ה והוא על פסוק עשות ספרים הרבה אין קץ ר"ל אין גאולה והוא כי האומר דבר בשם אומרו מביא הגאולה משא"כ מי שעושה ספרים הרבה כי בהיות שהוא עסוק בכמה פשטים ופירושים ולעשות ספרים יכול בנקל לכתוב איזה דבר על שמו והוא שמע אותו מאחרים ולפי שהוא טרוד בספרים הרבה חושב בדעתו שהוא משלו ולכן אין קץ ר"ל אין גאולה, שמעכבה ח"ו" עכ"ד.

ב. הרמח"ל בספרו תיקונים חדשים תיקון עשרים וארבעה כתב וז"ל "ואפי' תורה שבע"פ כולא אתרשים לעילא בשמא דמאריה עד לא אתמרחה לתתא כל שכן בתר דאתמרחה, ורזא דא כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, דכמה אנון דתלין בההיא נשמתא ודאי, ומשמשיין לה, וכולהו מתנהרן בההיא מלה דלההיא חולקא אתיהיבת, ומאן דגזל מלין ממרייהו כאילו גזל מגו קודשא

עילאה וגזל נהירו מאלין דמצפאן ליה, ואפילו מאן דאמר סתם גרים לנהירו דלא אשתלם". [תרגום - ואפילו תורה שבע"פ הכל כתוב למעלה בשם אומרו לפני שנאמרו הדברים למטה, כל שכן לאחר שנאמרו, וזה סוד כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, הרי כמה אנשים תלויים באותה נשמה שאמרה הדברים בודאי ומשמשים אותה, וכולן מקבלים הארה מאותו הדבר שנאמר שעבור החלק ההוא באה הנשמה, ומי שגוזל הדברים מאדונם (דהיינו שאומרם בשם עצמו) כאילו גזל מתוך הקודש העליון, וגזל אור מאלו המצפים לו, ואפילו מי שאמרם סתם (אפילו שלא משמו) גרם לאור שלא יהיה שלם].

ג. המהר"ש הלוי אלקבץ זיע"א בספרו מנות הלוי על אסתר ב' כ"ב כתב וז"ל "וכמה רחקה עצה זו מדורות האחרונים הללו, כי נמצאו בעניננו מגנבי דברים אלו מאלו, והמהדרים שבהם מכסים שם אומרו ואומר סתם, והמכוערים שבהם מייחסים אותם לעצמם, תמוכים בטוחים על מאמר סגנון אחד עולה לכמה נביאים, ועל זה סמכו מגנבי דברים כנביאי השקר, ומהם מגנבי ספרים, וחוששני להם מחטאת חוסר אמונה שאם היו מאמינים באמת שיש דין ויש דיין ויש עולם אחר עתידים ליתן בו דין וחשבון ומשפט על כל נעלם, היו מפחדים מאשר יבואו לפני קונם בהמצאם גזלנים שם, ומי גדול ממנו ית', וכשעלה מרע"ה למרום מצאו דורש בשם ר' אליעזר פרה בת שנתיים ועגלה בת שלש כדאיתא בפסיקתא, וחכמים הללו ראו ולא לקחו מוסר. ובמר נפשי כתבתי זה כי הייתי עשוק וגזול מדברי תורה כל הימים". ע"כ.

ד. המהר"ל בספרו דרך חיים אבות פרק שישי כתב וז"ל "ויש לך לדעת עוד מה שהאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, כי יש בזה טעם מופלג עוד וזה כי האומר דבר בשם אומרו הוא ג"כ מביא גאולה לעולם כאשר מחזיר הדברים שהם ביד אחר אל מי שהדברים הם שלו, ויצאו הדברים מרשות אחר אותם שהיו תחת ידו ומחזירים אל מי שהדברים שלו, ולכך על ידו ג"כ הגאולה של ישראל, כי ישראל היו תחת אחרים ועל ידו ראוי שיחזרו ישראל אל מי שהם שלו, וישראל הם אל הקב"ה בודאי, ולפיכך כאשר אומר דבר בשם אומרו והוא מחזיר הדברים מרשות אחר אל רשות מי שהדברים שלו ג"כ ראוי שעל ידו תהיה הגאולה ויצאו ישראל מרשות אחרים אל מי שהם שלו, ואם אין מביא גאולה גמורה הנה מביא דבר הרוחה שכל הרוחה מיד האומות ומיד המושלים הכל גאולה הוא. ולפי גודל דבר זה שאמרנו שהשי"ת סדר לכל אחד ואחד דעתו וחכמה מיוחדת כמו שהתבאר זה למעלה כאשר יצאו הדברים מרשות אחד אל רשות אחר, אומרם דבר זה גאולה עליונה מאוד היא, ולכך האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, ופירוש זה יש לך להבין מאוד" עכ"ל.

ה. בספר אבות עולם (לר' בנימין וויטאלי) אבות פ"א משנה י"א כתב וז"ל "כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, וע"ש מה שפירשנו, והנה ודאי שמי שאינו אומר דבר בשם אומרו מביא גלות לעולם, לכן הזהיר אבטליון חכמים הזהירו בדבריכם לומר דבר בשם אומרו, שמא תחובו חובת גלות אם לא תעשו כן ותגלו וכו'. ונאה לאבטליון לומר כן לפי שהיה מקהל גרים וודאי שלמד הרבה מרבותיו, ולכן הזהיר על הדבר הזה". עכ"ד.

ו. בספר ישמח משה (להגר"מ טייטלבוים) פרשת תולדות כתב וז"ל ועוד נ"ל בהקדים הא דאיתא במגילה (דף ט"ו ע"ב) אמר רבי אלעזר אמר ר' חנינא כל ר' חנינא צדיק אבד לדורו אבד, ואמר רבי אלעזר אמר ר' חנינא כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם וכו', ונ"ל סמיכות הני תרי מימרא על פי שראיתי בספר אחד דכשאומר דבר בשם אומרו אם כן שפתותיו של הצדיק דובבות בקבר, דהיינו שמעורר חיות להצדיק, ועל כן נחשב להדור, והיינו שדרשו (יבמות צ"ו ע"ב) אגורה באהלך עולמים, דהוי כדר בעולם הזה, והבן. עכ"ד.

סדר

בשם מרדכי

תשובות רבינו הגדול
מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א
בעניני אמירת דבר בשם אומרו

תשובות רבינו הגדול

א

ש. בדין לומר דבר בשם אומרו אם שמע מא' בשם אחר אם צריך לומר שם שניהם.

ת. עי' נזיר נ"ו ב"א.

ב

ש. אדם שחידש דבר מעצמו ואח"כ ראה כתוב כן בספר או ששמע מחבירו האם צריך לומר בשם אומרו גם באופן זה.

ת. א"צ"ב.

א. עי' לקמן סימן ב' מש"כ בזה באורך.

ב. עי' לקמן סימן ג' מש"כ בזה באורך.

ג

ש. מי ששמע דבר חידוש מאשה (וכגון אשתו וכיוצב"ז) ואומרו לאחר האם איכא דינא דאומר דבר בשם אומרו או דמשום צניעות אין לומר בשמה.

ת. יש לומר^ג.

ד

ש. בהא דאיתא בירו' סנהדרין פ"ג ה"ה "איקלס רבי בא בר זבדא דמרו שמועה משום דזעיר מיניה", וצ"ע מה השבח בזה לכאו' שאמר דבר בשם אומרו דמבו' במג"א סי' קנ"ו שמי שלא אומר בשם אומרו עובר בלאו, ואי משום שהיה קטן ממנו הרי בירו' שם פ"י סוף ה"א איתא "אמר הקב"ה אם שמעתה דבר מפי קטן ישראל והנייך לא יהיה בעיניך כשומעו מפי קטן אלא כשומעו מפי גדול" וכו'.

ת. הי' בידו שלא לאמרו כלל^ד.

ה

ש. בחת"ס בחי' עה"ת פ' מקץ עה"פ "ואני שמעתי עליך תשמע חלום לפתור אותו" כ' וז"ל "ולא אמר בשם אומרו שמעתי משר המשקים על כן הביא גלות לעולם ולא גאולה" ומבואר שגם גוי צריך לומר דבר בשם אומרו, אם ידוע למרן שליט"א מקור לזה, ואם נכון לבאר דבריו דכיון

ג. עיי' לקמן סימן ד' מש"כ בזה באורך.

ד. עיי' לקמן סימן ה' מש"כ בזה באורך.

דהוא משום אל תגזול דל ובן נח מצווה על הגזל לכן צ"ל בש"א.
ת. גם ב"נ מצוה על החסד^ה.

י

ש. מרן שליט"א כתב לי שגם ב"נ מצוה על החסד וחיפשתי מקור לזה, ולע"ע מצאתי שכ"כ הנצי"ב בהסכמתו לספר אהבת חסד אם מרן שליט"א יכול לציין לי מקור יותר קדום לזה.
ת. עי' תוס' ב"ב ט"ז ב' ד"ה בא^א.

י

ש. שאלתי למרן שליט"א מה המקור שב"נ מצווה על החסד, והרב ציין לתוס' בב"ב דף ט"ז ע"ב ד"ה "בא" ויל"ע בזה דהתם איירי בדברים שעשה בקום ועשה דע"ז שייך לומר מכוער הדבר, אבל אי עשיית חסד שהוא בשב ואל תעשה מנ"ל שנצטווה.
ת. הרי סדום נענשה ע"ז^א.

ה. עי' לקמן סימן ו' מש"כ בזה באורך.

ו. עי' לקמן סימן ו' מש"כ בזה באורך.

ז. עי' לקמן סימן ו' מש"כ בזה באורך.

ה

ש. האם גם יהודי ששמע דבר חכמה מגוי צריך לומר בשם אומרו וראיתי פעם ראייה מדברי ר' ניסים גאון בברכות ט"ז ע"א דאי' למה נסמכו אהלים לנחלים ופי' רנ"ג "והוא שנאמר בתורה משמו של בלעם מה טובו אהליך יעקב כנחלים נטיו" ומבואר דצ"ל אף משמו של גוי.

ת. פרשת בלעם היא פרשה בתורה".

ט

ש. שאלתי את מרן שליט"א לענין אדם ששמע דבר חכמה מגוי אם צריך לומר בשם אומרו, והצעתי קמיה מרן שליט"א הראיה שהביאו לדבר מדברי הר' ניסים גאון בברכות ט"ז ע"א שכ' "למה נסמכו אהלים לנחלים והוא שנא' בתורה משמו של בלעם מה טובו" וכו' שאף בשם גוי צ"ל, והרב שליט"א השיב בזה"ל "פרשת בלעם היא פרשה בתורה" ולא זכיתי להבין כוונתו אם יוכל לבאר לנו.

ת. משה אמרו ברוה"ק".

ח. עיי' לקמן סימן ז' מש"כ בזה באורך.

ט. עיי' לקמן סימן ז' מש"כ בזה באורך.

נשים מרדרי

תשובות רבינו הגדול

י

ש. אדם ששמע דבר מאדם שאין רוח חכמים נוחה הימנו, או ממני ששנה
ופירש האם צריך לומר בשם אומרו ואם לאו באיזה לשון יאמר.

ת. עי' ב"ק ס"א א'.

יא

ש. שאלתי למרן שליט"א במי ששמע דבר חכמה מאדם ששנה ופירש או
ממי שאין רוח חכמים נוחה הימנו אם צריך לומר בשם אומרו והרב ציין
לעיין בב"ק דף ס"א ע"א ושם משמע שאין לומר בשם אומרו, והעירו
בזה מהמשנה באבות פ"ד מ"כ שהובא בשם אלישע בן אבויה, (ומחגיגה
ט"ז ע"א שהובא ממנחם ודעת אביי שם שמנחם יצא לתרבות רעה, וכן במע"ש פ"ה מ"ט
שהובא מיוחנן כה"ג שלבסוף נעשה צדוקי).

ת. עי' חגיגה ט"ו א' בתו' שמת מתוך תשובה^א.

יב

ש. בע"ז דף ל"ה ע"ב איתא "איבו הוה מנכית ואכיל פת אבי מצרי אמר
להו רבא ואיתימא רב נחמן בר יצחק לא תשתעו בהדיה דאיבו דקאכיל
לחמא דארמאי" ובהגהות הב"ח אות ג' כתב "בהדיה דאיבו, נ"ב ס"א לא
תשתעו מיניה דאיבו פי' לא תאמרו דבר שמועה משמו אלפסי והר"ן
והרא"ש" עכ"ל וכ"ה גי' המהרש"א, וצ"ע מהא דאי' בחולין קכ"ב "אמר

י. עי' לקמן סימן ח' מש"כ בזה באורך.

יא. עי' לקמן סימן ח' מש"כ בזה באורך.

רב נחמן בר יצחק איבו אמרה" וכו' הרי דרנב"י עצמו מביא מימרא מאיבו.

ת. אדרבה משם מביאים ראיי"ב.

יג

ש. אדם ששמע דבר מחבירו ואומר לאחור ולא אומר ממי שמע אלא אומר "שמעתי אומרים" וכיוצב"ז אם עובר באל תגזול דל, או דילמא כיון שלא נתעטף בטלית של אחרים לא עובר איסור.

ת. יתכן שעובר^ג.

יד

ש. אדם ששמע אותו חידוש מכמה וכמה ת"ח האם צריך לומר זאת בשם כולם בשביל לקיים הדין דאומר דבר בשם אומר או דסגי שמזכיר שם אחד מהם.

ת. הראשון^ד.

יב. עיי' לקמן סימן ט' מש"כ בזה באורך.

יג. עיי' לקמן סימן י' מש"כ בזה באורך.

יד. עיי' לקמן סימן י"א מש"כ בזה באורך.

טו

ש. בהנ"ל יש לעיין מהמבואר בשבת דף ק"ח ע"ב "דאמר רבי זירא זימנין אמר ליה משמיה דרב מתנא זימנין אמר ליה משמיה דמר עוקבא" פרש"י ד"ה "זימנין" וכו' וז"ל "שקיבל משניהם" ומבואר לכאור' דהיכא שקיבל משנים יכול להזכיר איזה מהם שירצה ולא דוקא הראשון.

ת. קיבל משניהן שוה^{טו}.

טז

ש. כשמסופק אם שמע החידוש מחכם זה או מאחר האם צריך לומר שמעתי או מפלוני או מפלוני או שבזה אין דין דאומר דבר בשם אומרו.

ת. עי' חולין י"ח ב"ט^ז.

יז

ש. בהנ"ל יש לעיין מהמבואר בסוטה דף ד' ע"ב ודף ה' ע"א וחולין פ"ד ע"ב דרש רב עזירא זימנין אמר ליה משמיה דרב אמי זימנין אמר ליה משמיה דרב אסי ולפי מה שאמר לי מרן שליט"א דמה שרב עזירא אמר פעם בשם רב אמי ופעם בשם רב אסי הוא משום שהיה מסופק ממי שמע אם כן מוכח שהיכא שמסופק אין צריך להזכיר שם שניהם בכל פעם ודלא כמבואר בחולין שם.

ת. לא זכר איזה ראשון אבל שניהם אמרוה^{יז}.

טו. עי' לקמן סימן י"א מש"כ בזה באורך.

טז. עי' לקמן סימן י"ב מש"כ בזה באורך.

יז. עי' לקמן סימן י"ב מש"כ בזה באורך.

יה

ש. חידוש שאדם מסתפק אם חידשו מעצמו או ששמעו מאחרים ואמרו לאחר האם צריך לומר שמסתפק אם הדברים הם שלו מחמת הדין לומר דבר בשם אומרו.

ת. אולי"ח.

יז

ש. אדם ששמע דבר חידוש מחבירו או שראה חידוש באיזה ספר ורוצה לאומרו לאחר אך שכח שם האומר או המחבר עד כמה צריך לטרוח בשביל לקיים הדין לומר דבר בשם אומרו.

ת. א. יאמר שמעתי או ראיתי. ב. עי' חולין י"ח ע"ב"ט.

כ

ש. במש"כ במג"א או"ח סי' קנ"ו שכל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו, האם זהו גם באחד שציין לחבירו מראי מקומות בענין מסויים שצריך לאומרם בשמו.

ת. אומרים בשם החזו"א שא"צ².

יח. עי' מש"כ בזה בספר דבר בשם אומרו פרק ו סע' א' בשם הגר"א גניחובסקי זצ"ל.

יט. איתא התם "אמר להו מאן אמרה יוסף בר חייא יוסף בר חייא מכולי עלמא גמיר שמע רב יוסף איקפד אמר אנא מכולי עלמא גמירנא אנא מרב יהודה גמירנא דאפי' ספיקי דגברי גריס דאמר רב יהודה אמר ר' ירמיה בר אבא ספק משמיה דרב ספק משמיה דשמואל".

כ. עי' לקמן סימן י"ג מש"כ בזה באורך.

כא

ש. מרן שליט"א כתב לן בשם החזו"א זצוק"ל שהיכא שא' הראה לשני מ"מ א"צ לומר זאת בשמו, ויש להסתפק האם באופן שהשני לא פתח המ"מ שציינו לו וסומך ע"ז שאמר לו זאת, גם באופן זה א"צ לומר בש"א או דוקא היכא שגם הו"ע ראה הדברים במקורם א"צ לומר בש"א.

ת. כיון שיכול לראות יתכן דכראה דמיכא.

כב

ש. מרן שליט"א כתב לן בשם החזו"א דהיכא שא' הראה לשני מראה מקומות אין בזה דין לומר דבר בשם אומרו, ויש להסתפק אם גם בשומע סתירה מחברו וכגון ששאלו סתירה בש"ס והראהו ב' המקומות וכיוצב"ז ג"כ ליכא דין לומר בשם אומרו דהרי עתה ראה הוא ג"כ שני המקומות הסותרים.

ת. צריך לומר^{כב}.

כא. עי' לקמן סימן י"ג מש"כ בזה באורך.

כב. בספרי קנייני חיים עמ' ק"ז כתבנו בשם ידידי הגרמ"ש גרליץ שליט"א, דהנה רבינו שליט"א בספר טעמא דקרא פר' בראשית עה"פ ואחות תובל קין נעמה דן בענין צוואת ריה"ח ששם החתן וחמיו וכן כלה וחמותה לא יהיו שווין, והביא שם רשימת ראיות מבבלי וירושלמי שלא חשו להאי עניינא. וחלק מן המקורות הם מהגאון ר' ראובן מרגליות ז"ל בהערותיו מקור חסד שעל ספר חסידים. ושאל הגרמ"ש את רבינו שליט"א אם צריך להזכיר את שמו של הגר"ר מרגליות בספר, והאדימו פני רבינו בתמיה ואמר לו "ודאי להזכיר, וכי מה אתה רוצה שאתעטף בטלית שאינה שלי".

כג

ש. מי שמביא חידוש של אחר ויש לו עליו כמה וכמה קושיות האם צריך לומר שם אומר החידוש לקיים הדין דדבר בשם אומרו, או שמשום כבודו עדיף שלא לומר שם האומר.

ת. לפעמים עדיף שלא לומר^{כג}.

כד

ש. מרן שליט"א אמר לי שהענין לומר דבר בשם אומרו הוא גם במילי דעלמא שיש בהם חשיבות ולא דוקא בד"ת והראיה מאסתר דהתם לא היה זה דברי תורה ובכל זאת אמרה בשם אומרו, ושאלתי למרן שליט"א דדילמא אין להביא ראיה מאסתר דהתם היה זה ענין של פקו"נ, ואמר מרן שליט"א דכיון שהיה זה הצלה של גוי ואין ענין להציל גוי שפיר יש להביא ראיה דזה לאו דוקא בפקו"נ. ויל"ע דבילקוט שמעוני אסתר רמז תתרנ"ג איתא "אמר רבי לוי למה קצף בגתן ותרש, אלא כשנכנסה אסתר למלכות אמרה לאחשורוש אתה למה אין אתה עושה כשם שהיו המלכים הראשונים עושים שהיו מושיבים אדם צדיק יהודי יושב בשער המלך, נבוכדנאצר הושיב דניאל על פתחו שאם יגיע לו דבר היה אומר לו שנאמר דניאל בתרע מלכא, אמר לה מכרת את יהודי כשר, אמרה ליה יש כאן אדם כשר וצדיק ושמו מרדכי, בגתן ותרש היו עומדים בשער, כיון שהעבירים המלך והעמיד מרדכי תחתיהם קצפו ואמרו הואיל והעבירנו המלך נלך ונהרגהו בצינעא ויהיו הכל אומרים בגתן ותרש כששמרו את המלך היו משמרים יפה, עכשיו שהעמיד שם יהודי נהרג". ומבואר שבהגדת אסתר בשם מרדכי היה ענין של הצלת מרדכי

כג. עי' לקמן סימן י"ד מש"כ בזה באורך.

עצמו להראות שהוא משמר יפה ואין זה רק הצלה של גוי, ואם כן יתכן דדוקא בכה"ג יש ענין של אמירת דבר בשם אומרו בדברי חולין.

ת. היא לא ידעה שיהא בזה פקו"נ^{כד}.

כה

ש. בדין לומר דבר בשם אומרו האם באופן שראובן שמע דבר מה משמעון ואומרו ללוי ולוי אינו מכיר כלל את שמעון האם בכ"ז צריך ראובן לומר בשם שמעון או לאו.

ת. עי' נזיר נ"א ע"ב^{כה}.

כו

ש. מי שעבר ואמר דבר ולא אמרו בשם אומרו האם צריך לילך שוב לאלו ששמעו ממנו הדברים ולומר ששמעם מפלוני בכדי לתקן.

ת. טוב שיעשה כן^{כו}.

כד. עי' לקמן סימן ט"ו מש"כ בזה באורך.

כה. עי' לקמן שאלה כ"ח וצ"ע. ונראה דט"ס יש כאן וכוונת רבינו לנזיר נ"ו ב' דאיתא התם "כל שמעתתא דמתאמרה בבי תלתא קדמאי ובתראי אמרינן" וכו'. ובדרך כלל האומר והשומע אינם מכירים להקדמאי ובכ"ז אומרים שם האומר.

כו. עי' עוד חולין דף ק"ד ע"ב "רבי יוסי היינו ת"ק וכו' הא קמשמע לן מאן תנא קמא רבי יוסי כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי". פירש"י "כל האומר דבר בשם אומרו. והתנא שכח ולא הזכיר שמו בתחילה וחזר והזכיר שמו". וע"ע בס' דרך שיחה ח"א עמ' תצ"ד שכתב בשם רבינו שליט"א שלקיום אמירת דבר בשם אומרו אין נפק"מ אם מזכירו בתחילת הדברים או בסופן.

כז

ש. חכ"א כתב לי ששמע מהגרמ"מ שולזינגר (שליט"א) ז"ל ששאל ממרן הקה"י זצוק"ל שלפעמים אומר שמועה בשם אדם גדול ולא מזכיר את שמו ומדוע, וענה הקה"י שאינו מזכיר שמו מכיון שאינו יודע אם בעל השמועה מסכים שיאמרו את זה בשמו עכ"ד אם נכונה שמועה זו, וגם יוצא לפי"ז שבכל פעם לפני שאומר שמועה בש"א צריך לברר אם בעל השמועה מסכים שיאמרו בשמו אם כך צריך לנהוג.

ת. זה על שמועה שיתכן שאין השני רוצה.^{כז}

כח

ש. ראיתי בס' דרך שיחה שהביא ששאל למרן שליט"א "בחור ששמע סברא בד"ת מחבירו ואומרו לבחור משייבה אחרת שאינו מכירו כלל אם צריך לומר הדבר בשם אומרו" והשיבו מרן שליט"א "לא יגיד שזה שלו ואם אומר ששמע אין בזה ענין לקיים בשם אומרו כשפלוגי לא מכירו" עכ"ד ולכאו' יל"ע מהו החילוק בין אם מכירו ללא מכירו והרי אם לא מזכיר שם האומר מונע ממנו הענין שיהיו שפתותיו דובבות וכמו שהקפיד ע"ז ר' יוחנן כדאי' ביבמות צ"ו ב'.

ת. כשאינו מכירו לא ידעו מי הוא וצ"ע^{כח}.

כז. ע"י לקמן סימן י"ז מש"כ בזה באורך, ובמכתבי תורה אות ה'.

כח. ע"י בספר דבר בשם אומרו פ"ג סעי' ד מש"כ בזה באורך.

כט

ש. אדם שאין לו שום ענין ותועלת שיאמרו משמו ומבחינתו הוא מוחל בלב שלם האם יש ענין לומר דבר בשם אומרו בכה"ג.

ת. כן^{כט}.

ל

ש. האם מי שמוסר מודעה בתחילת דבריו שהדברים שאומר אינם דברי עצמו (וכגון ר"מ המלמד שאומר בתחילת הזמן שחלק מהדברים שאומר בשיעור אינם ממנו או מחבר ספר שכותב כן בתחילת ספרו) ולא מפרט כל פעם שם אומרם לא עובר באיסור דאל תגזול דל.

ת. יתכן (וכ"ש כשאין זוכר היטב ממי שמע יעשה כן)^ל.

לא

ש. בדברים פ"א פ"ט "ואומר אליכם בעת ההיא לא אוכל לבדי שאת אתכם" ובפ"ג "הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם ואשימם בראשיכם" לכא' יל"ע אמאי אמר כן משה בלשון "ואומר אליכם" שמשמע שזה היה מדברי עצמו והלא זו היתה עצת יתרו, ומדוע

כט. עי' בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ד סי' שס"ז וסימן שע"א ושע"ב, ובספר משמר הרש"ם ח"ו סימן ס"ח מכתבו של הגרש"מ דיסקין זצ"ל.

ל. עי' בספר משמר הרש"ם שם, ולקמן סי' י' מש"כ בזה בשם הרמב"ם.

לא אמר דבר בשם אומרו, וכדתנן באבות פ"ו דהאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם.

ת. כולם ידעו שיתרו אמר לו זה ממ"ש בפרשת יתרו^א.

לב

ש. מצינו שהרבה תנאים ואמוראים ראשונים ואחרונים סתמו דבריהם ולא הזכירו את השמועות או את ההלכות בשם אומרם, וצ"ע דבמשנה אבות פ"ו מ"ו [וכן הוא במגילה ט"ו ב', ובחולין ק"ד א', ובנדה י"ט ב'] תנן "כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם" לפיכך הסתפקתי האם דברי המשנה אבות הנ"ל אינם מורים על מצוה או חיוב מדרבנן אלא על מידה ומעלה טובה שמתן שכרה בצדה, או דילמא הצווי הנ"ל נאמר במקום שלא קיימת סיבה כלשהיא להעלים את שם בעל השמועה כדוגמת "סתם משנה" הבאה לקבוע הלכה לדורות [כעין מה שהוזכר בפרש"י ביצה ב' ע"ב ד"ה "מאן"] או כשבאה להועיל לקורא, כעין הנאמר בדברי הרמב"ם בהקדמתו לשמונה פרקים שתועלת קביעת ההלכה לדורות או להועיל לקורא וכדו' חשובה יותר מלומר את השמועה בשם

לא. ברמב"ן שם פ"א פי"ח כתב וז"ל "ועוד הזכיר משה עצתו בכאן ולא אמר דבר בשם יתרו אשר אמר, ונראה בעיני שלא רצה להזכירו במעמד כל ישראל לענותו או שלא יהיה לכבוד לו שיוזכר לדור הזה כי אשה כושית לקח, ויתכן שהטעם מפני שנמלך בשכינה וע"פ הגבורה נעשה הענין ההוא" עכ"ל. ועי' בספר חסדי אבות (להגר"י גרינוואלד) אבות פ"ז מ"ז שמקשה כן, וכתב ליישב עפי"ד רש"י שם שפי' "לא אוכל לבדי וכו', אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע", וממילא י"ל דיתרו אמר למשה לא אוכל לדון מסיבה של חוסר יכולת, אבל משה רבינו לא מטעם זה עשה אלא קיים עצתו אך מטעם אחר, והוסיף דמוכח מזה הלכה שאם אמר דבר ששמע מחבירו אך לא מטעם של חבירו אפשר דא"צ לומר בשם אומרו באופן זה עיש"ד. וע"ע במש"כ בזה בחידושי הגר"ק דברים.

אומרו, ואין במקרים הנ"ל עבירה כלשהיא על ההלכה "שיש לומר דבר בשם אומרו" ואף אינו עובר על "אל תגזול דל".

ת. היכן שלא הזכירו הי' טעם בדבר^{לב}.

לג

ש. בתענית דף ט' ע"א איתא "אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש אמר ליה אימא לי פסוקיך אמר ליה עשר תעשר אמר ליה ומאי עשר תעשר אמר ליה עשר בשביל שתתעשר אמר ליה מנא לך אמר ליה זיל נסי אמר ליה ומי שרי לנשויה להקדוש ברוך הוא והכתיב לא תנסו את ה' אמר ליה הכי אמר רבי הושעיא חוץ מזו שנאמר הביאו את כל המעשר" וכו', וצ"ב לכאורה מדוע לא אמר הינוקא הדברים לכתחילה בשם רבי אושעיא ולא קיים הדין לומר דבר בשם אומרו כמבואר בכמה מקומות שמביא גאולה לעולם ונפסק במג"א סי' קנ"ו שאם לא אומר עובר באל תגזול דל.

ת. הוא דין ידוע ור' אושעיא רק אומר הטעם^{לג}.

לד

ש. בהא דאי' בגמ' מו"ק כ"ד ב' "דרש ר' ענני בר ששון אפיתחא דבי נשיאה יום אחד לפני עצרת ועצרת הרי כאן י"ד שמע רבי אמי ואיקפד אמר אטו דידיה היא דר"א א"ר אושעיא היא דרש רבי יצחק נפחא אקילעא דריש גלותא יום אחד לפני עצרת וכו' שמע רב ששת איקפד

לב. שו"ת זה קבלתי מידידי הרה"ג ר' חיים טובייאנה שליט"א.

לג. עי' לקמן שאלה ל"ד.

אמר אטו דידיה הוא דר"א א"ר אושעיא הוא" וכו' ויל"ע לכאו' מדוע לא אמרו דבר בשם אומרו והרי אי' במדרש דהיכא שלא אומר בש"א עובר באל תגזול דל.

ת. כי לא הי' מימרא זו עצמה אלא שאפשר ללומדו מדבריהם^{לד}.

לז

ש. בגמ' יבמות צ"ו ע"ב איתא "אזל ר' אלעזר אמר לשמעטא בי מדרשא ולא אמרה משמיה דר' יוחנן שמע רבי יוחנן איקפד וכו' ורבי יוחנן מ"ט קפיד כולי האי דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים אלא אמר דוד וכו' דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר" וכו'. ויש לעיין חדא מדוע רבי אלעזר לא אמר דבר בשם אומרו ועוד דמתירוץ הגמ' משמע שהקפידא של ר' יוחנן רק משום שלא יהיו שפתותיו דובבות, ולכאו' מדוע לא הקפיד משום שיש לאו בזה וכמובא במדרש שמי שלא אומר בשם אומרו עובר באל תגזול דל.

ת. בודאי היה לו סיבה לכך^{לה}.

לד. מבואר לפי"ז דיש צד קולא דהיכא ששמע איזה חידוש מחברו והוסיף נופך על חידוש זה דאינו מחויב לומר שהגיע לזה ע"י חידושו של פלוני. אלא דצ"ע בזה כיון דסו"ס האמוראים האחרים הקפידו אף בזה וכמבו' בגמ'. וע"ע בספר בית אהרן כללי הש"ס ערך אומר דבר בשם אומרו כלל י"ב אות ח', ובספר דבר בשם אומרו פ"ז סעי' ב', וע"ע במש"כ לקמן סוף סימן ג'.

לה. עי' במש"כ במהרש"א בחדא"ג יבמות שם, ובהגהות הגר"פ או"ח סי' קנ"ו (נדפס בילקוט מפרשים של מכון ירושלים), ובשו"ת מהר"ם שיק חלק יו"ד סי' קנ"ו, ובשו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' ס"ו, ובשו"ת באר משה ח"ד סימן י"ט אות ו', ובספר בית אהרן כללי הש"ס ערך אומר דבר בשם אומרו כלל י"ב אות ב', ובמש"כ רבינו שליט"א בספרו שערי אמונה פ"ב משנה

לו

ש. בהא דאיתא בכתובות דף כ"ה ע"ב "ההוא דאתא לקמיה דריש לקיש אמר ליה מוחזקני בזה שהוא כהן א"ל מה ראית [א"ל] שקרא ראשון בבית הכנסת א"ל ראיתיו שחילק על הגרנות אמר לו ר' אלעזר ואם אין שם גורן בטלה כהונה זימנין הווי יתבי קמיה דר' יוחנן אתא כי הא מעשה לקמיה א"ל ריש לקיש ראיתיו שחילק על הגורן א"ל ר' יוחנן ואם אין שם גורן בטלה כהונה הדר חזייה לר"א בישות אמר שמעת מיילי דבר נפחא ולא אמרת לן משמיה" ויל"ע אמאי לא אמר ר' אלעזר דבר בשם אומרו, והלא איתא במדרש שמי שלא אומר בשם אומרו עובר באל תגזול דל.

ת. כנראה הי' לו סיבה לו.

לז

ש. בהא דאיתא בגמ' שבועות י"ט ע"א "דרב ששת מחליף דרבי אלעזר לרבי עקיבא ודר"ע לר"א" ופרש"י בד"ה "דרב" וז"ל "כשהיה שונה משנתו פעמים מחליף דברי זה לדברי זה ולא היה מקפיד לפי שאין

ו' בד"ה "יבמות".

לו. ראיתי בהגהות מצפה איתן בכתובות שם שבי' הטעם שר"א לא אמרה משמיה דר' יוחנן עפ"י הא דאי' ביבמות צ"ו ע"ב דר"א אזל לבי מדרשא ואמר לשמעתיא ולא אמרה משמיה דר' יוחנן ור' יוחנן איקפד ור' יעקב בר אידי פייסו ור"ל "כאשר צוה ה' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר ציוה ה' את משה וכי על כל דבר שאמור יהושע היה אומר להם כן אמר לי משה אלא יהושע יושב ודורש סתם והכל יודעין שתורתו של משה היא אף ר' אלעזר תלמידך יושב ודורש סתם והכל יודעין כי שלך היא" ולפי"ז את"ש גם הכא שסמך ר"א ע"ז שהכל יודעין שדברי ר' יוחנן הם וא"צ לומר משמו. וע"ע בספר בית אהרן כללי הש"ס ערך אומר דבר בשם אומרו כלל י"ב אות ח', ובספר דבר בשם אומרו פ"ז סעי' ב'.

ביניהם חיוב ופטור" ויל"ע אמאי לא הקפיד משום שיהיו שפתותיהם דובבות וכדמצינו בכמה דוכתין שהקפידו על זה.

ת. לא היה זוכר מי^{לז}.

לז

ש. בהא דאי' בגמ' מנחות צ"ג ב' "אזל רבי אלעזר אמרה להא שמעתא בבי מדרשא ולא אמרה משמיה דריש לקיש שמע ר"ל ואיקפד" וכו' ויל"ע מדוע ר"א לא אמר הדבר בשם אומרו והרי אי' במדרש שמי שלא אומר בש"א עובר באל תגזול דל.

ת. כנראה גם הוא מעצמו אמרה^{לח}.

לט

ש. בגמ' בכורות דף ל"א ע"ב איתא "רבי אידי סרסיה דרב ששת הוה שמעה מיניה אזל אמרה בי מדרשא ולא אמרה משמיה שמע רב ששת איקפד אמר מאן דעקיץ ליעקציה עקרבא ורב ששת מאי נפקא ליה מינה דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לאדם לגור בשני עולמים אלא אמר דוד רבונו של עולם יאמרו

לז. בהגהות מצפה איתן שם כ' "הקשה לי חכם אחד הא המ"א סימן קנ"ו כתב דעובר בלאו המחליף דברי ר"א לדר"י והשבתי לו דדברי המ"א נובעים מהספרי פ' שופטים ושם אי' בזה"ל שאומר על טהור טמא ולכאורה שפת יתר הוא, אך הכוונה דדוקא כשיש נ"מ לדינא משא"כ כשאינו אלא משמעות דורשין כדהכא". ועי' בניצוצי אור כאן. וע"ע בס' בית אהרן כללי הש"ס ערך אומר דבר בשם אומרו סי' י"ד. ועי' לקמן סי' כ' בהערת שוליים מש"כ בשם הגר"א וסרמן זצוק"ל.

לח. עי' לקמן סימן י"ד לענין האומר דבר תמוה אם יזכיר שם אומרו.

דבר שמועה מפני בעולם הזה דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר". ויל"ע חדא על מה סמך רב אידי שלא אמר בשם אומרו והלא מי שלא אומר בשם אומרו עובר באל תגזול דל וכדאיתא במדרש ונפסק במג"א סי' קנ"ו. ועוד דמשאלת הגמ' "ור"ש מאי נפק"ל מיניה" משמע קצת דרק משום שפתותיו דובבות נגעו בה ולא משום איסור דאל תגזול דל.

ת. משמע שהענישו משום שעשה לו רעה^{לט}.

מ

ש. בהא דאי' בירו' ברכות פ"ב ה"א ר' יוחנן הוה מיסתמיך על ר"י בר אידי, והיה ר' אלעזר חמי ליה ומטמר מן קדמוי אמר הא תרתיי מילין הדין בבליא עביד בי חדא וכו' וחדא דלא אמר שמועתא משמי וכו' אמר לו כ"ע ידעין דר' אלעזר תלמידיה דר' יוחנן" ומבואר דמשום שהוא תלמידו כל היכא שאומר שמועה תולין שכן שמע מרבו ר' יוחנן, וצ"ע מהמבואר בירו' נזיר פ"ג ה"ב "רבי יעקב בר אחא מפקד לחבריא אין שמעתין מיליה מר' אלעזר הוו ידעין דרבי יוחנן פליג".

ת. א. הוא אמר זה על ענין זה שידע דר' יוחנן פליג עלי'. ב. שם הכונה שביה"ד אמרו משמיה דר"א^מ.

לט. עי' בשו"ת משיב דברים חלק או"ח סימן קמ"ז אות ב', ובהגהות הגרי"פ שם, ובשו"ת באר משה שם, ובספר בית אהרן שם אות ג'.

מ. עי' לקמן סימן י"ט מש"כ בזה באורך.

מא

ש. איתא בספר שו"ת שבעה עינים לרבי שלמה קלוגר בקונט' הוראה סק"י וז"ל "ואיתא בירושלמי ג"כ על הפסוק לא תגזול דל כי דל הוא וכי יש מה לגזול אצל דל אלא הדא הוא דתימא בדברי תורה שאינו אומרה בשמו וא"כ עובר בלאו לגזול דל" ואולם חיפשתי בירושלמי ולא מצאתי מימרא כזאת האם היתה לרבי שלמה קלוגר גירסא אחרת באיזה ירושלמי.

ת. למדרש קורא ירושלמי^{מא}.

מב

ש. האם הענין של שפתותיו דובבות שייך דוקא לאחר מיתה או דהוא גם באדם חי שכשאומרים שמועה בשמו שפתותיו דובבות.

ת. דוקא לאחר מיתה^{מב}.

מא. שו"ת זה קבלתי מהרה"ג ר' חיים טוביאיאנה שליט"א.

מב. בשו"ת משיב דבר ח"א סי' ל"ב בשולי המכתב כתב וז"ל "וידוע ששמחה לאיש במה שיודע שגדולים מעיינים בדבריו עד שהוא דובב שפתי ישנים כלומר אפי' מתים שאינם מרגישים בשום הנאה גשמית או כבוד מ"מ שפתותיהם דובבות בהנאה כשאומרים בשמו דבר הלכה מכש"כ אדם חי שמרגיש בכל הנאה". ומבואר לכאן דהוא גם באדם חי אך יתכן לפרש דאין כוונתו שבאדם חי שייך שפתותיו דובבות.

מג

ש. האם מי שתומך בעוסקי תורה וכגון אחד שעושה הסכם ישכר זבולון עם ת"ח יזכה ג"כ למעלה שיהיו שפתותיו דובבות בזמן שיזכירו השמועות בשם הישכר.

ת. יתכן^{מג}.

מד

ש. האם כשלומדים בהרהור גורם לבעל השמועה שיהיו שפתותיו דובבות בקבר או שהוא דוקא אם הלומד הוציא הלימוד בפיו.

ת. אולי דוקא בדיבור^{מד}.

מג. שאלה זו שאלתי לרבינו שליט"א לפני שנים רבות והשיב בזה"ל "לא ידוע לי", וכן נדפס בספרי שערי ציון ח"ב עמ' רצ"ו. ושוב אחר זמן שאלתי והשיב כהנ"ל. ועי' עוד בזה בקונט' אמירת דבר בשם אומרו ח"ב סי' ה', ובמש"כ הגרי"ח סופר שליט"א בספרו תורת יעקב סימן רמ"א אות ג', ובמילואים והוספות שם אות נ"ח מה שהוסיף בשם אחי הרי"ח שליט"א, וע"ע בספר דבר בשם אומרו פרק י' סעיף ו', ובספרו שמח זבולון פרק כ"ה אות ל"ג.

מד. עי' בספר דבר בשם אומרו פ"י סעי' ט' מש"כ בזה באורך.

ספר

בשם מרדכי

בירורים והערות

בעניני אמירת דבר בשם אומרו

סימן א

מקור לדין שמי שלא אומר דבש"א עובר בגזול

תנן באבות פ"ו מ"ו "והתורה נקנית במ"ח דברים ואלו הן וכו' והאומר דבר בשם אומרו הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנא' ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי" וע"ע במגילה דף ט"ו ע"א^א, ובסוף מס' כלה, ובס' חרדים פמ"ז סעי' א' כתב "תני ר"ח כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו שנא' אל תגזול דל כי דל הוא פרק קמא דנדרים", וכ"כ במג"א סי' קנ"ו סק"ב וז"ל "כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו, (נדרים פ"ק) עכ"ל.

והגרעק"א בהגהותיו כתב וז"ל "כל שאינו וכו' מדרש תנחומא פ' במדבר (פ' כ"ב) שעובר על אל תגזול דל כי דל הוא (משלי כ"ב פכ"ב) וכן הוא בילקוט (במדבר) רמז תרצ"ה ובילקוט משלי כ"ב (רמז תתק"ס) עכ"ל, והגר"י פיק שאל להנודע ביהודה (עי' שו"ת נוב"י מהדו"ת ריש סי' כ) על מקור דברי המג"א שציין נדרים פ"ק דהיכן נמצא זה. והשיבו הנוב"י בזה"ל "הנה ידע כי המראה מקום הנרשם שם במג"א נדרים פ"ק הוא דבר בטל כי לפי מיעוט שקידתי לא מצאתיו בכל מס' נדרים לא בבלי ולא בירו"ו והוסיף שם דמקור הטעות הוא מהגליון על הילקוט משלי שם עייש"ד. וע"ע בשו"ת בית אפרים חאו"ח סי' י"ח בד"ה "ודרך אגב".

א. עי' בספר ערך כסף להגרח"ש גאטיניו אות ג' מערכת גאולה שעמד בזה מדוע בגמ' מגילה הובאה מימרא זו בשם אר"א אר"ח, ומדוע לא אמרה רב בשם ר' מאיר כדאיתא באבות, ע"ש מה שהאריך בזה.

ובספר מר קשישא (כללים בתלמוד לבעל החו"י) ערך טעות (עמ' ק"י בהוצאת מ"י) כתב לפרש כוונת הציון לנדרים פ"ק להא דאיתא התם ח' ע"ב "א"ר שמעון בר זביד א"ר יצחק בר טבלא" וכו' דמנו שם שמונה חכמים שאמרו עד ר"י בר אלעאי וילפי' מהתם דצריך לומר דבר בשם אומרו אפילו דורות טובא עיש"ד אלא דבדברי המג"א משמע קצת שציין לנדרים פ"ק דכוונתו למקור שעובר על לאו כשלא אומר בשם אומרו וזה לא מבואר התם.

שו"ר דברים נפלאים בזה בהגהות נימוקי הגרי"ב על השו"ע סי' קנ"ו (שהודפסו בקובץ מפרשים מכת"י שבשו"ע הוצאת מכון ירושלים) וזת"ד "מג"א סק"ב. כל מי שאינו דבר בשם אומרו עובר בלאו. וציין על זה נדרים פ"ק ולא נמצא בפ"ק נדרים מזה, רק נמצא במדרש תנחומא סוף במדבר ובילקוט משלי (אות תתק"ס) על פסוק (כ"ב, כ"ב) אל תגזול דל וזהו הלאו, אבל מ"מ מה שציין בנדרים פ"ק נפלאות היא. וגם בעל הילקוט בצידו ציין נדרים פ"ק והלא דבר הוא. וז"ל הילקוט שם. אמר רבי שמעון בן יוחאי אמר ר"ח דתני רבי חייא כל מי שאינו אומר דבר כו' עובר בלאו שנאמר אל תגזול דל כו', ובצידו נרשם נדרים ולמטה נרשם תנחומא. והנה המעיין בזה יראה שיש כאן טעות סופר דאיך סלקא דעתך אשר רבי שמעון בן יוחאי יאמר בשם ר"י בן טבלא שהוא אמורא, וכל הסדר שם אינו נכון. והברור שבעל הילקוט כיון למה שאמרו בפ"ק בנדרים (ח' ע"ב) על פסוק וזרחה לכם כו' אשר שם איתא בזה"ל, אמר רבי שמעון בר זביד אמר ר"י בר טבלא יעו"ש. דחשיב שם עד שמונה איש מפי איש בשם אומרו ולא נמצא כן בכל הש"ס, וע"ז כתב הילקוט להכי חשיב שם כל כך להורות נתן שמחוייבים להזהר בזה, דתני ר"ח כל מי שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו, לכך הזכיר את כולם. אף דבנזיר (נ"ו ע"ב)

איתא בתראי וקדמאי אמרינן מצעאי לא אמרינן וכן הוא במדרש תנחומא, פעם אחת השמיעונו חז"ל שצריך מאד להזהר בזה, וכך היא הצעה של משנת הילקוט הביא על פסוק אל תגזול דל תחילת המימרא של נדרים פ"ק וצ"ל שם כל ה"אמר" "אמר" "אמר" אשר מבואר בנדרים פ"ק וגוף המימרא לא הביא כי שם ביתו על הפסוק הנדרש ושם הביאו, וקאמר שלא תקשה לך על שהאריך כל כך לדבר דבר בשם אומרו והתירוץ הביא מה שכתב במדרש תנחומא שעובר בלאו. לזאת על התחלת המאמר ציין נדרים פ"ק ועל שעובר בלאו ציין מדרש תנחומא וזה ברור, והמג"א ציין כל דברי הילקוט עם מה שכתוב בצדו נדרים פ"ק. ואח"כ מצאתי אשר גם הנודע ביהודה מהדורא תנינא (חו"מ סימן כ') נשאל מהגאון ר"י ברלין והברור כמו שכתבתי. ומצאתי בשל"ה [שער האותיות ריש] אות ק' הביא הא דתנחומא מלא תגזול דל וכתב שגמרינן כן בפ"ק דנדרים. ומדבריו נשמע שהיה כתוב כן לפניו במסכת נדרים, ואפשר שהמ"א העתיק מדבריו הקדושים" עכ"ד.

וכשהצעתי הדברים הנ"ל קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דיתכן שהציון נדרים קאי על דף ח' ע"ב ששם שילשלו השמועה עד שמונה איש מפי איש, אמר מרן שליט"א שבאמת זה הרבה אבל יש מקומות שבהם שילשלו השמועה יותר מכך וצריך לחפש היכן הם עכ"ד. [ויתכן שמש"כ הנימוקי הגרי"ב שלא נמצא כן בכל הש"ס הוא דוקא בש"ס אבל בא' מן המדרשים יתכן שיש וע"ז נתכוון מרן שליט"א].

ובשו"ת משיב דברים ח"א או"ח סי' קמ"ז אות ב' כתב דיש ט"ס במג"א וצ"ל "נדרים פ"ד" דשם דף ל"ח ע"א אמרו דהפילפול נתן הקב"ה למשה במתנה והוא ניהג בה טובת עין ונתנה לישראל, ולפי"ז

החידושים שאדם מחדש שלו הם ושפיר שייך אל תגזול דל ולזה ציין המג"א לגמ' פ"ד דנדרים עייש"ד, וע"ע בבי' זרע אפרים לפסיקתא דרב כהנא פרשה ב' הערה ה'.

והגר"ר מרגליות בס' שם עולם בפתיחה הערה 3 כתב שהוכיח במחקר מיוחד שבמס' נדרים ישנם הרבה השמטות ממה שהיה לפני קדמונינו ובטח גם זה אחד מהם עייש"ד. וכשהצעתי דבריו קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, אמר שלא מסתבר לומר כן מכיון שהמג"א היה בזמן שכבר היה הדפוס. והוסיף שמה שצויין במג"א הוא משום שהמג"א כתב בע"פ וחשב שזה נמצא בגמ', אבל מקורו הוא במדרש עכ"ד. [ויתכן שהמג"א העתיק דבר זה עם מקורו מהקדמונים שאצלם היה השינויים בגירסאות וכמבואר בדברי הנימוק"י הגרי"ב הנ"ל]. ועי' עוד בזה במש"כ הגרא"ד הורביץ זצ"ל במאמרם בקובץ עדות עמ' קס"ט - קע"ב, ובספר משיב נפש על הלכות תשובה (להגרש"צ שפירא) פ"א הלכה ד' אות ל"ה.

בהא דחשיב למי שלא אומר בש"א לגזול דל

הנה בנוב"י בסוף התשובה שם כ' וז"ל "ומ"ש רמז בפסוק אל תגזול דל דבריו מתוקים מדבש" ולא הביא שם מש"כ לפרש, ובס' שם עולם שם הערה 9 (וע"ע בבי' מקור חסד שע"ס חסידים בס"י תקפ"ו הערה ג') מביא מה שנמסר בשמו שהגרי"ב העיר במכתבו על אשר אחרי הפסוק "אל תגזול דל" כתיב "ואל תדכאו עני בשער" וביאר בהקדם מאמר רז"ל בסנהדרין צ"ח ע"א עני ורוכב על חמור וכו' ויתיב אפתחא

דקרתא וכו' שרי חד ואסיר חד וכו' ומעתה שפיר מידרש מרישא לסיפא בענין אחד "אל תגזול דל" אך תאמר דבר בשם אומרו שבזה תביא גאולה לעולם וממילא "אל תדכא עני" הכינוי למשיח "בשער" בפתחא דקרתא עכ"ד ונפלא.

ובשו"ת משיב דברים (שם) בהערה מבן המחבר כתב שבעץ יוסף ובענף יוסף כתבו כן ושם הוסיפו שלמדו מלשון "דל" שהוא מלשון "וגם דלה דלה לנו" ור"ל אל תגזול מה שדלה כי דל הוא כי חלקו מה שדלה נשמתו וחדשו עייש"ד עוד אפש"ל דהוא מלשון דל שפתיו כלומר שד"ת שנאמרו ע"י פה אחד אין לאחר לאומרו שלא בשמו. ועי' בזה בהקדמה לס' קדשים לעין יעקב מבעל המחבר עץ יוסף.

עוד ביאור ראיתי בזה מדוע מי שלא אומר דבש"א חשיב גוזל דל בס' תוספת אור על המשנה באבות פ"ו מ"ו עפ"י"ד היעב"ץ בפ"י למשנה שם י"ל להמבואר ביבמות דף צ"ו ע"ב שכל ת"ח שאומרים שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר וכיון שבקבר הוא חופשי מן המצות לכן נקרא דל ומי שלא אומר שמועה מפיו הרי הוא גוזל דל עייש"ד אלא דיל"ע בזה דהא דאומר דבר בש"א נאמר גם על אדם שחי בעוה"ז והוא אינו דל מן המצות ולאו דוקא על מי שנמצא בעוה"ב. ויתכן לומר בזה דכיון שאם עכשיו לא יאמר בשם אומרו אף שעתה עדיין הוא חי מ"מ לאחר מותו לא ידעו ג"כ ששמועה זו נמסרה בשמו ועיי"כ חשיב גוזל דל שבזמן מיתה דל הוא.

סימן ב

עד כמה צריך לשלשל השמועה

בנזיר נ"ו ע"ב תנן "אמר רבי אליעזר משום ר' יהושע כל טומאה מן המת שנזיר מגלח עליה חייבין עליה על ביאת מקדש" וכו' ובגמ' פריך "ורבי אליעזר משום רבי יהושע גמר לה והא משום רבי יהושע בר ממל גמר לה דתניא אמר רבי אליעזר כשהלכתי לערדסקיא מצאתי את ר' יהושע בן פתר ראש שהיה יושב ודן לפני ר"מ בהלכה כל טומאה מן המת וכו' אמרתי לו כלום אתה בקי ברבי יהושע בר ממל אמר לי הן כך אמר לי רבי יהושע בר ממל משום רבי יהושע כל טומאה וכו' הוי משום רבי יהושע בר ממל גמיר לה אמרו שמע מינה כל שמעתתא דמתאמרה בבי תלתא קדמאי ובתראי אמרינן מציעאי לא אמרינן" ופירש"י "אמרו ש"מ כל שמעתתא דמתאמרא דבי תלתא דשלישי שמע משני ושני מראשון דהאי מאן דבעי למימר להאי מילתא לא מצטרקא למימר אלא קמאי ובתראי ומציעאי לא כדתנן במתני' ר' אליעזר ור' יהושע ולא קחשיב ר' יהושע בן ממל בהדיהו" עכ"ל, וכ"כ התוס' בד"ה "ש"מ" דרבי שסידר המשנה הזכיר לר"א שהיה אחרון ור"י בן חנניה שהוא הראשון ור"י בן ממל שהוא האמצעי לא חש להזכירו עכ"ד.

עוד אמרו בגמ' התם "אמר רב נחמן בר יצחק אף אנן נמי תנינא אמר נחום הלבלר כך מקובלני מרבי מיאשה שקיבל מאבא שקבל מן הזוגות שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני בזורע בשבת וחרדל בשנים ושלשה מקומות שנותן פאה מכל אחד ואחד ואילו יהושע וכלב לא קחשיב ש"מ" ופירש"י וז"ל "ואילו יהושע וכלב

דהוּו מציעאֵי לא קחשיב אלמא דקמאי ובתראי אמרי' ומצעאֵי לא אמרינן ומן הנביאים ואילך קחשיב כולהו כחדא מפני שהיו מבית שני ואילך "עכ"ל וע"ע בתוד"ה "שקיבל", ולכאו' יל"ע דממימרא זו של נחום הלבֵלר מוכח לכאו' להיפך שלא סגי במה שמזכיר ראשון ואחרון שהרי מנה ושילשל השמועה כמה פעמים ולא אמר רק ראשון ואחרון ונראה שרמז לקו' זו ברש"י הנ"ל וע"ז כתב דמן הנביאים ואילך קחשיב כולהו כחדא מפני שהיו מבית שני ואילך אלא דעדין צ"ב לכאו' מדוע דוקא מבית שני ואילך חשיב לכולהו כחדא, וראיתי בס' ברכת הראש בחי' לנזיר שם שכ' ע"ד רש"י הנ"ל וז"ל "מפני שהיו מב"ש ואילך דק"ל דהי"ל לומר שקיבל מאבא הלכה למ"מ כיון דאצ"ל האמצעים ומ"ש הני דנקטין ל"א דעד הנביאים חגי וזכריה ומלאכי חשיב להו כחדא לפי שהיו מבית שני ואילך, ואולי כיון לפי שמאז פסק הלכה ברורה והתחילה המחלוקת בישראל לכן יהיב סימנא עד הנביאים שקיבלו בזה הלכה ברורה דאין מחלוקת ומקודם בית שני ודאי תורת אמת היתה בפייהם שקיבלו זה מזה עד משה מסיני" עכ"ד.

ומו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו שערי אמונה עמ"ס פאה פ"ב מ"ו הקשה ע"ד דלפי"ד שמבית שני ואילך צריך להזכיר כל השמות א"כ מדוע השמיטו במשנה את ר' יהושע בר ממל, ועוד דלא הרויח כלום דאפי' אם כחדא חשיב להו לא היה צריך להזכיר את הנביאים דהא לא אמרי' אלא קמאי ובתראי ודי שיזכיר הל"מ שהוא קמאי, ובי' שם באופ"א דברי הרש"י דאפשר דק"ל לרש"י דהא הזוגות קיבלו מאנטיגנוס ושמעון הצדיק והוא קבל מאכנה"ג שבהן היו חגי זכריה ומלאכי ולמה לא חשיב להו ולזה קאמר דכל הני דמבית שני חשיב בכלל הזוגות.

עוד כתב מרן שליט"א דבעיקר הקושיה למה מנה כל הני כיון שא"צ למנות רק קמא ובתרא כבר תי' הרא"ש כאן שכ' אלמא אין קפידא אם מדלג מן האמצעים והיינו שאין חיוב להזכיר רק קמא ובתרא והשאר אם רוצה יזכיר ולזה קיצר בזה ומה שהזכיר השאר בודאי היה לו טעם בדבר ואולי לחזק ולברר עדותו וכן מצינו בהרבה מקומות בגמ' שהזכירו מימרא בשם הרבה תנאי ואמוראי משום שהיה להם טעם בדבר (ומ"ש בגמ' יהושע וכלב כללו בזה כל הזקנים והשופטים) עכ"ד.

ובירו' שבת פ"א ה"ב איתא "רבי חזקיה ר' ירמיה ר' חייא בשם רבי יוחנן אם יכול את לשלשל את השמועה עד משה שלשלה ואם לאו תפוש או ראשון ראשון או אחרון אחרון" וכו' ובקרבן העדה כתב דהגירסא היא "תפוס ראשון ראשון ואחרון אחרון" ופי' שיאמר הראשון והאחרון והאמצעי ידלג.

ובשירי קרבן הביא שביפה מראה פי' דברי הירו' "תפוס או ראשון ראשון או אחרון אחרון" דהיינו שיזכיר המקבלים הידועים לו לבד ויזכירם בסדר ראשון ראשון שיאמר הלכה זו אמרה פלוני לפלוני ופלוני לפלוני, או יזכירם בסדר אחרון אחרון שיזכיר תחלה מי שלמדה לו ושוב מי שמסרה לרבו כגון שיאמר אמר פלוני משמיה דפלוני עד מי שהוא ראשון לידועים לו עכ"ל הי"מ. והק' ע"ד בשי"ק דא"כ למה דוקא בשאין ידועים לו כל המקבלים מותר לומר ראשון ראשון או אחרון אחרון הלא גם בידועים לו כולם נמי דינא הכי ומאי קמ"ל וכ' דלכך נראה שהעיקר כמו שפי' בקה"ע והוסיף דכן מפורש בגמ' נזיר הנ"ל דקמאי ובתראי אמרי' מצעאי לא אמרי' עייש"ד.

ומו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' שערי אמונה שם כ' ע"ד הירו' דהנה בהלכה מקובלת מסיני ל"ש לא שפתותיו דובבות ולא ענין למירמי דידיה אדידיה ומ"מ ס"ל להירו' דאם קבלה בידך סדר

השמועות עד מ"ר יש ענין להזכיר כולן מפני כבודן שעל ידיהן זכינו לקבל הלכה זו ואם לאו וצריך לסמוך דמסתמא הלכה הקבלה כסדר אז א"צ להזכיר כלל רק לומר הלכה מקובלת מסיני או לומר את האחרון שמסר הלכה זו אכן בגמ' דידן משמע דאת האחרון חייב להזכיר כנ"ל וגם את הראשון שידעו שזו הלכה מקובלת ואם הירו' אין חולק על הבבלי אולי צ"ל תפוס ראשון ראשון ואחרון אחרון עכ"ד ומש"כ בסו"ד זהו כגירסת הקרבן העדה שהבאנו לעיל.

ובמדרש תנחומא פרשת במדבר סימן כ"ב איתא "אמר רבי חזקיה אמר רבי ירמיה בר אבא בשם רבי יוחנן כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עליו הכתוב אומר אל תגזול דל כי דל הוא וצריך אדם כשהוא שמע דבר לומר אותו בשם אומרו אפילו משלישי הלכה ששנו רבותינו אמר רבי תנחום הבלר מקובל אני מרבי מיאשא שקיבל מן הזקנים הלכה למשה מסיני" וכו', ועיי"ש בעץ יוסף, ולכאוף בדברי התנחומא מבואר דלא כהגמ' נזיר אלא שצריך להזכיר אפי' כמה וכמ"ש "אפילו משלישי" מיהו ראיתי למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי בס' שערי אמונה שם שכ' דאף דלכאוף משמע שהמדרש חולק על הגמ' דידן מ"מ יתכן דגם לגמ' דידן יש בזה (במי שמזכיר אף האמצעים) ענין של האומר דבר בשם אומרו שמביא גאולה לעולם שהוא א' ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם כמ"ש בפ"ו דאבות, אבל זה אינו חיוב ולכן במקום הטורח או כדי לשנות לתלמידו דרך קצרה מותר להשמיטו, וכן משמע בע"ז ט"ז ב' ולא ס"ל דמאן מרה דשמעתתא רבה בר ירמיה א"ל פתיא אוכמא מינאי ומינך תסתיים שמעתא איתמר נמי א"ר זירא וכו' משמע קצת שיש להזכיר כולן לכתחילה ע"ש ברש"י ד"ה תסתיים מיהו אפשר דשם שאתה יכול לשלשל כולו עד בעל השמועה הראשון יש חיוב כדאי' בירו' הנ"ל עכ"ד.

ובספר שער יוסף (להחיד"א) הוריות דף ו' ע"א הק' ע"ד הגמ' בנזיר הנ"ל דכל מילתא דמתאמרא בבי תלתא קמאי ובתראי אמרי' מציעאי לא אמרי' מהא דאי' בהרבה מקומות בש"ס מימרות בעלות שלש וארבע אמוראים וכגון הא דאי' בהוריות שם "אמר ר"ח אמר ר' זירא אמר רב ירמיה אמר רב" (והביא שם שלגי' הרמ"ה דגריס מאן תנא א"ר זירא אמר רב ואמרי לה אמר ר' ירמיה בר אבא אמר רב ר"מ היא" וע"פ גירסא זו ליכא קו' להסוגיא בנזיר) ובקידושין דף ל"ג, ובגיטין דף כ"ו ע"ב, ובשבת דף ל"ד ע"א, ושם מ"ז ע"א ונ' ע"א. ובגיטין דף ל"ט בסופו, וברכות נ"ה ע"ב והביא שכה"ק הרב בני חיי בליקוטים דף קפ"ג ע"ב והביא מימרה בחולין דף ה' בעלת ארבע, וכן מצינו בעוד מקומות רבים ששילשלו השמועה בשם כמה וכמה אמוראים ולא דוקא קמאי ובתראי כדאי' בנזיר, [וקצת יל"ע אמאי לא ציין גם לנדרים דף ח' ע"ב דשם שלשלו השמועה בשם שמונה חכמים כדלעיל סימן א'].

ותירץ החיד"א דמאי דאמרי' בנזיר מציעאי לא אמרי' היינו בתורת חיוב דהוא דקאמר קמא ובתרא אומר דבר בשם אומרו מיקרי, אבל אם בא להזכיר מציעאי מזכיר וזכור לטוב, דייקא נמי דההיא דנחום הלבבלר דסמיך עלה אדכורי מדכר ממציעאי נמי, ולא הו"ל למדכורי אלא רבי מיאשא שקיבל הלכה למ"מ, ולמה הוזכרו כל אינך (וזה כמו שהערנו לעיל בתח"ד) אלא משמע דאם בא להזכיר מזכיר לאשמועין התנא דאינו חיוב דילג יהושע וכלב ושתים זו שמענו מהך מתניתין.

עוד כתב דהדברים מסתייעים מדברי הירו' הנ"ל בשבת דאמרי' דאם אתה יכול לשלשל השמועה עד משה שלשלה ואם לאו תפוס או ראשון ראשון או אחרון אחרון, והביא את פי' היפ"מ הנ"ל שיזכיר המקבלים הידועים לו בלבד ויזכירם בסדר ראשון ראשון או בסדר אחרון אחרון וכ' ע"ד דהוא דחוק, וכ' דצ"ל דהירו' לאו בתורת חיובא

קאמר דאם יכול לשלשל וכו' דהרי ממתני' דפאה דנחום הלבבל מוכח דמצינא אינו חיוב וכדאי' בנזיר ושוב הביא את גי' הקרבן העדה דגריס "תפוס ראשון ראשון ואחרון אחרון" וזה תואם לגמ' בנזיר, אך הביא דבהגהות מימוני פ"ד מהל' ת"ת גרס כהגירסא "ראשון ראשון או אחרון אחרון" עיי"ש, וע"ע בספרו פתח עינים בחי' לנזיר שם.

וראיתי בספר לימודי ה' (להגר"י נגאר) לימוד ע"א שהק' ג"כ כקו' החיד"א ע"ד הגמ' בנזיר דהרי מצינו בהרבה מקומות דמייתי קמאי ומציעאי ובתראי (ועיי"ש מה שציין בזה) וכ' דלק"מ והדבר ברור דכוונת הש"ס היא לומר דבקמאי ובתראי היה נפטר ממה שצ"ל דבר בשם אומרו ולא הוה איצטריך לומר מיצעאי שאין בזה חשש אבל אם הזכיר כולם הנה מה טוב והוסיף דמדוקדק הכי מלשון התוס' בנזיר שם ד"ה "ש"מ" וכו' שכ' וז"ל "ור"י בר ממל שהוא האמצעי לא חש להזכירו" והחיד"א לא ירד לדקדק לשונו של התוס' עיי"ש"ד.

והחיד"א בספרו דבש לפי מערכת א' אות מ' הביא דגם בס' יד דוד הק' הקו' הנ"ל ע"ד הגמ' בנזיר דמצינא לא אמרי' דבהרבה דוכתינן זכרו גם האמצעי ותי' דאם בא להזכיר מזכיר וכמו שתי' בשער יוסף ועמש"כ בלימודי ה' שהוא לא ירד לדקדק ל' התוס' כתב "ואני אומר דאני בעניי הוכחתי גדולה מזו מהמשנה ומתוס' אין ראייה דאם בא להזכיר הוא טוב ונימא דהמזכיר מצינא אינו כלום והדק"ל דמצינו הרבה אמוראים בכמה וכמה דוכתי שמזכירים ולדחי בכדי" עיי"ש"ד.

ובספר כלי גולה בחידושיו לנזיר דף נ"ו ע"ב כתב וז"ל, "בגמרא כל שמעתתא דמתאמרה בבי תלתא קדמאי אמרינן מצינא לא אמרינן, הנה אפשר דמכאן לא משמע רק כעין הכא דאמצעי נקרא ר' יהושע כמו האחרון שנקרא ר' יהושע, רק האמצעי נקרא גם בשם אביו והבתרא נקרא רק יהושע, א"כ ר"א שהזכיר יהושע יכול להיות שנאמר

משום השני האמצעי דשמו הוא ר' יהושע. נשמע מהכא דבמקום דשניהם נקראים בשם אחד די שיאמר שמו ואין צריך להדגיש איזה ר' יהושע, דהא שניהם נזכרים ואין צריך להדגיש איזה ר' יהושע. אבל אם האמצעי והאחרון יש להם שני שמות שונים אז אפשר דצריך להזכיר שניהם, ואין להוציא את השני לגמרי.

וכן הראיה שהביאה הגמ' מנביאים גם כן הכי הוא, דהא כשאומר בשם הנביאים גם יהושע נכלל בהם, ואין כאן חסרון שמותיהם לגמרי. ובחי' למס' ברכות (ל"ח ע"ב) הארכתי בזה. ומלשון הגמרא כאן דאמר ש"מ כל שמעתתא וכו' משמע לכאורה דאין לחלק בהכי, וצ"ע. עכ"ד.

חידוש עפי"ד הגמ' בנזיר הנ"ל

דבר חידוש ראיתי עפ"י דברי הגמ' בנזיר הנ"ל דמציעאי לא אמרי' בפ"י זרע אפרים שעל הפסיקתא דרב כהנא פרשה ב' אות ד' דאי' התם "ולפיכך אמר דוד (תהלים ס"א) אגורה באהלך עולמים וכי עלתה על דעתו של דוד שהוא חי לעולם אלא מהו הדבר הזה שאמר אגורה באהלך עולמים אמר יה"ר שיאמרו בשמי לעולם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, א"ל הקב"ה חייך אע"פ שאתה מת אין שמך זז מביתי לעולם אלא על כל קרבן וקרבן הם מזכירים שמך ואומרים שירים משלך מזמור לדוד" וכו' ובזרע אפרים אות ה' הקשה דמאי ס"ד דדוד שלא יאמרו דבר הלכה בשמו הא אמרי' כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם ובתנחומא פ' במדבר כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עליו הכתוב אומר אל תגזול דל וכו' ועי' במג"א סי'

נשים מרדרי

סימן ב

קנ"ו שכ"כ (ונרשם פ"א דנדרים וליתא שם ונראה שדברי המג"א לקוחים מן הילקוט (משלי כ"ב) ושם מציין פ"א דנדרים, אבל באמת הוא ט"ס בילקוט ואין כאן מקומו) ותי' דאפשר לפי מה דאמרי' דנזיר (דף נ"ז) כל מלתא דמתאמרא בבי תלתא קדמאי ובתראי אמרינן מציעאי לא אמרינן, ודהמע"ה ביקש רחמים שאף אם יהיה אמצעים יאמרו בשמו, אך זה דוחק דא"כ לא נתקיימה תפילתו, וגם לא משמע כן מהא דאמר לו הקב"ה שיהיו אומרים שירים שלו על הקרבן.

וכ' דאפשר לומר דלפי שמצינו שאמר שירה על מפלתו של שאול כדאמרינן במ"ק שגיון לדוד אשר שר לה' וכו', וכן אהה שאמר או ה' יגפנו וכו' אי' במדרש ש"ט אמר לו הקב"ה גם במדע מלך אל תקלל וכו' ומצינו בהוריות בעובדא דר"מ ור"נ לפי שרצו להשפיל כבוד הנשיא רשב"ג קנסינהו דלא לימרו דבר הלכה משמייהו ואסיקו ר"מ על שם אחרים ור"נ על שם י"א ע"ש, ולכן היה דוד מתיירא שע"י שהיה רצונו במפלתו של שאול והיה עונשו שלא יאמרו דבר הלכה בשמו וביקש רחמים על הדבר עכ"ד.

סימן ג

דבר שידע מעצמו אם צריך לומר בש"א

דבר חידוש ראיתי בס' מגילת אסתר ע"פ שפת אמת בליקוטי יהודה (אסתר ב' פסוק כ"ב) עה"פ "ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי" והוא שגם דבר שאדם ידע מעצמו ושמע שוב מחברו יש בזה המעלה שיאמר דבר בשם אומרו והביא שם מכתב שכתב האמרי אמת צוק"ל לבנו הבית ישראל צוק"ל וזת"ד "תמן תנינן האומר דבר בש"א מביא גאולה לעולם שנא' ותאמר וכו' ולכאורה מה השבח העצום הזה להביא גאולה אם אינו מתלבש בטליתו של חברו, וגם להיות התורה נקנית עי"ז כי הוא האחרון והגומר במ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, ולכן אפשר ע"פ המבואר בגמ' סנהדרין פ"ט ע"ב כי הנגלה לנביא ברוה"ק נודע גם לנביאים אחרים ולכן כאן שאמר ר"מ אסתר ברוה"ק נאמרה שנא' ויוודע הדבר למרדכי (עי' מגילה ז' ע"ב ופרש"י שם ושם איכא כמה מ"ד מהיכן ידעי' שאסתר נאמרה ברוה"ק) א"כ כמו שנודע ברוה"ק למרדכי כן נודע מיד לאסתר שנחשבת נביאה עי"ש דף י"ד ע"ב, ומרדכי שהגיד לה כי לא ידע עוד שהיא נביאה ע"כ היתה יכולה לומר בשם עצמה למלך ועכ"ז נהגה טובת עין במרדכי וזה הטוב עין הביא גאולה לעולם שע"ז וימצא כתוב וכו' וזהו השבח הגדול, וכן בקנין התורה דאי' שת"ח צריך שלא יהא לו עין רעה במשנתו של חברו, ולכן מי שנוהג טובת עין במה שיודע מעצמו ומ"מ יש לו עין טוב שיהי' נקרא ע"ש חבירו לזה נקנה התורה" וכו' עכ"ד, ומסתבר דבאופן זה בודאי שאין איסור דאל תגזול דל וכל דבריו הם רק לשבח ומעלה שנוהג טובת עין ואומר בשם חברו.

מיהו ראיתי בשד"ח ח"א בפאת השדה מערכת א' כלל קמ"ג שהביא שבפתיחה לס' תפארת זיו נסתפק בחכם שחידש דבר תורה מדעתו ושוב מצא שכבר קדמו גברא רבה בספר אם מחויב לאמרו בשם זה שקדמו, או דנימא כיון שהוא חידש זאת מדעתו קודם שראה בספר רשאי לאומרה משמיה דנפשיה, ושם העלה דא"צ להזכיר זה שקדמו ורשאי להגיד משמיה דנפשיה והוכיח הכי מהא דאיתא בחולין ע"ה "א"ר חסדא השוחט את הטריפה ומצא בה בן ט' חי טעון שחיטה" וכו' ומבואר שם דר' חסדא ידע דהכי תני ר' חייא ואפ"ה אמרה משמא דנפשיה ולא הזכיר את ר' חייא כי אם אחר שהקשו עליו, מיהו מדברי התוס' שם בד"ה "ולטעמיך" שהקשו וז"ל "תימה כיון דשמיע ליה ברייתא לימא ברייתא" נראה להיפך עייש"ד וע"ע שהוכיח הכי מחולין דף קל"ז ע"א עיי"ש, וכ' דהאידינא נהוג עלמא דבכה"ג כותבים החידוש שחידש מדעתו בלשון ונראה לי וכו' ואם אח"כ ראה באיזה ספר יכתוב שו"ר בס' פלוני וכו'. וע"ע בפתיחה לספר משנת יוסף (על אגדות הש"ס) ח"ב אות ה' מש"כ לפשוט ספיקו של התפארת זיו עפי"ד המהר"ל.

עוד הביא בשד"ח שם בשירי הפאה מערכת א' אות ל"ה מכתב שכ' לו חכ"א להוכיח לפשוט ספיקו של התפארת זיו שהיכא שידע הדבר א"צ לומר בש"א דהנה בהגהות מעשה רוקח עהשו"ע בסי' קנ"ו כתב ע"ד המג"א שצייין על הדין דמי שאינו אומר דבש"א עובר בלאו נדרים פ"ק וז"ל "ט"ס דליתא שם והוא בילקוט שמעוני משלי כ"ב דתנא דבי ר' חייא כל שאינו אומר דבר בש"א עובר בלאו שנא' אל תגזול דל וגו' זאת שמעתי מפי הגאון מו"ה ישעי' ברלין זצ"ל" עכ"ל והנה הבאנו לעיל (סימן א') שהנוב"י ציין להגר"י פיק להילקוט הנ"ל וא"כ מדוע הגר"י פיק לא אמר לבעל המעשה רוקח שהנוב"י

הוא זה שציין להילקוט אלא ודאי זהו משום שגם הגר"י פיק ידע זאת גם לפני שהנוב"י אמר לו זאת (שהרי היה בקי עצום כידוע) וכל מה ששאל להנוב"י הוא רק לענין היכן נמצא זה בנדרים, ולכן לא אמר זאת לבעל המעשה רוקח משמיה דהנוב"י ומוכח לפשוט לנ"ד בדבר שידע קודם לכן אף שראה אח"כ בספר אין חייב להביא זאת בשם זה שקדמו עייש"ד, אלא דיש לעורר בראיה זו דזה תלוי אם גם במראה מקום יש ענין של דבר בש"א ולפמש"כ בזה לקמן סימן י"ג דבמ"מ א"צ לומר בש"א לכאו' אין ראיה ודו"ק. וע"ע בשו"ת ברכות שמים חאו"ח סי' נ"ט מש"כ להעיר בדברי השד"ח ואכמ"ל. ומו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לנו דבאופן שידע הדבר קודם א"צ לומר בשם אומר^ב.

וידידי הרה"ג ר' מרדכי א. יאמניק שליט"א (מח"ס אוצר תוספות) כתב לן להביא ראיה מהא דאי' בירו' סנהדרין פי"א ה"ד ר' בא ר' יוחנן בשם ר' הושעיה אינו חייב עד שיורה בדבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים וכו' זחלין אפוי דרב הושעיא (פי' צהבו פניו של ר' הושעיא ושמח על שאמר ר' יוחנן משמו ור' יוחנן תלמיד חבר היה לר' הושעיא) אמר ליה (ר' יוחנן לר' הושעיא) צריך לך שחק לך לא צריך לך הפליג עלך" ובפי' אור שמחה פי' (וכמדומה שהוא עפ"י סי' פני מאיר) וז"ל "פתגם הוא שהיה

ב. והגרא"ז מלצר בהקדמה לספרו אבן האזל (מייקין) כתב וז"ל "אני מוצא לנחוץ להודיע שכמה פעמים מצאתי מדברי בספרי האחרונים ובייחוד בהספרים היקרים מרכבת המשנה ואור שמח כי לפני עיוני לא עיינתי בהם ובכ"ז לא הוצאתי הדברים מספרי משני טעמים, הא' מכיון שחידשתי בעצמי ויש לי זכות בזה למה אמנע ממני הטוב, והב' שלא לכ"א ישנם הספרים האלו בפרט ס' מרכבת המשנה שאינו מצוי בשגם שעפ"י רוב ימצא איזה שינוי בביאור הדברים, ולכתבו בכל פעם אח"כ מצאתי לא ראיתי לנחוץ והמעין ידינני לכף זכות" עכ"ד. ומבואר להדיא דהיכא דחידש מעצמו אף שאח"כ ראה זאת במקו"א א"צ לומר באופן זה בשם אחרים.

שגור בפי הבריות פירושו מי שצריך לך שחק לך מראה הוא לך פנים צהובות ושוחקות לכבדך, ומי שאינו צריך לך מפליג ומתרחק ממך ואמר לו כן ר' יוחנן אינני מאותם הנוהגים כך אלא אע"פ שאני יכול לפרש כן מדעתי כיון ששמעתי דבר זה בשמך אמרתי אותו בשמך" עכ"ד ומבואר שמעיקר הדין דבר שיודע מעצמו א"צ לאומרו בשם אחר אם שמע ממנו.

מיהו בפני משה שם פי' הדברים באופ"א וז"ל "צריך לך שחק לך" אם אתה שוחק והנאך על זה שאני צריך לך ולשמעתך, "לא צריך לך הפליג עלך" כלומר איני צריך לך ולזו הלכה שאמרתי משמך שכבר אמרו אחרים כן ולא עוד אלא שהפליגו יותר עלך וממה שאמרת וכדאמר ר' זעירא עכ"ד, ומדבריו למדין דבר אחר והוא שכל שכבר שמעו מפי אחרים א"צ לאומרו משמו ובפרט אם הללו הוסיפו טפי אלא שלפירושו שם צ"ב אמאי לא אמר זאת משמם. וע"ע במש"כ בזה לקמן סימן י"א בענין מי ששמע מכמה חכמים.

דבר שידע ושכח, ומוסיף נופך, אם צ"ל בש"א

ולענין אדם שידע דבר חידוש וכדו' ונשכח ממנו ושוב בא אחר ואמר לו ונזכר במה שידע אם יש בזה דין לומר בשם אומרו, נראה להוכיח דשפיר גם בזה איכא הדין לומר דבר בשם אומרו, דהנה בפר' שמיני (פ"י פ"כ) כתיב "וישמע משה ויטב בעיניו", ובתרגום יונתן ב"ע כתב בזה"ל "וישמע משה ושפר קדמוי ואפיק כרוזא במשריתא למימר אנא הוא דאתעלמית הלכתא מני ואהרן אחי אדכר יתא ליי". ובפ"י יוב"ע

כתב "ואפיק כרוזא וכו', פי' הוציא כרוז במחנה ואמר שנתעלמה הלכה ממני ואהרן הזכירני". וכן הוא ברבה (י"ג א') וכו'. עיש"ד.

אלא דיתכן דמשה לפנים משורת הדין הוא דעבד, וכן משמע קצת הלשון בתרגום ירושלמי "כיון דשמע משה וכו' ואמר אנא הוא דאתעלמית הלכתא מני ואהרן אחי אליף יתא לי ועל דאשפט משה גרמיה קביל עליה אגר סגי" וכו'.

ויש להסמיך לזה דברי מהר"ש הלוי אלקבץ בספרו מנות הלוי אסתר ב' כ"ב שכתב וז"ל "ואפשר שנסמכה למעלת המבין שמועתו (דהיינו שבסדר מ"ח קנייני התורה הסדר הוא "והמכוין את שמועתו והאומר דבר בשם אומרו") להגדיל דבר האומר דבר בשם אומרו כי לא די לומר הדברים כאשר שמעם כמשמעם, כי גם כשהוא מתבונן דבר מתוך דבר האחר צריך שיודה בפיו ושפתיו כי ממנו למד והבין, וזה מבואר אחרי שאמר המבין שמועתו, ונודע כי נקרא נבון המבין דבר מתוך דבר, וענין זה נפך ונופת צופים". עיש"ד.

ועי' בס' אבות עולם (להגר"ב ויטאלי) אבות פ"ו משנה ז' שכתב "והמכוין את שמועתו נלע"ד כמו שמצינו כמה פעמים שאדם מכוין למה שאומר רבו ועכ"ז מענוותנותו לא יאמר משמו רק משם רבו, ולכן סמך שתים אלה למ"ש המחכים את רבו וגם המכוין את שמועתו של רבו, ועכ"ז והאומר דבר בשם אומרו, כדי שלא ליטול עטרה לעצמו עיש"ד.

וע"ע במש"כ הפלא יועץ בערך "דרושים" וז"ל "העצה היעוצה שילקט רב דרשתו בע"פ מדברים נחמדים שיש בספרים יביא מן ההדיוט באותו דרש יתן בליבו גודל מעלת חכמים הראשונים ויכיר מיעוט ערכו וקוצר השגתו יאמר דבר בשם אומרו ולא יתלבש בטלית שאינו

נשים מרדרי

סימן ד

שלו ואפי' אם הוא הוסיף נופך או גרגר לא יקרא אותם על שמו כי רבה רעת המתלבש בטלית שאינו שלו, והאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם".

ולענין אומר דבר ששמע מחבירו אך אומרו מטעם אחר, כלומר שס"ל הכי מטעם אחר ולא מטעם ששמע מחבירו, אם צ"ל בשם אומרו, עי' במש"כ בזה באורך בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ד סי' שע"א ושע"ב.

סימן ד

השומע מאשה אם צריך לומר בש"א

נסתפקו הלומדים האם השומע דבר מאשה ואומרו לאחר ג"כ יש הדין לומר בשם אומרו, ובפשיטות נראה דכיון שמי שלא אומר דבר בש"א עובר בלאו דאל תגזול דל וכדאי' במדרש, וגם מאשה אסור לגזול, לכן צריך לומר בשם אומרו אף כששמע מאשה, והכי מוכח מכמה מקומות בש"ס שהזכירו בשם נשים וכגון הא דאי' בברכות י' ע"א ובעירובין נ"ג ע"ב מברוריא אשת ר"מ, ובר"ה י"ז ע"ב אי' "שאלה בלוריא הגיורת" וכו', וע"ע שבת קל"ד ע"א "אימיה דאביי" וכו', ופירש"י אומנתו, ושם "אמרה לי אם", ובכתובות דף ל"ט ע"ב, וע"ע בחולין ק"ט ע"ב "אל לילתא לרב נחמן" וכו' ועוד מקומות,

וכ"כ לן מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שיש לומר דבר בשם אומרו אף בשם אשה.

והחיד"א בספרו שם הגדולים מערכת גדולים אות ר' בקו"א אות ה' ערך רבנית כ' "גדול המורים הרשב"ץ בח"ג סי' ע"ח הביא בשם רבנית אחת תירוץ לקושית התוספות, ומהר"ר יוזפא בנו של הגאון סמ"ע בהקדמתו לפרישה מביא שני דינים שחידשה הרבנית אמו, ובס' זרע בירך ח"ג כתב דשאלה לו הרבנית פירוש מאמר רז"ל, והרב זכרון יוסף בדרושים הביא פשטים ופיר"ש מן האשה הרבנית ע"ש.

ויען ראיתי להגאון רבינו שמשון בספר כריתות דף ל"ה ע"ג דפוס אמשטרדם (א.ה. מקומו הוא בח"ה לשון למודים שער ב' סי' צ"ג) שכתב וז"ל מצינו אשה נזכרת בברייתא חולקת עם התנאים בתוספתא דכלים פ"א דבב"מ וכו' יצאתי מהכוונה אך לחדוש בעלמא להמצא אשה בגבול התנאים עכ"ל. (א.ה. ביאור יצאתי מהכוונה היינו מכוונת חיבורו שלא נועד להביא דברים אלו שהוזכרה אשה) גם אני בעניי הלכתי בעקבות הגאון לחדוש שנזכרו במחברים.

ודע כי בתוספתא שזכר הגאון ז"ל באותו מקום באותו פר"ק באותה אשה שם אתה מוצא שהיא ברוריא ברתיה דרבי חנינא בן תרדיון ודביתהו דרבי מאיר, ושם בתוספתא דכלים ב"ק פ"ד היא חולקת עם אביה כמ"ש בהגה"ה שם בספר כריתות, ובפסחים דף ס"ב אתמר עלה דהוות גמרה תלת מאה שמעתתא מתלת מאה רבוואתא ביומא דסתוא, ובעירובין דף נ"ג בטשא בההוא תלמידא ודרשה פסוק.

ואולם אין כל חדש וכבר היה לעולמים דאמרי' פ"ק דמגילה (י"ד א') דהא שבע נביאות, ואמרו בבתרא דף קי"ט דבנות צלפחד חכמניות ודרשניות, ומאי דאמר רבי אליעזר לאשה חכמה ביומא דף ס"ו אין

חכמה לאשה אלא בפלך והאי עובדא איתיה בירושלמי פ"ג דסוטה היינו דרובא דרובא דנשי הכי הוו ולמיעוטא אפילו לר"מ לא חיישינן, ותו דרבי אליעזר לטעמיה דסבר כל המלמד את בתו תורה כאלו וכו' וכמ"ש התם בירושלמי ישרפו ד"ת ואל ימסרו לנשים ושפיר עבד ואל האשה אמר אין חכמה לאשה אלא בפלך ועיין מ"ש אני בעניי בקונטרס טוב עין סי' ד' ע"כ עכ"ד החיד"א.

ומכל מה שהביא החיד"א מוכח שיש דין לומר בש"א אף בדבר ששמע מאשה, וע"ע באשל אברהם (בוטשאטש) או"ח ריש סימן רי"ט שהביא מזוגתו. וע"ע בהקדמת הגרש"מ שבדרון זצ"ל לס' דעת תורה (או"ח ח"ג) שהביא חידושים נפלאים בשם אמו הרבנית ז"ל.

והנה בקונטרס זכור לדוד להגאון האדר"ת יש מאמר בשם "חכמת נשים", ושם אסף רשימה של מקומות שהביאו רבותינו ז"ל דברי תורה בשם נשים חכמניות, כדלהלן.

א. בתוספתא כלים ב"ק פ"ד ה"ט, תנור כו', אמר ר' חלפתא איש כפר חנניא שאלתי את שמעון בן חנניא ששאל את בנו של רבי חנינא בן תרדיון ואמר משיסיענו ממקומו, ובתו אמרה משיפשטו את חלוקו, וכשנאמרו דברים לפני ר' יהודה בן בבא אמר יפה אמרה בתו מהוא [ורבינו הגר"א הגיה "ממנו", ובהגהות אור הגנוז שנדפסו מחדש כתוב "מבנו" והיא היא שגם רבינו הגר"א ז"ל כיון על בנו ולא על רבי חנינא בן תרדיון עצמו, שהרי הוא לא אמר דבר בזה].

ב. שם (כלים) פ"א דב"מ ה"ג, קלוסטרא רבי טרפון מטמא וחכמים מטהרים וברוריא אומרת שומטה מפתח זה ותולה בחבירו בשבת, וכשנאמרו דברים לפני ר' יהושע אמר יפה אמרה ברוריה. והיא היא האשה אשר נשאה לבה בחכמה, היא היא בתו של רבי חנינא בן

תרדיון, כמבואר בע"ז י"ח א' שבתו היתה נשואה לרבי מאיר, ואשתו של רבי מאיר שמה היתה ברוריא כבברכות י' א'.

שוב ראיתי בספר הכריתות להר"ש מקינון בלשון למודים שער ב' סי' צ"ג, כתב מצינו אשה חולקת עם תנאים כדין תנא בתוספתא פ"א דב"מ כו' [לא נדפס מנוקד כהוגן, וצ"ל חולקת כו' תנאים "בדין" "דתניא" בתוספתא], ומצאתי להמגיה שהעיר על זה בזה"ל מצאתי ג"כ בבתו של ר' חנינא בן תרדיון שחולקת עם אביה והלכה כדבריה בפ"ד דב"ק כו'. והיא היא אותה שהבאנו בס"ד, אבל לא העיר שהיא היא ברוריא, בתו של ר' חנינא בן תרדיון. גם מש"כ שחולקת עם אביה, לא דק בדברי התוספתא שם, שלא נזכר כלל דעת אביה.

היא ברוריא שהשיבה את ר' מאיר בעלה, מי כתיב יתמו חוטאים חטאים כתיב, [ועי' תענית כ"ג ב' שגם אשת אבא חלקיה התפללה כברוריא] ברכות י' א'. היא היא אשר השיבה לר' יוסי הגלילי התנא ששאלה באיזה דרך נלך ללוד גלילי שוטה לא כך אמרו חכמים אל תרבה שיחה עם האשה, ערובין נ"ג ב'. ובמק"א כתבנו בס"ד דברים נעימים ליישב האיך העיזה לומר כן לת"ח כר' יוסי הגלילי.

והיא היא שא"ר יוחנן לר' שמלאי, ומה ברוריא דביתהו דר"מ ברתיה דר' חנינא בן תרדיון דתניא תלת מאה שמעתתא ביומא מתלת מאה רבוותא ואפ"ה לא יצתה ידי חובתה בתלת שנין פסחים ס"ב ב'.

ג. בחולין ק"ט ב', אמרה ליה ילתא לרב נחמן מכדי כל מה דאסר לן רחמנא שרי לן כנגדו כו', יעו"ש היטב. מיהו אין הכרח שהיתה למודה כברוריא.

ד. בירושלמי פ"ד דשבת אמר ר"ש ברבי, אני לא שמעתי מאבא אחותי אמרה לי משמו ביצה כו' כופה עליה כלי. ובריש פ"ה דביצה

הגירסא בר' ינאי, וקרוב להגירסא בביצה אי' בשלהי תרומות, יעו"ש. [ונ"ל דהיינו מה שאמרו בקדושין י"א א' אמר ליה אביי לר' זירא אלא מעתה כגון בנתיה דר' ינאי דקפדן אנפשייהו ולא מיתקדשן עד דיהבו להו תרקבא דדנרי, שמפני שהיו מלומדות וחכמות לב].

ה. יעו"י בהקדמת הדרישה ופרישה לחלק יו"ד מש"כ בן הסמ"ע בשם אמו הצדקנית ז"ל, שני הלכות במצות הדלקת הנרות ביו"ט (א) להקדים גם ביו"ט מבעוד יום, קודם שיקדש היום. (ב) לברך ברכת ההדלקה קודם ההדלקה. והמג"א סי' רס"ג ס"ק י"ב חולק על זה, וכתב אין חכמה לאשה אלא בפלך. והדגול מרבבה קיים דבריה וכתב והיא אשר נשאה לבה בחכמה. ועי' שם בשערי תשובה. ובחידושי חתם סופר לשבת כ"ג ב' מקיים ג"כ דבריה ובדרך פלפול מיישב מה שדקדקה בלשונה.

ו. הג"ר ישעי' ברלין זצ"ל בספר מיני תרגימא פרשת וישלח מביא בשם אחותו הרבנית אשת הגאון בעל שו"ת זכרון יוסף בכוונת רש"י ז"ל שהאריך בלשונו ואע"פ שברכני הוה גביר לאחיק נעשית "גר" ולא נתקיימה בי, שר"ל ממלת גביר לא נתקיים רק "גר" ולא "בי" ושפתים ישק.

ובשו"ת זכרון יוסף מביא בשמה, מה שדקדק הידי משה על המדרש שנענש יוסף שמת עשרה שנים קודם לאחיו מפני ששמע לאחיו אמרו על אביו עבדך, עשרה פעמים, ובמקרא אינם רק ה' פעמים, דלק"מ מפני שדיבר ע"י מליץ עמהם, א"כ שמע עשרה פעמים.

ועוד מביא שם מה שחידש דבר אגדה וכשסיפר דבר זה לפניה אמרה בזה יבואר הפיוט כו'. כן נרשם בזכרוני משנים רבות.

אף גם שמעתי הלצה שיחת חולין שהיתה בינה ובין אחיה הג"ר ישעי' ברלין [הנזכר] זצ"ל, בעודם ילדים קטנים, אך אין פה מקומו. ז. בפנים יפות ריש פרשת שמיני מביא בשם ב"ד הרבנית המשכלת, ולא ידעתי מי היא.

ח. בהגהות מעשה אלפס להגאונים בעלי מפרשי הים בריש פסחים הביאו בשם התשב"ץ בהא דפסחים ג' ב' שלא נסתיים בגמ' על מי אמר שם בגמ' מובטחני שיורה הוראה בישראל, אם על מי שאמר מוסקין בטומאה, או אין מוסקין בטהרה, שאמרה הרבנית אשת הר"ב ר"י בר"י ששבח להאומר אין מוסקין בטהרה, דלא אמרו ישנה דרך קצרה רק בתלמיד לרב כדי שלא יתבלבל בלשון רבו, אבל התלמיד השואל דרך לשון נקיה עדיף.

ט. שמעתי בשם הרבנית אמו של הגאון האדיר ר' ישראל סאלאנטער זצ"ל [אשת הג"ר זאב בן אריה שנדפסו הגהותיו על הש"ס החדש בוילנא] במה שאמר ר' אליעזר לאשה חכמה ביומא ס"ו ב' אין חכמה לאשה אלא בפלך, משום שהולך לשיטתו בכתובות פ"ו ב', דתנן שם בשמו משביעה אפילו על פילכה.

י. בספר מעגל טוב להג"ר חיד"א ז"ל, מביא מה שראה שיר לאשת הגאון בעל בנין אריאל ז"ל, ותפסו עליה שהחליפה בטעות כ' לח', והשיבה וקוי ד' יחליפו "כח".

יא. בהקדמת שו"ת החות יאיר מפליא בתהלת זקינתו הרבנית מ' חוה שהיתה יחידה במינה בדורה, והיה לה מדרש רבה בלא פירוש ולמדה ע"פ השגתה ושכלה, וכ"מ השיגה על המ"ר, וכן עשתה בפ"י המחזורים וסליחות ובפרש"י עה"ת וכו' [ומ"ש שם בשם אביו, שהש"ה ז"ל רצה לקחתה והיא לא רצתה ואמרה שעונותי גרמו לי

נשים מרדרי

סימן ה

שלא זכיתי להזדווג לגוף קדוש כזה, נראה מהסיפור שמלת ואמרה צ"ל ואמר, שהשל"ה ז"ל אמר כן, והוא דבר תמוה מאוד].

יב. בתוספתא פ"א דסוכה תניא ר' ישמעאל ברבי יוסי אומר משום אמו. אולם נראה שהוא ט"ס וצ"ל אביו כבגמ' שם כ' א', וכמו שהגיה מרן הגר"א ז"ל.

יג. בש"ך יו"ד סי' שכ"ו סוף ס"ק ד' מביא בשם אמו הגבירה הרבנית שלא לקחה חלה כו', ע"ש.

סימן ה

בענין גדול ששמע מקטן אם צריך לומר בש"א

איתא בירושלמי פ' זה בורר ה"ה "איכלס רבי בא בר זבדא דמר שמועה משום דזעיר מיניה" ופי' בפני משה "נתקלס ושבח הוא לו דאמר שמעתתא משום ר' אבהו והוא הוי זעיר מיניה" ולכאורה צ"ב מהו השבח בזה שאמר דבר בשם אומרו שהוא א' ממ"ח קניני תורה ומביא גאולה לעולם ובפרט לפ"ד המג"א שאם לא אומר בשם אומרו עובר בלאו, ואי משום שהיה קטן ממנו ואין זה מכבודו לומר בשמו הרי מבואר בירו' שם פ"י סוף ה"א "אמר הקב"ה אם שמעת דבר מפי קטן ישראל והנייך לא יהא בעיניך כשומעו מפי קטן אלא

כשומעו מפי גדול, ולא כשומעו מפי גדול אלא כשומעו מפי חכם, ולא כשומעו מפי חכם אלא כשומעו מפי נביא, ולא כשומעו מפי נביא אלא כשומעו מפי רועה" וכו'.

עוד יל"ע בהא דאיתא במדרש רבה פרשת וישלח פרשה ע"ח אות י"ב "חד עמא דארעא א"ל לר' הושעיא אין אמרת לך חדא מילתא טבא את אמרת בציבורא מן שמי, א"ל מאי היא, א"ל כל אותן הדורות שנתן אבינו יעקב לעשו עתידין אומות העולם להחזירן למלך המשיח לעתיד לבא, מ"ט מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו, יביאו אין כתיב כאן אלא ישיבו, א"ל חייך מלה טבא אמרת ומן שמך אנא אומר לה". ולכאן מה הוא שהיה צריך לבקש שיאמר משמו והלא אם אין עושה כן עובר בלאו.

ועי' בספר חסידים סי' תתקע"ז שכ' "אם שמע דבר מקטן או מנבזים והוא יושב בין בני אדם שהוא יודע אם יאמר משמו שלא יקבלו דבריו ואע"פ שהדברים נכונים, מוטב יאמר משמו" וכו' עייש"ד. ומשמע דאף גדול ששמע מקטן צ"ל בשם אומרו אילולי אם לא יקבלו ממנו אם יאמר משמו. וא"כ מהו השבח שאמר משום דזעיר מיניה.

ובאמת שבתוס' בחולין דף י"ד ע"א ד"ה "אמר" כתבו אהה דאי' התם בגמ' "אמר רב הונא דרש חייא בר רב" וכו' וז"ל "תימא דבכל דוכתי משמע דרב הונא היה גדול ממנו בפ' יש בערכין (ערכין דף ט"ז ע"ב) דהוה מצער ליה רב הונא לחייא בר רב ובפ' הלוקח בהמה (בכורות כ"ב ע"א) דא"ל חייא בר רב לרב הונא רבי פרש את דבריך" עכ"ל ומבואר משאלת התוס' שאין דרך שגדול יאמר דבר בשם קטן ממנו וגם בזה יל"ע להמבואר לעיל, וראיתי שביעב"ץ בחי' שם שכ' ליישב קו' התוס' שמצאנו אפי' בתנאים שאמר ר"א שמועה משם ר"י בספ"ז דנזיר ואע"פ שהיה בר פלוגתיה ג"כ והוא גדול שבתלמידי

ריב"ז ונקרא בכמה מקומות ר"א הגדול, ופשיטא שהיה גדול מר"י עייש"ד. וגם במהרצ"ח שם ציין לכתובות כ"א ע"ב דמצינו התם דשאל ר"ה לחייא בר רב והוא משם אביו עיי"ש וחז"י דלא נמנע הגדול מלשאול לקטן (במהרצ"ח יש ט"ס ובמקום שלא נמנע הקטן לשאול לגדול צ"ל הגדול לשאול לקטן) ומכ"ש לומר מה שדרש חייא בשם רב אביו, וציין שם אף לדברי הירו' דידן דאיקלס ר' בא בר זבדא ולעוד מקומות שראינו שהגדול אומר בשם הקטן עייש"ד.

והנה באו"ז ח"א הל' שביעית סי' של"א כתב וז"ל "ירושלמי כדפרי' לעיל איקליס ר' בא דמר שמועה בשם זעיר מיניה מכאן שחייב אדם לנהוג עונה בתלמידו ואם שמע דבר שההנהו אפי' מקטן ממנו חייב לאומרו בשמו והכי איתא בירו' פ' כל ישראל נתנו מרועה א' אמר הקב"ה אם שמעת מפי קטן מישראל" וכו' (הביא שם לשון הירו' שהובא לעיל) ומבואר מהאו"ז שיש חיוב אף על רב לומר דבר בשם אומרו אם שמע דבר מתלמידו, וא"כ צ"ב מהו השבח של ר' בא שאמר דבר בשם קטן ממנו.

והצעתני השאלה בדברי הירו' דמהו השבח של ר' בא והרי קיים הדין דדבר בשם אומרו קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א והשיב בזה"ל "הי' בידו שלא לאמרו כלל" וזהו השבח שאמר דבר בשם הקטן ממנו. ובזה י"ל גם דברי המדרש הנ"ל שביקש העמא דארעא מר' הושעיה שיאמר המימרא בשמו.

וראיתי בהקדמה לשו"ת דבר יהושע ח"ד (להרי"מ ארנברג זצ"ל) שהביא מכתב מהרהמ"ח ושם כתב לבאר כע"ז דכיון שקיי"ל שמי שאומר ד"ת שלא בשם אומרו יש בזה משום גזל אלמא דבדבר שיש בו ממש חשבינן לה ולפיכך נראה דק"ו שמי ששמע ד"ת מחברו ואומר בשם אומרו יש בזה משום השבת אבידה לבעלים שהרי זכות זו שיש לבעל

המאמר במאמרו שיאמרוהו בשמו ויהיו שפתותיו דובבות ואם לא יאמרו בשם אומרו הלך הזכות לאיבוד ולכן אם אומרו בשם אומרו מקיים השבת אבידה לבעלים, ועפ"ז כתב ליישב מה שהערנו לעיל דלכא' מה נשתבח רבי בא בר זבדא שאמר בשם אומרו אטו בקטן ממנו לא שייך אל תגזול דל ולהנ"ל את"ש דבכלל הענין זה לא רק איסור שלא יאמר הדבר בסתם ולא בשם אומרו אלא יש מצוה בעצם האמירה משום השבת אבידה ובזה קס"ד דבקטן ממנו יוכל להתעלם לגמרי מדבריו ולא לאמרם כלל משום שאינה לפי כבודו לומר בשם קטן כדין השבת אבידה דפטור בזקן שאינו לפי כבודו וע"ז נשתבח רב בא שבכ"ז הביא מימרא ממי שקטן הימנו¹.

ובעצם דבריו שכתב דאיכא הכא פטורא דזקן ואינה לפי כבודו, צ"ע דהנה בשו"ע סי' ר"נ סעי' א' כתב "ישכים בבוקר ביום שישי להכין צרכי שבת וכו' כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק ורבה רב יוסף היו מבקעים עצים וכו' ומהם ילמוד כל אדם ולא יאמר לא אפגום כבודי, כי זה הוא כבודו שמכבד את השבת". ובביאור"ל ד"ה "כי זהו כבודו" כתב בזה"ל "וישב בזה משה"ק בשו"ת חות יאיר איך הקלו בכבודם הא גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה [היינו ל"ת דרבנן ושב וא"ת אף בדבר תורה], לכן קאמר שזהו כבודו שעוסק בעצמו במצוה, וניכר שעושה כן לכבוד הש"י, וכן הוא אומר בדוד המע"ה "ונקלתי עוד מזאת" וגו', משא"כ אם אין ניכר כמו זקן ואינה לפי כבודו באבידה וכדו' שמתחלל כבוד הת"ח עי"ז [פמ"ג], ור"ל שאין הכל יודעים שהוא עוסק במצוה". עייש"ד. הרי דכל הפטור דזקן ואינה לפי כבודו הוא דוקא היכא שלא ניכר שעוסק בדבר מצוה, ומשא"כ הכא בנידו"ד אם יאמר בשם אומרו

ג. עי' לקמן במכתבי תורה אות ח'.

הרי ברור לכל השומעים שעושה כן לצאת ידי הדין דלומר דבר בשם אומרו ול"ש הכא פטור זה.

סימן ו

אם גוי צריך לומר דבר בשם אומרו

כתב החת"ס בחי' עה"ת (בראשית מ"א ט"ו) עה"פ "ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אותו" וז"ל "ולא אמר בשם אומרו ששמעתי משר המשקים על כן הביא גלות לעולם ולא גאולה" עכ"ל ומבואר שאף גוי ששמע דבר מגוי אחר צריך לומר בשם אומרו והוא חידוש, ואולי אפשר לבאר זאת דכיון שגם ב"נ מצווין על הגזל וכיון דבזה יש איסור דאל תגזול דל (וכמו שנתבאר לעיל סימן א') לכן אף גוי צריך לומר דבר בשם אומרו וצע"ב, והצעת דברי החת"ס הנ"ל עם הביאור בדבריו קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א וכתב לן בזה"ל "גם ב"נ מצווה על החסד" עכ"ד [וחיפשתי מקור לדבריו אלו של מרן שליט"א ומצאתי שכ"כ הנצי"ב בהסכמתו לספר אהבת חסד להח"ח דכיון דגמ"ח הוא קיום העולם וכדכתיב עולם חסד יבנה והוא חובת האדם וזהו צורתו וכו' משו"ה גם אוה"ע מצווין על גמ"ח (והא דלא מנה התנא בסנהדרין את גמ"ח במצות שאוה"ע חייבים מבואר שם דף מ"ח דקום ועשה לא קחשיב, וכן הוא לשי' הפוסקים דעכו"ם מצווה על פו"ר וכמש"כ בהעמק שאלה

סי' קס"ה אות ב') ולכן נתחייבו אנשי סדום כליה בשביל שלא החזיקו יד עני ואביון והשחיתו צורת האדם עייש"ד, ושאלתי קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אם יש מקור קדום יותר לזה דב"נ מצווה על החסד, וציין לדברי התוס' בב"ב דף ט"ז ע"ב ד"ה "בא" דכתבו התוס' אהה דאיתא בגמ' "אמר ר' יוחנן חמש עבירות עבר אותו רשע באותו יום בא על נערה המאורסה" וכו' והקשו תו' "וא"ת והלא לא נצטוו ב"נ על נערה המאורסה כדאמר' פ' ארבעה מיתות בעולת בעל יש להן נכנסת לחופה ולא נבעלה אין להן ואומר ר"י דאע"ג שלא נצטוו מ"מ מכוער הדבר כמו ושט את הבכורה אע"פ שאינו מצווה על כך" עכ"ל אלא דקצת יל"ע דהתם איירי בדברים שעשה בקום ועשה דע"ז שייך לומר מכוער הדבר אבל אי עשיית חסד שהוא בשב ואל תעשה מנ"ל שנצטווה. ושאלתי זאת קמיה רבינו שליט"א והשיב בזה"ל "הרי סדום נענשה על זה".

שו"ר ברבינו בחיי (בראשית פ"ח פ"כ) שכ' וז"ל "הנה זה היה עוון סדום וגו' ויד עני ואביון לא החזיקה וכו', ולפי שהיו תדירין בחטא הזה לכך נגמר גזר דינם עליו, שהרי אין לך אומה בעולם שלא יעשו צדקה אלו עם אלו, ואנשי סדום היו מואסים בה והיו אכזריים בתכלית ואע"פ שלא נתנה תורה עדיין הנה הצדקה מן המצוות המושכלות ודבר מתועב הוא שיראה אדם את מינו מוטל ברעב והוא עשיר ושבע מכל טוב ואינו מרחם עליו להשיב את נפשו, על אחת כמה וכמה על מי שהוא מאומתו ודר עמו בעיר אחת, ועל כן אבדן הש"י לאנשי סדום שהיו מונעים אותה ולקח נקמת העניים" עייש"ד.

ובשערי תשובה (שער ג' אות ט"ו) כתב וז"ל "ומצאנו בענין אנשי סדום שהיו רעים וחטאים לה' מאוד בכמה עלילות נשחתות כמו הגזל והחמס ועיוות הדין וגילוי עריות, ועם כל זה הזכיר הכתוב כי אבדו

נשים מרדניות

סימון

ונשמדו בעוון ביטול הצדקות, שנא' הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ויד עני ואביון לא החזיקה" וכו'.

ויש לציין בזה למש"כ ר' ניסים גאון בהקדמתו שבריש מס' ברכות וז"ל "כי כל המצות שהן תלויות בסברא ובאובנתא דליבא כבר הכל מתחייבים בהן מן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ" וכו' עיש"ד וע"ע בחובת הלבבות ש"ג פ"ו. ובספר תורת אברהם (להגר"א גרודז'ינסקי זצ"ל) במאמר תורת השכל האנושי מש"כ בענין זה באורך. אלא שיל"ע אם גם חסד הוא בכלל המצות התלויות בסברא].

ומידידי רמ"א יאמניק שליט"א שמעתי ראייה נחמדה לדברי החת"ס הנ"ל שגם גוי צ"ל דבש"א מהא דאסתר לא פחדה לומר למלך בשם מרדכי דילמא עי"ז יתגלה שהיא יהודיה ששומרת הדין של אמירת דבר בש"א ובפרט בזה שאם תאמר בשם עצמה יחזיק לה המלך טובה גדולה, מוכח דגם בגוי ראוי שיאמר דבר בשם אומרו.

סימן ז

אם יהודי ששמע מגוי צ"ל בש"א

יש להסתפק להמבואר לעיל שגם בב"נ יש דין שצ"ל דבר בש"א האם גם יהודי ששמע דבר חכמה וכיוצב"ז מגוי אם צריך לומר בשמו או לאו^ד, וראיתי שבס' שפתי חכמים עמ"ס מגילה דף ט"ו ע"א נסתפק בזה וכו' דלפי מאי דאמרי' לקמן ט"ז ע"א כל האומר דבר חכמה אפילו באוה"ע נקרא חכם, משמע קצת דצריך לאומרו בשם אומרו עיש"ד. ויש מי שכתב להוכיח דגם בשומע מגוי שייך הך מילתא דהנה בברכות דף ט"ז ע"א איתא "למה נסמכו אהלים לנחלים" ופי' שם בר' ניסים גאון וז"ל "והוא שנאמר בתורה משמו של בלעם מה טובו אהליך יעקב כנחלים נטיו" עכ"ל ומשמע דגם אם שמע מגוי צ"ל בש"א, והצעת הדברים קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א וכתב בזה"ל "פרשת בלעם היא פרשה בתורה" ולא זכיתי להבין דב"ק של מרן שליט"א ובקשתי שיבאר לן הדברים וכתב "משה אמרו ברוה"ק" וכיון שכן אין להביא ראיה שגם השומע מגוי צ"ל בשם אומרו כיון שמה שנאמר בתורה משמו של בלעם נמסר למשה ברוה"ק.

וידידי הרה"ג רמ"א יאמניק שליט"א העיר על הראיה מדברי הרנ"ג דודאי אין כונתו לומר שכל האומר דבר הכתוב בתורה צריך לאומרו בשם מי שבתורה הוא כתוב בשמו ובפרט בנידון זה שבלעם לא אמר אלא את אשר תחבו לו לתוך פיו שהרי היה פיו כחכה וכו', ומה עוד

ד. עי' להלן במכתבי תורה אות ו'.

שכשהדבר מפורסם שהלה אומרו יתכן וא"צ לאמרו בשמם ומעין מש"כ הריטב"א במכות ה' ע"ב על ר' אליעזר שלא היה צ"ל בשם רבי יוחנן משום שכולם יודעים שדבריו הם דברי רבו. וע"כ כונת הרנ"ג כך היא דבברכות שם אי' "נסמכו אהלים לנחלים" וברש"י פי' דקאי עה"פ "כנחלים נטיו כאהלים נטע" ובתוס' חלקו ע"ז ופי' דהאי אהלים הוא מלשון בושם ולכך פי' דקאי עה"פ "מה טובו אהליך" שנסמך לכנחלים נטיו, והרנ"ג סובר בזה כתוס' אלא שמ"מ נתקשה כיצד אנו דורשים סמוכים במילים שלא נאמרו ע"י משה רבינו, אלא שנאמרו ע"י בלעם הרשע לכן מדגיש ואומר שאף שהוא אמרם מ"מ נאמר הוא בתורה ושפיר מצינו למדרש בהו סמוכים עכ"ד ידידי הנ"ל.

[והנה בגמ' בב"ב י"ד ע"ב איתא "משה כתב ספרו ופרשת בלעם" וכו' ופרש"י "ופרשת בלעם נבואותיו ומשליו אע"פ שאינן צרכי משה ותורתו וסדר מעשיו" עכ"ל והמהרי"ל דיסקין במאמר לסיום התורה (נדפס בשו"ת מהרי"ל דיסקין בסוף הכתבים, ובסוף ספרו עה"ת) אות א' כתב וז"ל "נדחק רש"י דפ' בלעם אינה מכלל התורה שהוא מליצות ומשלים שאמר בלעם ואני תמה הלא אמרו פ' חלק דאף אות אחת בתורה המבזהו נקרא אפיקורס ומנשה פקר באגדות של דופי וכ"כ הר"מ שקדושת עשרת הדיברות וטבח גחם ומעכה שוין והריטב"א בעין יעקב נדחק שהיה פרשה אחרת כתובה מסיפורי בלעם ודוחק הוא דלא מיירי הש"ס רק בכתבי קודש" ובאות י"א כתב "כל התורה כולה נקראת תורת משה אף שיש בה סיפורים שהיה מקובל באומה או שנעשו באותה עת אעפ"כ מסרה לו הקב"ה כל המעשה ביתר ידיעות מ"ח פנים או שגם בתיבות הסיפור נרמזים דברים אחרים רבים אין קץ והכל נגלה למשה ואף נבואות שנאמרו לאחרים כמו לנח לאברהם יצחק ויעקב ח"ו לא כמעתיק משה אותה נכתבו בתוה"ק,

כי משה שזכה לאספקלריה המאירה כאשר מסרם לו השי"ת עתה ברוה"ק ידע אותה הנבואה ביתר עז כנ"ל, זולת פ' בלעם לא היה רק כמעתיק בעלמא שאלולי סתם הקב"ה איזו כוונה מבלעם היה מהפכה לרע ח"ו אבל הקב"ה ביארן לטובה בפ' בלעם בכל מיני כונות ואת"ש אות א' ע"כ לא נקראת ספרו של משה (כ"א פרשת בלעם) עכ"ד וע"ע באבי עזרי הל' יסודי התורה פ"ז ה"ו ואכמ"ל].

סימן ה

כששמע ממני שאין רוח חכמים נוחה הימנו

יש להסתפק במי ששמע דבר מאדם שאין רוח חכמים נוחה הימנו, או מאדם ששנה ופירש האם צריך לומר דבר בש"א או לאו. ולכאורה יש להוכיח מכמה דוכתי (עי' חגיגה י"ג א', ויבמות ס"ג ב', כתובות ק"י ב', בבא בתרא קמ"ז א') שהובאו שמועות מספר בן סירא אע"פ שלא היתה רוח חכמים נוחה הימנו (עי' סנהדרין ק' ע"ב וברש"י שם), ומוכח דצ"ל בשם אומרו אף במי שאין רוח חכמים נוחה הימנו. ויש לעי' בזה עוד.

מיהו בס' חסידים סי' תתקע"ז כ' "אדם ששומע טעם טוב או קושיא טובה או תירוץ טוב ממין או ממומר או מאדם שמחטיא את הרבים אל יאמר דבר משמו" ועיי"ש בהגהות מקור חסד מה שהביא בזה. ובסי' תתקע"ח כ' "מי שלמד לפני יהודי ולאחר שלמד המיר הרב

לא יאמר הטעמים ששמע ממנו משמו שהרי רבן שמעון בן גמליאל שנה שמו של ר' מאיר וקרא לו אחרים אומרים ולר' נתן יש אומרים כ"ש מי שכופר בכל התורה כולה".

והצעתי הספק קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א וציין לעיין בגמ' בב"ק דף ס"א ע"א ושם איתא "מאי לא אבה דוד לשתותם דלא אמרינהו משמייהו אמר כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למות על דברי תורה אין אומרים דבר הלכה משמו" ומסתבר דה"ה לנ"ד דאין לומר משמם, והנה בחז"ה הרי"ם עה"ת בסופו בליקוטים לב"ק כ' ע"ד הגמ' הנ"ל וז"ל "ויתאוה דוד ויאמר מי ישקני מים מבור בית לחם וכו' שלחו ליה מאי לא אבה דוד לשתותם דלא אמרינהו משמייהו אמר כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל המוסר עצמו למות על ד"ת אין אומרים דבר הלכה משמו וי"ל שזה היה שבח להם משום שהיו מוסרים עצמם על ד"ת לא שייך לומר דבר זה משמייהו שהם נכללין בתורה ממש ואמרינהו משמייהו דגמרא שהם עצמם הם התורה ואין להם שם בפנ"ע כלל" עכ"ד [וע"ע בקובץ ישורון כרך י"א אלול תשס"ב במאמרו של הגרי"ד דיוויד שליט"א, עמ' תשל"ו-תשל"ז] ומוכח דמה שלא אומרים משמייהו אין זה כעונש, ואמרתי הדברים הנ"ל למרן שליט"א ואמר דמ"מ מוכח מכמה מקומות דאין אומרים שמועה ממי שעשה שלא כהוגן^ה וכגון הא דאיתא בע"ז ל"ה ע"ב, וע"ע בהוריות י"ג ע"ב.

וע"ע במהרש"א בח"א לבב"ק שם שכ' דהא דהמוסר עצמו למות ע"ד תורה אין אומרים הלכה משמו דזה משום שכל האומר דבר

ה. בס' תולדות יעקב עמ' רכ"ז מספר שמרנא ורבנא הקה"י צוק"ל הזכיר פעם חידוש נאה ואמר שאינו רוצה להזכיר שם אומרים וכמו שנתברר היה זה רב שלא היתה רוח חכמים נוחה הימנו ולכן לא הזכירו.

בשם אומרו מביא גאולה לעולם ואלו שסמכו על נס לילך במקום סכנת נפשות אין ראוי לעשות נס וגאולה על ידיהן ואע"ג דשלוחי מצוה אינן ניזוקין היכא דשכיחא הזיקא שאני כדאמר' פ"ק דפסחים עכ"ד, ולפי"ז שפיר יש להוכיח מהגמ' שם דאין לומר שמועה ממני ששנה ופירש וכדו' וכמש"כ לן מרן שליט"א.

ומרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל בס' איילת השחר עה"ת פ' מטות עמ' רי"ט כ' דמה שמי שמוסר עצמו למות אין אומרים דבר הלכה משמו י"ל היות שכל אחד שואף שיאמרו ד"ת משמו כמו שאמר דוד אגורה באהלך עולמים ור' יוחנן הקפיד מאד על שלא אמרו משמו כמבו' ביבמות צ"ו ב' וחששו אולי יסתכנו על זה לכן אמרו דמי שמתכנן לא יאמרו בשמו בכדי שלא יסתכנו ויש ביד חכמים כח לתקן זה.

ונראה דאף בזה אין להשומע לומר הדברים כאילו אומרם מעצמו אלא יאמר שמעתי מפרשים וכיוצב"ז משום מה שכתב הש"ך ביור"ד סי' רמ"ב סקנ"ב שלא יהא מתעטף בטלית של אחרים.

בהא דהובאה שמועה משמיה דאלישע בן אבויה

וילה"ק להמבואר לעיל דאין אומרים שמועה ממני ששנה ופירש וכדו' דא"כ מדוע באבות פ"ד מ"כ תנן "אלישע בן אבויה אומר הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר חלק והלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק" ולהנ"ל ק' מדוע הוזכרה משנה

זו משמו של אלישע בן אבויה ששנה ופירש¹, ושאלתי זאת למרן שליט"א ותי' עפ"י המבואר בתוס' בחגיגה דף ט"ו ע"א בתוד"ה "שובו" שאלישע בן אבויה מת מתוך תשובה עייש"ד, אלא דלפי"ז יל"ע קצת אמאי דוקא שמועה זו קבעו משמו ובכל השמועות קבעו בשם אחרים, ושאלתי זאת למרן שליט"א ואמר דכיון שמימרא זו אמרה אלישע קודם שיצא לתרבות רעה לכן הוזכר זה בשמו, ושאלתי למרן שליט"א אם זו המימרא היחידה שאמר קודם שיצא לתרבות רעה, והשיב דזו המימרא היחידה. שו"ר שבמחזור ויטרי (אבות שם, והובא בשינויי נוסחאות מהד' זכר חנוך) כתב וז"ל "נ"ל הכותב אלישע בן אבויה הוא אחר כדאמרינן באין דורשין, וקודם שיצא לתרבות רעה נאמרה, או אפי' לבתר דנפק, ומי שסדרה רימון מצא תוכו אכל קליפתו זרק". עכ"ל.

ובמה שהערנו אמאי דוקא שמועה זו קבעו משמו ובכל השמועות קבעו בשם אחרים, ראיתי בזה ביאור נפלא ע"ד הדרש בס' ברית אפרים עמ' שכ"ה עפ"י הא דאי' בירו' חגיגה פ"ב ה"א מעשה באלישע בן אבויה שבשעה שהכניסו אבויה אביו לברית עשה סעודה גדולה וקרא גם לחכמים ולר"א ור"י והיו שם שמחים ואוכלים ושותים ומרקדים, אמר ר"א לר"י עד שהם עסוקים בשלהם נעסוק אנו בשלנו ונתעסקו בד"ת וירדה אש מן השמים והקיפה אותם אמר להם אבויה רבותי האם באתם לשרוף את ביתי אמרו לו ח"ו אלא היינו עוסקים בד"ת והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני וכשם שבהר סיני ירדה אש מהשמים כן עכשיו ירדה אש, אמר להם אבויה אם כך היא כחה של תורה אם נתקיים לי הבן הזה לתורה אני מפרישו, ולפי שלא היתה כוונתו לשם שמים לפיכך לא נתקיימה באותו האיש עכ"ד.

1. עי' מש"כ לקמן במכתבי תורה אות ז'.

והביא שם דלפי"ז יש מבארים דמה שהובא באבות משמיה דאלישע אין זה מימרא שאמר אלישע בן אבויה אלא זאת מציאותו וקורות חייו ועיי"כ לומדים שהלומד ילד דומה לנייר חלק דהיינו שתקופת הילדות באדם ה"ה כנייר חדש שכל פגם ואפי' הדק ביותר מורגש עליו וכמו שהיה אצל אלישע עצמו שמחשבת אביו שלא לש"ש גרמה שלא לתקיים בידו. ולפי"ז י"ל הקו' דלעיל שבאמת אה"נ לא הוזכרה מימרא משמו של אלישע אלא זהו לימוד מקורות חייו ונפלא.

שו"ר במלאכת שלמה בפ"י לאבות שם שכ' וז"ל "מצאתי כתוב בפ"י ספר קהלת שחבר החה"ש הר"ר משה גלאנטי נ"ע על פסוק טוב אחרית דבר וז"ל בא וראה כמה איכא בין ת"ח שסרח לעם הארץ שכששמע אלישע אחר מטלפי הסוס שר' מאיר הגיע עד תחום שבת לא רצה שיחטא על ידו, וראיתי כתוב בספרי הגאונים שבשכר זה זכה שיזכר שמו בפרקי אבות אלישע בן אבויה נקוב שמו אצל חסידי עולם ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ע"כ" עכ"ל. וע"ע במש"כ בזה באורך בספר מגדים חדשים בחידושו לחגיגה דף ט"ו ע"ב.

והרה"ג ר' יצחק ליסצין שליט"א העיר דחוץ מן המימרא באבות יש עוד מימרא שקבעו משמו של אלישע בן אבויה והוא הא דאי' במו"ק דף כ' סוע"א "מעשה ומת אביו של רבי צדוק בגינזק והודיעהו לאחר ג' שנים ובא ושאל את אלישע בן אבויה וזקנים שעיימו ואמרו נהוג שבעה ושלושים" ונראה דמהתם ליכא שאלה כיון דלא דמי למשנה באבות דתנן "אלישע בן אבויה אומר" וכו' ומשא"כ הכא הובא הפסק שלו ושל הזקנים ולא הובא מימרא דליה, ובלא"ה אין ראייה מהתם לפי מה שראיתי שכ' היעב"ץ בחי' לשם וז"ל "ושאל את אלישע בן אבויה אפשר תרי אלישע בן אבויה הווי ולא זהו אלישע אחר והכי מוכח נמי אם ר' צדוק זה הוא סתם ר' צדוק דמתניתין והוא היה

בירושלים בשעת חורבנה וכנראה בגיטין נ"ו ע"ב שהוא היה זקן בימי ריב"ז, ור"א ור"י תלמידי ריב"ז היו בסעודת ברית מילתו של אלישע הנודע כמבואר בירו' משמע מזה שהיה ילד לגבי ר"צ וגם בתלמודין פרק אין דורשין נראה שהיה תלמידו של ר"ע מכל זה לא יתכן שרבי צדוק שאל ממנו דבר הוראה, ואין זה חידוש שיהיו שנים משמותיהם ושם אבותיהם שוים אמנם בנזיר גרסינן ר' יהושע בן אלישע" עכ"ד.

סימן ט

בהא דלא אמרו שמועה משמיה דאיבו

איתא בגמ' ע"ז דף ל"ה ע"ב "איבו הוה מנכית (נושך) ואכיל פת אבי מצרי (בשדות אצל מצרים) אמר להו רבא ואיתימא רב נחמן בר יצחק לא תשתעו בהדיה דאיבו דקאכיל לחמא דארמאי" ובהגהות הב"ח אות ג' כתב "בהדיה דאיבו נ"ב ס"א לא תשתעו מיניה דאיבו פי' לא תאמרו דבר שמועה משמו אלפסי והר"ן והרא"ש עכ"ל, וכ"ה גי' המהרש"א, ועי' ריטב"א שם שכתב וז"ל "פי' הגאונים ז"ל לא תזכירו שמועה משמו בבית המדרש והכי דייק לישנא לומר מידה כנגד מידה כי הוא מזלזל בדברי חכמים ז"ל ותקנותיהם ולכן אין מקלסין דבריו בבית המדרש, וכן כתוב בתשובות הגאונים ז"ל שהאוכל פת של נכרים אין כח בבית דין להלקותו כיון שהיא גזירה שאין רוב הציבור

יכולין לעמוד בזה אלא שאין מזכירין שמועה משמו בבית המדרש".
 ע"כ. ועי' שו"ת בית דוד (לייטר) סי' ל"ו בד"ה ד' מ"ד. ומבואר דאין
 לומר שמועה מפיו של איבו מכיון שהיה אוכל פת עכו"ם. ויל"ע
 מהמבואר בחולין דף קכ"ב ע"ב "רבי אבהו משום דר"ל אמר לגבל
 ולתפלה ולנט"י ארבעת מילין אמר רב נחמן בר יצחק איבו אמרה"
 הרי דרנב"י עצמו הזכיר שמועה מאיבו.

והצעתי השאלה קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א והשיב
 "אדרבה משם מביאים ראיי" ומצאתי שכ"כ להביא רא"י הרוגצ'ובר
 בשו"ת שלמת יוסף סי' ה' אות ג' וכ' שם שכיון שלא רצו לומר דבר
 הלכה משמו לכן החליפו בחולין קכ"ג ע"א ובפסחים של איבו
 משום ר' אבהו עיי"ש"ד. ושאלתי למרן שליט"א דלכא' מה הראיה
 מהתם והרי אדרבה רנב"י שם תיקן ואמר שאיבו אמרה. ואמר לי
 מרן שליט"א שהאחרונים מביאים רא"י מהתם שהרי איבו אמרה
 ולמה לא אומרים בשמו זה סימן שהוא עשה דבר לא טוב ולכן אין
 אומרים בשמו ומה שרנב"י אמר איבו אמרה זה לומר שכיון שלא
 עשה טוב לכך לא אמרו בשמו עכ"ד.

ומצאתי שבאור שמח בפ"ב מהל' ברכות הי"ד כתב וז"ל "ומה נפלא
 הא דאמר רנב"י ההוא איבו אמרה דאיהו אמר בפ"ב דעו"ג דף ל"ה
 לא תשתעון מיניה דאייבו דאכיל פתא דארמאי, ופי' הר"ן וכו', לזה
 אמר רנב"י פוק חזי דלא ר' אבהו אמרה משמיה דרשב"ל רק איבו
 אמרה ונענש על דנכית בי מצרי שלא נאמרה השמועה בבהמ"ד
 בשמו על שם ר' אבהו וכן אמרו בירו' חלה יעו"ש ודו"ק" עכ"ד.

אלא דלכא' יל"ע בזה קצת כיון דל' רש"י שם בד"ה "איבו אמרה,
 להא שמעתא משמיה דר"ל והשומע טעה בין איבו לאבהו" ומשמע
 דהיה זה טעות ולא במכוון.

שו"ר שהגר"י ענגיל זצ"ל בס' גליוני הש"ס בחי' לע"ז שם עמד בקו' זו וכ' ליישב דתרי איבו הוי עייש"ד והראתי דבריו למרן הגר"ק שליט"א ואמר דאין צריך לומר כן ואין זה מוכרח ואדרבה מדברי הגמ' בחולין יש ראייה להגמ' בע"ז וכדלעיל.

ובספרי חידושי הגר"ק על הש"ס בחידושים לע"ז שם הובאו כמה תי' נוספים ע"ז כדלהלן.

א. י"ל דהא דאי' בחולין היה קודם שאכל פת עכו"ם ולכן הזכירו שמו ורק אח"כ קנסוהו.

ב. או די"ל דאחר שאמרו שלא לומר שמועה משמו חזר בו והפסיק לאכול פת עכו"ם ושוב הותר לומר שמועה משמו.

ג. עוד י"ל דכיון שמה דאי' בחולין הוא לא מדברי עצמו של איבו אלא שמועה משמיה דר"ל בזה שפיר אפשר להזכיר שהוא העביר השמועה ורק דברים משלו אין לומר משמו.

ד. עוד י"ל דבחולין כבר נאמרה השמועה ורנב"י רק בא ותיקן שאיבו אמרה אבל לעולם אין לומר שמועה לכתחילה משמו.

ה. הרי"ף בע"ז גרס רב נחמן ולא רב נחמן בר יצחק ולפי"ז את"ש אך זה דוקא אי נימא דס"ל כתוס' בגיטין ל"א ע"ב שסתם ר"נ ר' נחמן בר יעקב הוא.

ועתה ראיתי בענין הנ"ל דברים נפלאים בשו"ת עמודי אור סימן נ"ג וזתו"ד "גרסינן (עכומ"ז ל"ה ע"ב) ר' יוחנן אמר אפי' למ"ד פת פלטר עכומ"ז [התיר רבי] ה"מ בשדה אבל בעיר לא משום חתנות, איבו הוה מנכית ואכיל פת אבי מצרי אמר רבא ואיתימא ר"נ בר יצחק לא תשתעי מיני' דאיבו דקאכיל לחמא דארמאי, לשון מנכית אינו

מדוקדק כלל, לפי שטחיות הענין הל"ל הוה אכיל פת אבי מצרי, והר"ן כתב בשם הגאונים שענשו רבא ואי תימא רנב"י שלא לומר שמועה מפיו בבהמ"ד ע"ש, והדבר צריך טעם למה נקנס כן דווקא, וגם בעיקר דעת איבו צריך ביאור, כיון דלפי האמת מצרי השדות [הסמוכים לעיר] דין עיר יש להם כמ"ש הרא"ש, מה סלקא דעתי לאכול שם.

ולענ"ד דבר עמוק הי' בפועלו אלא דלא סליק כהלכתא, דכיון דאסרו חכמים פת בעיר, וכן במצרי השדה שדינם כעיר [ובזו לא נחלק איבו על חכמים] והתירוהו בשדה, הנה במשנה תרומות (פ"ח מ"ב) שנינו וכולן [עבד ואשה] שהיתה תרומה לתוך פיהם ונתגרשה האשה ונשתחרר העבד, ר"א אומר יבלעו [כיון שהתחילו בהיתר בהכניסם המאכל לתוך פיהם] ר' יהושע אומר יפלטו, וכן (שם מ"ג) הי' אוכל באשכול ונכנס מן הגינה לחצר, [שהגינה מקום פטור ממעשר, והחצר מקום חיוב] ר"א אומר יגמור, ר"י אומר לא יגמור [ועיין הגר"א ז"ל בפירושו שלדעת רבי שנה המשנה כדלעיל, דר' אליעזר שרי משום דהתחיל בהיתר ור"י אוסר, ולא כר' נתן דתוספתא ע"ש] ולפ"ז בענין פת של עכומ"ז נמי, כיון שהותר בשדה, אם נשך מן הפת בשדה, ובעוד המאכל לתוך פיו נכנס לעיר [או לבי מצרי שהם כעיר כמש"ל] לדעת ר' אליעזר מותר לגמור אכילתו, ולדעת ר' יהושע אסור, ואף דהכא מידי דרבנן הוא, והי' אפשר לסמוך על ר"א, דבדרבנן אזלינן אחר המיקל, אבל הא קי"ל (נדה ז' ע"ב) דלא עבדינן כר"א משום דשמותי הוא [ע"ש פירש"י לפי שברכוהו] וזה הי' ענין איבו דהוה מנכית [פי' נשך הפת בשדה והכניסו לתוך פיו] ואכיל [ר"ל גמר אכילתו, שבלעו] אבי מצרי, ואמרו רבנן עלה לא תשתעי מיני' לומר שמועה מפיו דשמעתי כר"א אזלא, ולא עבדינן

לה, ואנן כר"י עבדינן, ולר"י אכיל איבו לחמא דארמאי, ואמרו על איבו לא תשתעי מיני' פי' בפשוטו שמועה זו לא יזכירוה לפי שהיא כשיטת ר"א, וכעין זה כתבו התוס' (חולין ט' ע"ב ד"ה או נחש) דתנא שם או נחש לדברי ר"ג, ולא תנא או עכבר לדברי ר"א, דר"א שמותי הוא, הרי דלא רצו להזכיר דברי ר"א אע"ג דהזכירו דברי ר"ג שהוא ג"כ דעת יחיד ואין הלכה כמותו ודוק" עכ"ד.

ולפי"ד שכ' דשמועה זו של איבו לא יזכירוה לפי שהיא כשיטת ר"א י"ל קושיתנו הנ"ל דלא קנסו שלא לומר כל שמועותיו של איבו אלא דוקא שמועה זו ואת"ש מה שרנב"י בעצמו אמר בחולין איבו אמרה ודו"ק.

בהא דלא קבלה מר' ירמיה

בגמ' שבת דף כ"א ע"ב איתא "א"ר ירמיה מאי טעמא דרב קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה, אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דר' ירמיה ולא קיבלה (פירש"י שלא חשבו לסמוך על דבריו) כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דר' יוחנן וקיבלה אמר אי זכאי (פירש"י אילו הייתי זוכה ללומדה הייתי גורסה כשמעתי ראשון) גמירתיה לשמעתי מעיקרא" וכו', וצ"ב אמאי מעיקרא לא חשבו לסמוך על דבריו של ר' ירמיה.

והנה בגמ' ע"ז דף י"ג ע"ב איתא "רבי יעקב זבן סנדלא (פירש"י "ביריד של עכו"ם לקח סנדל מן העכו"ם") ר' ירמיה זבן פיתא" וכו' ובתוד"ה "רבי ירמיה זבן פיתא" כתבו וז"ל "וא"ת והלא פת עובדי כוכבים אסורה וי"ל דמיירי במקום שאין פלטר ישראל כדאמר' לקמן פרק שני (דף ל"ה ע"ב), ועוד י"ל דמיירי הכא לצורך עבדו עובד כוכבים או לצורך בהמתו, אכן בירושלמי גבי האי עובדא שנייא היא משום חיי נפש משמע דלצורכו קנאו והכי גרסי' בירו' ואתה לא לקחת גלוסקא מימיך אמר ליה שנייא היא משום חיי נפש" וכו'.

ובספר ימי שמונה (להגר"מ קליין זצ"ל) סי' י"א כתב לבאר דהנה בגמ' ע"ז לקמן דף ל"ה ע"ב איתא "איבו הוה מנכית (פירש"י "נושך") ואכיל פת אבי מצרי (פרש"י "בשדות אצל מצרים") אמר להו רבא ואי תימא רב נחמן בר יצחק לא תשתעו בהדיה דאיבו דקאכיל לחמא דארמאי והבאנו לעיל בריש הסימן מש"כ הראשונים לבאר דלא תשתעו מיניה דאיבו היינו שלא לומר שמועה משמו, ובי' בימי שמונה דמה שאמרו דמאן דאכיל פת עכו"ם אין אומרים שמועה מפיו אין הכוונה שמא טעה כיון שאכל פת עכו"ם אלא אפי' יאמרו הלכה כהלכתה שמאדם אחר יש לקבלם מ"מ ממנו לא יקבלו משום שהטעם הוא לא שמא טעה אלא הו"ל כאומר שמועה מפי המין וכעין מה שאמרו בגמ' שבת דף ע"ה ע"א אמר רב הלומד דבר אחד מן המגוש (פירש"י "מין") חייב מיתה, ופירש"י אפי' דברי תורה אסור ללמוד ממנו. ועי' פר"ח סי' פ"ב האוכל דברים אסורים.

ולפי"ז נ"ל דמה שאביי לא קיבלה מר' ירמיה הוא משום האי עובדא דר' ירמיה זבן פיתא ורק כשאמרו לו משמיה דר' יוחנן קיבלה, אלא דעדיין צ"ב א"כ מהו שאמר אח"כ "אי זכאי גמירתיה לשמעתי מעיקרא", ולכאו' אי משום דר' ירמיה אכל פת עכו"ם א"כ כדין עשה

שלא קיבלה הימנו ומדוע חזר בו, בזה י"ל דנתכוון במה שאמר "אי זכאי" היינו אם היה דן לכף זכות את ר' ירמיה וכצדדים המבוארים בתוס' שמה שקנה איירי במקום שאין פלטר ישראל או דקנה לצורך בהמתו או לצורך עבדו העכו"ם וכדו' ולכן אמר אי זכאי הייתי מקבלה מר' ירמיה ע"י לימוד זכות ונפלא.

סימן י

כשאומר שמעתי אומרים אם עובר איסור

יש להסתפק במי ששמע דבר מה מחברו או שראה כתוב חידוש מסוים ואמר זאת לחברו בלשון "שמעתי אומרים" וכיוצב"ז אך לא מזכיר את שמו של בעל המימרא האם עובר באיסור זה דאל תגזול דל, או לאו כיון שסו"ס לא נתעטף בטליתו של חברו ולא תלה הדבר בעצמו. והנה מצינו בש"ס בכמה מקומות לשון "שמעתי", ועי' פסחים צ"ו ע"ב "א"ר יהושע שמעתי" וכו'. ועי' עוד יבמות ע"ט ע"ב דאיתא ג"כ "א"ר יהושע שמעתי" וכו'. אך יתכן דהתם לא זכר ממי שמע, או דשמע מכמה וכמה מרבותיו, ולכן נקט בלשון כולל. וראיתי בתפארת ישראל בפ"י למשנה אבות פ"ו מ"ו שכ' אהה דחשיב להאומר דבר בש"א לא' מקניני התורה וז"ל "לא מיבעיא שלא יתלבש בטלית שאינה שלו אלא יכבד למלמדו כל כך שלא יאמר

סתם כך שמעתי רק יזכיר שמו לברכה" עכ"ל אבל לא בי' שם אם עובר בלאו. וע"ע לעיל בפתחת הספר אות ב' מה שהבאנו לשון הרמח"ל מספרו תיקונים חדשים.

ובשו"ת משיב דברים חאו"ח סי' קמ"ז בסוף התשובה נסתפק בזה וכתב דכיון שלא התלבש בטלית חברו ולא לקח לעצמו מאומה בודאי שאינו עובר בלאו דאל תגזול דל ורק אם אמר בשם אומרו אז מביא גאולה לעולם כדאי' במשנה עיש"ד, ומו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב דיתכן ועובר באל תגזול דל היכא שאומר שמעתי אומרים וכיוצב"ז ולא מזכיר השם.

וראיתי בשו"ת שלמת חיים סי' תקט"ז ששאל הגר"ש סובל זצ"ל על הדבר המצוי בספרים שמביאים בשם חכ"א סתם ואינם מזכירים שמם ואפי' בספרן של ראשונים כתבו ויש מי שפירש ולא הזכירו שם וכגון בש"ס יומא י' ע"א דחד מרבנן השיב מאי צעירי הצאן ולא נזכר מיהו ומדוע לא חששו להך דינא דצ"ל דבר בש"א, והשיבו הגרי"ח זוננפלד זצוק"ל "כשכתבו יש מי שפירש הם קיבלו כך מרבותיהם וכן בההוא מרבנן כיון שנא' כך בביהמ"ד ולא אמרו שעובר כ"א כשיודע ואינו מזכירו ולפעמים אפשר כעין הכל יודעים שתורתו של מרע"ה ולא צריך לומר כי נודע למי מכוון" עכ"ל ושם בסי' תקי"ז שאלו אהה דרבי סתם במשניות וחכמים אומרים ולא הזכיר שם אומרו והשיבו ע"ז "הרי היה קיבוץ רב בעת סידור המשניות כמבו' בהקדמת הרמב"ם ליד החזקה" עכ"ד ויש לציין למש"כ רש"י בביצה דף ב' ע"ב ד"ה "מאן" וז"ל "הוא סדר המשנה וכשראה דברי חכם וישרו בעיניו שנאן סתם ולא הזכיר שם אומרם עליהן כדי שלא יהיו שנויה מפי יחיד ונראין כאילו נשנו מפי המרובים ויעשו כמותן" עכ"ל וע"ע בשו"ת שלמת יוסף סי' ה' אות ג'.

ובספר אוהל יוסף (להגר"י אשכנזי) שעל ספר היראה לרבינו יונה בהקדמה פתח שלישי כתב וז"ל "והא שאמרו כשאינו אומר בשם אומרו הוא מתלבש בטלית שאינו שלו וגדול עונו מנשוא היינו כשאינו אומר בשם אומרו אלא בשם עצמו אז הוא מתלבש את עצמו בטלית שאינו שלו, ואע"ג כשאומר סתם ואינו מזכיר שם האומר יהיו סבורין שהוא שלו מ"מ אין זה מתלבש בטלית שאינו שלו, דבזה שהמה טועים לומר שהוא שלו איהו לא עביד איסור, דכה"ג מצינו בחו"מ סי' רכ"ח ס"ו שכל עוד שזולתו טועה א"ע וסובר שחבירו עושה לכבודו אין צריך להודיעו עיי"ש".

ובספר לפלגות ראובן (להגר"ז בנגיס) בהקדמה לתוצאה שלישית בהגה כתב "כאן מצאתי מקום לרשום מה שנלענ"ד ליישב מה שילה"ק במ"ש המג"א סי' קנ"ו דכל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו, ובנוב"י תניינא או"ח סי' כ' מראה מקומו בילקוט משלי כ"ב ובמד"ת פ' במדבר שעלי" הכתוב אומר אל תגזל דל וגו' ע"ש, שלכאורה נסתר ממ"ש בש"ס דהאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם דמשמע שבאם אינו אומר בשם אומרו אינו מביא את הגאולה אבל גם אינו עובר על ל"ת. אמנם נראה לחלק את הענינים בפשיטות דעל לאו אינו עובר רק מי שאומר בפירוש את הדבר בשם עצמו דזהו חשוב כמו גזל דהא גם גזלן לא מיקרי רק כשהכניס הדבר לרשותו שעשה בו קנין להתחייב באונסין ובאם לא עשה בו קנין אינו אלא מזיק וכידוע וממילא כאן נמי נאמר כאן דאם לא אמר בשם אומרו וגם בשם עצמו לא נתפאר לומר את הדבר עדיין לא עבר על ל"ת זו דאל תגזל. אמנם אם אמר בשם אומרו בא על שכרו ומביא גאולה לעולם, וז"פ ונכון. ע"כ".

ז. עי' עוד לקמן במכתבי תורה סימן ט' אות א' מש"כ הרה"ג ר' חיים סימן טוב שליט"א באורך בענין זה.

מוסר הקדמה שהדברים אינם משלו

כתב הרמב"ם בהקדמתו לשמונה פרקים וז"ל "ודע כי הדברים אשר אומר אותם באלו הפרקים, ובמה שיבוא מן הפירוש, אינם עניינים שחידשתים אני מעצמי, ולא פירושים שבדיתים, אלא הם עניינים מלוקטים מדברי החכמים, במדרשות ובתלמוד וזולתו מחיבוריהם, ומדברי הפילוסופים גם כן, הקדומים והחדשים, ומחיבורי הרבה בני אדם. ושמע האמת ממי שאמרה. ואפשר שאביא לפעמים מימרה שלימה שהיא לשון ספר מפורסם, ואין בכל זה רע, ואיני מתפאר במה שאמרו מי שקדם, לפי שאני כבר הודיתי בזה", ואף על פי שלא אזכור אמר פלוני, אמר פלוני, שזו אריכות אין תועלת בה ואפשר לפעמים ששם האיש ההוא יכניס בלב מי שאין תבונה בו שזה הדבר נפסד, ויש בו תוך רע שלא ידעהו. ומפני זה ראיתי שלא לזכור האומר, הואיל וכוונתי שתושג התועלת לקורא, ושנבאר לו העניינים הצפונים בזאת המסכתא" עכ"ד.

והראב"ד בהשגות להקדמת הרמב"ם ליד החזקה כתב על הרמב"ם "כי הוא עזב דרך כל המחברים אשר היו לפניו כי הם הביאו ראייה

ח. יש להביא כאן מה שמצוי אצל רמ"ם ומגידי שיעורים שאומרים דברים שמפורסמים בשם רבותינו האחרונים, דלפי דברי הרמב"ם יש להם על מה שיסמוכו. ויש לציין בזה שבספר אשכבתיה דרבי ח"ב בקונט' בית רבי ערך ישיבות כתב שסיפר שר"מ אחד שאל את הגרא"ז מלצר זצ"ל, הואיל ואינו יכול לומר הכל משל אחרים, ומשל עצמו אין לו חידושים רבים, האם יוכל לומר מחידושי אחרים מבלי להזכיר את שמם. והשיב לו הגרא"ז, שאם אי אפשר בענין אחר, מותר. ורבינו מרן בעל הקה"י זצוק"ל פקפק ע"ז קצת (בהודמנות אחרת אמר, שלא לומר "אני אומר" כשאחר אומר זאת, אלא יאמר "אפשר לתרץ כך וכך") עם זאת סיפר, שכמה פעמים נשאל, אם יכולים לומר מהקהלות יעקב מהבלי להזכיר את המקור, והשיב שאינו מקפיד על כך.

נשים מרדרי

סימן יא

לדבריהם וכתבו הדברים בשם אומרם, והועילו בזה תועלת גדולה, כי פעמים רבות יעלה על לב הדיין או האוסר והמתיר לדון או להתיר מראיתו ממקום אחד ולא ידע כי יש גדול ממנו נראה לו דעת אחרת" וכו'. עיש"ד.

ומו"ר מרן שליט"א נשאל בספר פדות יעקב עמ' נ"ז בביאור דברי הרמב"ם דלכאוו' היאך אפשר להתאים הדברים לכל ענין דאמירת דבר בשם אומר, והשיב בזה"ל "מאחר שמודיע שלקח מספרים ואפשר בקל להכיר מתוך הענין מאיזה ספר לקחו, הו"ל כאילו הזכיר שם אומר" עכ"ל.

סימן יא

כששמע מכמה חכמים היאך ינהג

יש להסתפק במי ששמע דבר חידוש מכמה וכמה ת"ח האם צריך לומר זאת בשם כולם בשביל לקיים הדין דאומר דבר בשם אומר, או דסגי שמזכיר שם אחד מהם וא"כ שם מי יזכיר, והנה מצינו בש"ס בהרבה מקומות שחכם הביא ששמע משנים ופעם אמר בשם זה ופעם בשם זה וכגון הא דאי' בסוטה ד' ע"ב וה' ע"א "דרש ר' עזרא זימנין אמר לה משמיה דרבי אמי זימנין אמר לה משמיה דרבי אסי" ובשבת ק"ח ע"ב "דאמר ר' זירא זימנין א"ל משמיה דרב מתנה זימנין אמר לה משמיה

דמר עוקבא" וכו' ופרש"י בד"ה "זימנין" וכו' "שקבל משניהם" וכ"ה בעוד מקומות ומוכח לכאו' דהיכא ששמע משנים א"צ לומר שם שניהם וסגי שיאמר א' מהם איזה מהם שירצה, ושור"ר בס' דבר בשם אומר פ"ה סעי' ה' שהביא שכן הוכיח בס' מגיד תעלומה (מבעל הבני יששכר זצ"ל) עמ"ס ברכות כ' ע"ב שגם שם הובא "דרש רב עזריא זימנין א"ל" וכו' וכ' שם דאתא לאשמועי' דהגם דמחוייב אדם לומר בשם אומר אם שמע הלכה ביחד משני חכמים אין מחוייב להזכיר שם שניהם. (ועיי' בדברי השל"ה פר' עקב אות י"ח מש"כ לבאר בהא דסוטה דף ה' ע"א לענין הא דדרש רב עזריא זימנין אמר לן משמיה דרב אסי זימנין משמיה דרב אמי דכל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמוטט").

ובספר מגדים חדשים בחי' לברכות שם כתב דיש להביא ראייה לדברי המגיד תעלומה מע"ז (ט"ז ב'), דא"ר זירא אמר רב אסי אמר רבה בר ירמיה אמר ר"ח בר גוריא אמר רב, חיה גסה הרי היא כבהמה דקה לפירכוס. והרי ר' זירא אמר שם מקודם דדין זה איתמר משמיה דרב ואיתמר משמיה דשמואל, כמו דשמע מרב חייא בר אשי דיתיב וקאמר דין זה משמיה דשמואל. ואעפ"כ לא אמרה ר' זירא רק בשם רב, ולא הזכיר שגם שמואל אמר לדין זה, ודוק. וכן יש ללמוד מדברי הצ"ח בברכות לעיל (דף ז' ב') בד"ה ואמר ר' יוחנן משום רשב"י מנין שאין מרצין כו', שכתב מה דלעיל (דף ז' א') הובא מימרא זו דר' יוחנן בשם ר' יוסי, לפי שר' יוחנן שמע דבר זה משניהם, ולכן אמר לפעמים בשם ר' יוסי ולפעמים בשם רשב"י ע"ש. ומבואר ג"כ דאין צריך להזכיר שניהם ביחד. עיי"ש ד באורך. וע"ע בספר סמיכת חכמים (להגר"נ כ"ץ) בחידושו לברכות שם מש"כ בזה באורך.

והנה בגמ' חולין פ"ד ע"ב יש ג"כ "דרש רב עזריא זימנין א"ל משמיה דרב אמי זימנין א"ל משמיה דרב אסי" ובבב' יהוידע בחי' לשם הק' אמאי לא אמר שם תרוויהו דהיינו שיאמר רבי אמי ורבי אסי דאמרי

תרווייהו וכדאי" בתלמוד בכמה דוכתי רב ושמואל דאמרי' תרווייהו וכיוצב"ז. וכ' לתרץ דידוע דרבי אמר היה גדול מרבי אסי וכמ"ש התוס' בב"ב ל"ד ולכן היה רבי אסי קורא אותו רבי אע"ג דחבירו היה ולכן בכ"מ מזכירין את רבי אמר קמיה דרבי אסי מיהו רב עורא היה תלמיד רבי אסי ואם יאמר ר"א ור"א דאמרי תרווייהו איך יזכירם אם יזכיר את רבי אמר קמיה רבי אסי הא רבי אסי רבו היה ואם יזכיר רבו קודם גם זה לא אפשר כיון דרבי אמר גדול ממנו לכן נהג לומר פעם משמיה דרבי אמר בלבד ופעם משמיה דרבי אסי בלבד עיי"ש ד"ד ובס' דבר בש"א (שם) הוכיח מדבריו דמשמע שבלא הטעם שהוא רבו היה צריך להזכיר בכל פעם שם שניהם לקיים הדין דבשם אומרו ויל"ע בזה.

ויש להביא כאן את מש"כ החיד"א בספרו מראית העין חולין שם וז"ל "דרש רב עורא זמנין א"ל משמיה דר' אמר זמנין א"ל משמיה דר' אסי הכי אמרינן בכמה דוכתי ונראה דר' אמר ור' אסי תרווייהו רבותיו וכמה מיילי דאמרי תרווייהו חידוש אחד ולהכי זמנין אמר לה משום חד זמנין משום אידך וקמ"ל דשרי למעבד כי האי גוונא דכבר נודע דתרווייהו קיימי בהדי הדדי וכי מדכר חד כאלו זכר עשה לשניהם בנעימים" עכ"ל.

ומו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לן בזה דהיכא ששמע משנים או יותר אותו חידוש יאמר זאת בשם הראשון ששמע ממנו. ושאלתי למרן שליט"א דלכאוף מהא דאי' דסוטה ד' ע"ב וה' ע"א ועוד מקומות דרש ר' עורא זימנין א"ל משמיה דרב אמר זימנין א"ל משמיה דרב אסי" מוכח שהיכא ששמע מכמה יכול להזכיר שם של איזה מהם שירצה ולא דוקא הראשון והשיב מרן שליט"א דהתם ר' עורא לא זכר איזה מהם אמר לו השמועה ראשון ולכן בכל פעם אמר בשם אחד מהם, ושוב שאלתי למרן שליט"א דיל"ע מהמבואר בשבת ק"ח ע"ב דאמר ר' זירא זימנין א"ל משמיה דר' מתנה זימנין א"ל משמיה דמר עוקבא" ופירש"י בד"ה "זימנין" וכו' וז"ל "שקיבל משניהם" ומבואר לכאוף דהיכא שקיבל

משנים יכול להזכיר איזה מהם שירצה ולא דוקא הראשון, והשיב מרן שליט"א דהתם איירי שקיבל משניהם שווה.

שמע מחכ"א ולא הבין טוב ושוב שמע מחכ"א והבין

יש לדון באדם ששמע איזה חידוש מחכם אחד ולא הבין היטב הדברים, ושוב שמע מחכם אחר אותו הדבר והסבירו לו יותר, בשם מי יאמר, דהנה לעיל התבאר בשם מו"ר מרן שליט"א דהיכא דשמע משנים צ"ל בשם הראשון ששמע הימנו, ויש לדון אם ה"ה הכא.

ולכאוו' יש לפשוט הספק מהא דאיתא בחולין דף ס"ז ע"א במשנה "ר"ע אומר משום ר' יהושע", ובגמ' שם דף ס"ח ע"א איתא "והא ר' עקיבא מר' יהושע גמיר לה והתניא כשחלה ר' אליעזר נכנסו ר' עקיבא וחביריו לבקרו הוא יושב בקינוף שלו והן יושבין בטרקלין שלו ואותו היום ע"ש היה ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפלוץ גער בו ויצא בנוזיפה אמר להן לחביריו כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה אמר להן דעתו ודעת אמו נטרפה היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו נכנסו וישבו לפניו מרחוק ד' אמות א"ל למה באתם א"ל ללמוד תורה באנו א"ל ועד עכשיו למה לא באתם א"ל לא היה לנו פנאי אמר להן תמיה אני אם ימותו מיתת עצמן אמר לו ר' עקיבא שלי מהו אמר לו שלך קשה משלהן נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו אמר אוי לכם שתי זרועותיי שהן כשתי ספרי תורה שנגללין הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבתי אפילו ככלב המלקק מן הים הרבה תורה

לימדתי ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות בבהרת עזה ולא היה אדם ששואלני בהן דבר מעולם ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות ואמרי לה שלשת אלפים הלכות בנטיעת קשואין ולא היה אדם שואלני בהן דבר מעולם חוץ מעקיבא בן יוסף פעם אחת אני והוא מהלכין היינו בדרך אמר לי רבי למדני בנטיעת קשואין אמרתי דבר אחד נתמלאה כל השדה קשואין אמר לי רבי למדתני נטיעתן למדני עקירתן אמרתי דבר אחד נתקבצו כולן למקום אחד אמרו לו הכדור והאמוס והקמיע וצרור המרגליות ומשקולת קטנה מהו אמר להן הן טמאין וטהרתן במה שהן מנעל שעל גבי האמוס מהו אמר להן הוא טהור ויצאה נשמתו בטהרה עמד רבי יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר למוצאי שבת פגע בו רבי עקיבא מן קיסרי ללוד היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ פתח עליו בשורה ואמר (מלכים ב' י"ב) אבי אבי רכב ישראל ופרשיו הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן אלמא מרבי אליעזר גמרה מרבי אליעזר ולא סברה הדר גמרה מרבי יהושע ואסברה ניהליה". ומבואר דהיכא שהבין מהשני הדבר על בוריו יותר צריך לומר בשם השני.

סימן יב

המסופק ממני שמע היאך ינהג

יש להסתפק במי שמסופק אם שמע החידוש מחכם זה או מאחר האם צריך לומר שמעתי או מפלוני או מפלוני, או שבאופן זה אין דין של אומר דבר בשם אומרו, וכמובן שלא איירי בלהתעטף בטלית שאינה שלו אלא יאמר שמעתי בלבד.

והצעתי הספק קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א וציין לעיין בחולין דף י"ח ע"ב ושם איתא "אמר להו מאן אמרה יוסף בר חייא, יוסף בר חייא מכולי עלמא גמיר (ופרש"י "ושמא שמע דבר מפי אחד שלא דקדק בדברים כמו שנאמרו") שמע רב יוסף איקפד אמר אנא מכולי עלמא גמירנא אנא מרב יהודה גמירנא דאפי" ספיקי דגברי גריס דאמר רב יהודה אמר ר' ירמיה בר אבא ספק משמיה דרב ספק משמיה דשמואל" וכו' ופרש"י "שכשהיו אומרים לו שמועה והאומרה לו שכח ממני שמעה היה שונה ר' יהודה בשמועתו קבלתיה מפי פלוני וספק היה בידו אי מפלוני קבלה או מפלוני קבלה" וכו'.

ומבנו של מרן הגאון ר' אברהם ישעיהו קניבסקי שליט"א שמעתי דיש להוכיח שצריך להזכיר "שמעתי או מפלוני או מפלוני" מהא דאיתא בגמ' ברכות ל"ג ע"ב "אמר ר' זירא נקוט דרבי חייא בר אבא בידך דייק וגמר ושמעתא מפומא דמרא שפיר כרחבא דפומבדיתא דאמר רחבא אמר ר' יהודה הר הבית סטיו כפול הוה והיה סטיו לפנים מסטיו" וכו', וברש"י ד"ה "כרחבא" כתב וז"ל "יש פותרין הא דרחבא מדאמר ר' יהודה דדיק ספיקי דרבוותא אי מדרבי יהודה אי מדרב יהודה, וקשיא לי בגויה טובא חדא דרחבא לא ראה רבי יהודה מימיו לא רבי יהודה

ב"ר אילעאי ולא ר' יהודה נשיאה, ועוד כולוהו אמוראי נמי דייקו לומר דבר משם אומרו, ועוד ליכא למימר מהא דדייק לישנא דשמעתא אלא ספיקא דרבוותא" עכ"ל.

ובגמ' פסחים י"ג ע"ב איתא ג"כ "אמר רחבא אמר ר' יהודה" וכו', וכ' התוס' בד"ה "אמר" וז"ל "לפי שהיה רבו מובהק קרי ליה ר"י עכ"ל. ושם נ"ב ע"ב "אמר רב ספקא נקוט הא כללא דרב הונא בידך דדייק וגמר שמעתא מפומיה דרביה (עי' רש"י שם) כרחבא דפומבדיתא דאמר רחבא א"ר יהודה" וכו', וברש"י ד"ה "רבי יהודה" כ' וז"ל "ספק שמעה מרב יהודה או מר' יהודה נשיאה דהוה נמי בההוא דרא" עכ"ל. וזה סותר לפי' בברכות כדלעיל דר' יהודה נשיאה לא הוה בההוא דרא, ועי' במסורת הש"ס שהעיר כן וכ' ע"ז דמצוה ליישב, וכן העירו במהרש"ל ובהגהות מלא הרועים. וע"ע בגמ' ביצה י"א ע"ב ובפירש"י ותוס' שם. ומ"מ מוכח מכ"ז דיש ענין לדקדק באמירת השמועה אף כשמסופק ממי שמע. (ועוד בענין הנ"ל דרחבא עי' בס' סדר הדורות תנאים ואמוראים אות ר' ערך רחבא דפומבדיתא).

ובשו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' ס"ו אות ה' דן באופן כשאינו יודע על בוריו בעל המאמר וגם נוסח המימרא מגומגם בפיו אם מחויב לומר כי מסירת המימרא היא לקויה לבל ייכשל בעשה וכו' וכתב דבימי הגמ' דהוה גרסי בע"פ וההלכות נתקבלו מפה לפה מצינו דדיקו הרבה לידע מי בעל המאמר ועי' שקלים סופ"ב, ונזיר נ"ו ע"ב, וכמה מאמרי הש"ס שלא נמצא עליהם בעל מאמר רק נתקבלו בקבלת אמת מבלי להזכר שם מחוללם יתכן או שהשמות נשכחו ברבות העתים וצוק הגליות או שהיו להם איזה ספקות בהשמות עיש"ד ומבואר בדבריו ג"כ דהיכא דמסופק מי האומר אין ענין של בשם אומרו [ובעיקר הענין שמצינו בש"ס מאמרים בלא שם וכדו' עי' בזה בשו"ת שלמת חיים סי'

תקט"ז, תקי"ז, תקי"ח, ובשו"ת שלמת יוסף סי' ה' אות ג', ולעיל סי' י' וע"ע בכל ענין זה באורך בס' דבר בשם אומרו להרה"ג ר' שמואל פיש שליט"א פ"ו סעי' ב'.

ובספר אוהל יוסף (להר"י אשכנזי) על ספר היראה לרבינו יונה בהקדמה פתח שלישי כתב וז"ל ולפענ"ד דגם לומר בפירוש ששמע ואינו זוכר ממני שמע הוא ג"כ אינו מחויב דמה תועלת יהיה בזה שיאמר שאינו זוכר ממני שמע כזאת, אע"ג דמצינו בדברי חז"ל דהוי גרסי ספיקא דגברי וכמו שאמרו ספק משמי' דרב ספק משמי' דשמואל היינו שיש לו זכרון ששמע או מזה או מזה ומגיע הכבוד לאחד מהם מספק, משא"כ כשאין בזכרונו כלל ממני שמע מה בצע בזה האמירה" וכו', עיש"ד.

סימן יג

אם במ"מ יש דין של דבש"א

יש להסתפק האם דין זה שצריך לומר דבר בש"א שייך גם באופן שאחד ציין לחברו מראי מקומות בענין מסויים שצריך לומר שהוא ציין לו זאת או דוקא היכא שאמר לו דבר חידוש וכדו' בזה צ"ל בש"א.

וראיתי בס' חידושי ר' שלמה (להגר"ש היימן זצ"ל) בהערות קצרות אות ג' שמביא משמיה דהגר"ח"ס מבריסק זצוק"ל שנסתפק כע"ז האם מי שראה באיזה ספר דין בשם ראשון מחויב להזכיר בעת שמזכיר

הראשון שראה זאת באותו ספר ובפרט שדברי הראשון נדפסו ואחר רואו זאת בספר בשם הראשון ראה הדברים בראשון עצמו והשאר הדבר בספק עיי"ש.

והצעתי הספק קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א וכתב בזה דאומרים בשם החזו"א שא"צ לומר מי שציין לו המ"מ, שוב הראוני בס' אעלה בתמר (פסקים ששמע מרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל ממרן החזו"א זצוק"ל) אות נ"ה שכ"כ שהמראה לחבירו דבר שכתוב בספר אין חייב לומר זאת בשמו, ומו"ר מרן שליט"א כתב ע"ז שזה נכון וכך שמע בשמו, ובבי"ש (אוחזה בסנסיניו) מביא שכן שמע מהגר"ד פוברסקי שליט"א (וכן שמעתי בעצמי מרבינו הגר"ד שליט"א, ועי' במש"כ בזה בספר קנייני חיים ערך אומר דבר בש"א) שפעם א' הראה לחזו"א עמש"כ במנחות סי' כ"ב סק"א שזה תוספתא במנחות פ"ח ה"ז ומרן זצוק"ל הוציא את קולמוסו וציין שוב ראיתי בתוספתא ואמר שלאחר שהראה לו הרי גם ראה בעצמו, ועיי"ש עוד במה שציין בזה. ושוב נדפס הס' היקר איילת השחר עה"ת והביא כן מרן הגרא"ל זצ"ל (בחי' לפר' מטות עמ' רי"ט) בשם מרן החזו"א, והוסיף די"א שמפני ענוה ראוי להזכיר אף במ"מ את זה שהראה לו. ויש לציין בזה לדברי התוס' בשבת דף מ"ג ע"א ד"ה "טבל" שכתבו וז"ל "קשה לרשב"א דתנן במסכת תרומות בפ"ב (משנה ג') ומייתי לה בהנזיקין (גיטין נ"ד ע"א)".

והרה"ג ר' יצחק לסיצין שליט"א ציין לדברי התוס' בסוטה דף מ' ע"ב ד"ה "והאמר" וכו' שכ' ומורי הר"ר מאיר בר קלונימוס הראני מקומו בתוספתא דסנהדרין בפרק כה"ג, ונראה דבתוספתא דר' חייא מקומה, ואולי הזכירו כי חולק עליו. עכ"ד.

ועתה ראיתי בשו"ת מחנה חיים אהע"ז ח"ב בסוף הספר שנסתפק בת"ח ששמע מחבירו איזה סברא אשר הוזכר באחד מן הראשונים

או בפוסקים האם צריך להזכיר שם אותו ת"ח אשר הודיע לו זאת או אינו צריך להזכירו כיון שאותו ת"ח לא חידש דבר מעצמו אלא רק הודיעו היכן נמצאים הדברים, וכתב לפשוט הספק מדברי התנחומא פ' במדבר וז"ל "אר"ת הלבבלר מקובל אני מר' יאשה שקיבל מן הזקנים הל"מ כל מי שאינו אומר דבר משל תורה בשם אומרו שעליו הכתוב אומר אל תגזול דל כי דל הוא" ולכאו' צ"ב מה כוונתו במה שאמר "דבר משל תורה" היה לו לומר מי שאינו אומר דבר תורה בשם אומרו, אלא רמזו בזה שבודאי אם אחד חידש דבר חדש בתורה השכל גוזר שמי שלא אומר הדבר בשמו הוא גולן וגם המחדש חידו"ת לא נקרא דל אלא עשיר עי' מדרש קהלת על הפסוק (פ"ה פי"א) והשבע לעשיר אינו מניח לו לישן, אלא אתא לאשמועי' שאפי' אם אחד גילה לו דבר הכתוב בספרן של ראשונים וא"כ האיש ההוא דל בעצמו שלא חידש מדעתו ומשכלו מאומה אעפ"כ קיבל ר"ת הלבבלר מר' יאשה שאם לא אומר שאותו האיש הראה לו זאת הסברא עובר באל תגזול דל וסיים שם שהדבר צריך בירור כי הוא דין חדש וכו' עייש"ד ועי' בשו"ת מחנה יהודה (להגאון ר' יהודה גרשון פיקהולץ זצ"ל נכד החכם צבי) סי' ה' במה שהאריך בדברי המחנ"ח הנ"ל, וע"ע בשו"ת באר משה (להגר"מ שטרן) ח"ד סי' י"ט במש"כ בנידון דידן באריכות נפלאה, ובמש"כ על דבריו בשו"ת מנחת דוד (להגר"ד ראזנבערג) ח"ב סי' קכ"ט, וע"ע בשו"ת ברכות שמים חאו"ח סי' נ"ט אות ד"ט.

ט וכאן המקום לציין למש"כ בס' פניני ר' הקה"י זצוק"ל ח"א עמ' צ"ג שבשנת תשמ"ה בחודש חשון כמה ימים אחרי השיעור (בעניני הציצה) של יום הזיכרון למרן החזו"א זצוק"ל אמר מרן הקה"י זצוק"ל "יש לי צער ועוגמת נפש כי הנה בשיעור הבאתי קושיה מהברכי יוסף בה' תפילין ואני הגעתי לברכי יוסף הזה מגליון הגרעק"א על הרמב"ם בהל' עבודת יוה"כ שמציין להברכי יוסף וכשאמרתי את השיעור שכחתי לומר שהברכי יוסף ידוע לי מהרעק"א וזה גניבת דעת שהשומעים יחשבו אותו לבקי בברכי יוסף רציתי לומר שרעק"א מציין לברכי יוסף אבל מה אעשה שאני זקן ושוכח" עכ"ד, ומבואר שאף שאין חיוב להזכיר המציין מצד אומר דבר

סימן יד

כשאומר דבר תמוזה אם צריך לומר שם אומר

נסתפקנו במי שמביא חידוש של אחר ויש לו עליו כמה וכמה קושיות האם צריך לומר שם אומר החידוש לקיים הדין לומר דבר בשם אומר, או שמשום כבודו עדיף שלא לומר שם האומר, והצעתי הספק קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א והשיב בזה"ל "לפעמים עדיף שלא לומר" ושו"ר בספר חסידים סי' תתקע"ז שכ' וז"ל "ואם שמע מהצדיק טעם שאין נראה לו בטוב הרי כתיב (ויקרא י"ט י"ח) ואהבת לרעך כמוך כשם שהיה לך צער שהיו אומרים משמך דברים שאין בהם ממש כן אל תאמר בשמם דברים שאין בהם ממש" עכ"ל.

ולהנ"ל נראה לבאר דהנה במנחות צ"ג ע"ב איתא "אזל רבי אלעזר אמרה להא שמעתא בבי מדרשא ולא אמרה משמיה דר"ל שמע ר"ל ואיקפד" וכו' דלכאוי' יל"ע מדוע לא אמרה ר"א משמיה דר"ל וכן העיר בהגהות הגרי"פ או"ח סי' קנ"ו (נדפס בילקוט מפרשים הוצאת מכון ירושלים). ולהנ"ל י"ל דהנה בגמ' התם מבואר שהק' ע"ד מכ"ד מקומות ויתכן שכיון שר"א ידע הקושיות קודם לכן, לכך לא רצה

בש"א מ"מ לתא דגניבת דעת איכא וידוע שמרנא ורבנא הקה"י צוק"ל חשש מאד בכגון דא, וע"ע בזה בס' תולדות יעקב עמ' רכ"ז.

ובס' תורת חיים (חי' הגר"י וינוגרד על סדר קדשים) עמ' רנ"ז הערה 16 (מבן המחבר) כתב אחר שהביא הירו' בסוטה וז"ל "והירושלמי הזה ראיתי בספר עמק יהושע בסי' כ' בהלכות מילה, וגם זה בכלל האומר דבר בשם אומר".

לומר השמועה משמיה דר"ל. וע"ע בספר בית אהרן כללי הש"ס
ערך אומר דבר בשם אומרו כלל י"ב אות ח'.

סימן טו

אם גם במילי דעלמא צ"ל בש"א

יש להסתפק האם השומע דבר חולין מחברו גם כן יש בזה הדין לומר
דבר בשם אומרו, ונראה דשייך זה גם במילי דעלמא דהרי מקור
הדין לומר בש"א הוא מהפסוק "ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי"
וכמבו' באבות פ"ו מ"ו. והתם לא היה זה בדברי תורה. שו"ר שכ"כ
בספר מילי דאבות (להגר"מ משברשין) עמ"ס אבות שם וז"ל "הא למדת
כו' כי כאן בדברי תורה ידבר האומר דבר בשם אומרו, ואם אמור
יאמר העבד ישראל שהאומר בשם אומרו דבר חוץ לד"ת אינו פועל
כלום, ובאמת אף חוץ לד"ת מצוה לומר דבר בשם אומרו, לכך אמר
הא למדת כבר ממרדכי ואסתר ששם לא היה ד"ת רק מעשה דבגתן
ותרש אעפ"כ הביא גאולה לעולם, וממנו ניקח ק"ו לד"ת שזוכה
לקניינם עולמית" וכו' עיש"ד.

ובספר קול אבות (להר"י לויטין) שם כתב בזה"ל "הא למדת שכל האומר
דבר בשם אומרו, אפילו לא בדברי תורה מביא גאולה לעולם, פי'
אפילו בשעה שאין רואה שום תועלת בזה שיאמר בשם אומרו, בכ"ז

אין אדם יודע מה יוכל לצמוח מזה בעתיד, כמו שמצינן גבי אסתר המלכה שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי אשר לכאורה בעת שסיפרה לאחשורוש הלא יותר טוב היה לו הגידה למלך בשמה כי אז היה בידה ע"י זאת לבקש מהמלך על עמה, משום שהצילה אותו ממות. בכ"ז הלא לעתיד צמחה מזה גאולה וישועה לעם ישראל, כי אז הלא לא עשה מרדכי מאומה למלך, והיה ביד המן לבקש מהמלך לתלות את מרדכי, אך כאשר אמרה בשם מרדכי נתהפך הפור על המן שראה המלך שברצונו לתלות אוהבו מגינו ומצילו, כן תמיד יכול הדבר הנאמר בשם אומרו להביא ישועה ותועלת בכל הענינים הן בעניני העולם כמו גבי אסתר וכן בתוה"ק". עכ"ל.

ועי' בזה במש"כ הגר"י ליברמן שליט"א בפתיחה לס' משנת יוסף על אגדות הש"ס ח"ב אות ה'. אך נראה דזה לא שייך בכל דבר פעוט שיצטרך לומר בש"א אלא בדבר שאם יאמר בשם האומר יהא תועלת להאומר וכגון שיחזיקו לו טובה או שראוי שיתכבד עי"ז בזה צ"ל בשם אומרו וכ"כ בס' דרך שיחה עמ' תצ"ד בשם מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א. וע"ע במש"כ לן רבינו שליט"א בתשובותיו שבריש הספר אות כ"ד, וע"ע בזה באורך בספר ערך כסף אות הגימ"ל מערכת גאולה מש"כ בזה.

סימן טז

ספר שנחבר בעילום שם אם צריך להזכירו

יש להסתפק האם מי שראה דבר חידוש באיזה ספר שנתחבר בעילום שם האם צריך להזכיר כשאומר השמועה שם הספר או דבכגון דא אין ענין להזכיר וכמו"כ יש להסתפק באם מזכירים שם הספר אם תהא מעלת שפתותיו דובבות למחבר'.

ובהקדמה לשו"ת פנים מאירות עמד בזה וכתב "שאלה קטנה וכו' והרהרתי בלבי שקצת מחברי ספרים העלימו שם מרוב ענוותנותם, אם משנת חסידים הוא מהא דאמרי' אגורה באהלך עולמים אמר דוד רבש"ע יה"ר שיאמרו שמועה מפי בעה"ז כדי שיהיו שפתותי דובבות בקבר, א"כ י"ל דיותר טוב לקרות שמו על הספר", ועי"ש שהאריך בזה וכתב ובזה מבואר שאלתנו אשר שאלנו על גדולי המחברים ספרים שהעלימו שמם דשפיר עבדו וכל לבבות דורש ה' יחד אם מרוב ענוה עשו כן שפיר עבדו כיון דדבריהם נכתבים בעט ברזל ונתפשטו חיבוריהם בישראל וכל אימתי שילמדו מתוך ספריהם יהיו שפתותיהם דובבות בקבר, וכלפי שמיא גליא וה' לא יקפח שכרם ולא ימנע הטוב להולכים בתמים עיש"ד. וע"ע בספר חסידים סי' שס"ז ובהגהות ברית עולם להחיד"א שם.

ונראה דנחלקו בזה הנתה"מ והחיי"א וכדלקמן. הנה בצוואה של הנתה"מ (נדפס בסוף ס' דרך החיים) אות כ"ח כתב "וכאשר תביאו לבית הדפוס אף שאני לא כתבתי שמי על הספר כי בעוה"ר השנאה

י. עי' לקמן במכתבי תורה מכתב ה' מש"כ הגר"י טשזנר שליט"א בני"ד

והקנאה גוברת בדורינו ואולי יאמרו אף זה בין המחברים ומבלי עיון והיה כצחוק בעיניהם ובלי ידיעת שם המחבר יבואו לעיין בהם ואני מקווה להשיי"ת שאחר העיון ימצאו בהם דברים טובים, אולם אחר שכתב נדפסו הרבה מחיבורי ובעזה"י נתקבלו לזאת כאשר תדפיסו תכתבו שמי על החיבור מי זוטר מה דאמר דוד אגורה באהלך עולמים שפי' חז"ל שיאמרו דבר הלכה משמו ועי"ז יהא שפתותיו דובבות בקבר" וכו' עיש"ד ומבואר דהיכא שמזכירים שם הספר בלבד לא גורם ששפתותיו ידובבו ויתכן דלפ"ז ג"כ לא יהא ענין להגיד בשם אומרו (דהיינו שם הספר) דאולי ליכא בזה איסור דאל תגזול דל כיון דבין כך אין שפתותיו דובבות.

מיהו בהקדמת החיי אדם (הקדמה ראשונה) כתב "ואני לא חיברתי ספר זה לעשות ממנו קרדום כידוע מגודל הוצאת הדפוס והלואי שיהיה ביאה כיציאה וגם לא לקנות שם אחר שאינני מזכיר שמי רק אולי אזכה ואהיה ממוזכי הרבים ויקוים בי אגורה באוהלך עולמים" וכו' ומבואר שאף ס' שנתחבר בעילום שם אם מזכירים הספר יש המעלה דאגורה באהלך וכו' ולפי"ז כשאומר שמועה מספר בע"ש יתכן דצריך להזכיר שם הספר, מיהו נראה דאף אם אין ענין להזכיר שם הספר כשנתחבר בע"ש מ"מ באם אומר דבר שמועה מספר זה אין לו לייחס הדברים לעצמו כאילו הוא חידשם אלא יאמר ראיתי כתוב וכדו' משום מה שכתב בש"ך ביור"ד סי' רמ"ב סקנ"ב שלא יהא מתעטף בטלית של אחרים עיש"ד.

ובספר שפתי חכמים בחי' למגילה דף ט"ו ע"א כ' דכשמזכיר שם הספר לבד הרי הוא כאילו הזכיר שם המחבר וכן נוהגין, ומבואר שצריך להזכיר שם הספר אף כשנתחבר בע"ש.

נשים מרדרי

סימן יז

ובספר לב שומע (בפתיחה תפיסה מחיים אות י"ד) כתב וז"ל, הרב עטרת פז בשיטתו לביצה כתב בהקדמה, טוב אשר יקרא לו האדם, זה שמו וזה זכרו לדורות, כמו שכתב הרשב"א בתשובה (חלק א' סימן תקפ"א). וגם מה שכתב הרב מגן אברהם (אורח חיים סימן קכ"ד) שנכון להזכיר שם עושה המצוה במעשה ידיהם, לזכר עולם להם ולבניהם. ומזה העלה הרב פנים מאירות (חלק א') שטוב יותר למחבר, להעלות שמו על ספרו מלהעלים שמו מפני הענוה, ויקויים בו אגורה באהלך עולמים וגו' (תהלים ס"א ה'). ע"ש. מעשה אברהם (חלק יורה דעה סימן ל"ח). ועיין עוד מה שכתבתי בס"ד לעיל ב"כתוב זאת זכרון בספר" (אות ב'), שיש תועלת בהעלאת שמו על ספרו. עיין שם, ומשם באר"ה. עכ"ד. וע"ע בזה במאמרו של הגאון רבי נחום אברהם בקובץ פרי תמרים סימן שד"מ.

סימן יז

ביקש מחכירו שלא יאמר בשמו אם בכ"ז יאמר בשמו

בספר חשוקי חמד בחידושיו ליומא דף ד' ב' נשאל, ראובן סיפר לשמעון שהציל את יעקב ממות וביקש שלא יספר זאת ליעקב כי

לא רוצה לקבל תגמול על המצוה שעשה, האם מותר לשמעון לעבור על דברי ראובן ולספר זאת ליעקב. והשיב, נאמר במגילת אסתר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך (אסתר ב' כ"ב כ"ג), והביא החיד"א בספרו חומת אנוך (פ' מ"א) את שאלת היערות דבש מדוע אחשוורוש לא שילם למרדכי מיד ואז לא היו צריכים לכתוב בספר דברי הימים, ותירץ שמרדכי ציוה לאסתר שלא תאמר לאחשוורוש בשמו, אבל אסתר ידעה שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, עשתה שלא כרצון מרדכי ואמרה למלך בשמו, אבל ביקשה ממנו שלא יגלה למרדכי שהוא יודע שזה בשם מרדכי, ולכן המלך לא יכל לשלם למרדכי מיד, והוצרכו לכתבו זאת בספר כדי שבעתיד ישלמו למרדכי. רואים מכאן גודל מעלת האומר דבר בשם אומרו שאפילו שהראשון אינו רוצה שיאמרו את הדברים בשמו, בכל זאת השני שאומר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. ויש להוסיף עוד שרואים את מעלת מרדכי שלא רצה שתאמר אסתר למלך בשמו, כי רצה לעשות לשם שמים, ואילו היה מסכים שאסתר תאמר בשמו היה מקבל את שכרו מיד, ואח"כ כאשר בלילה ההוא נדדה שנת המלך לא היה עולה בדעתו של המלך לחשוב למי הוא חייב תשלום וח"ו לא היתה גאולה לישראל, ובזכות זה שמרדכי רצה לעשות לשם שמים וציוה על אסתר שלא תאמר בשמו באה גאולה לישראל יעו"ש.

ומכאן נלמד לשאלתנו שיאמר שמעון ליעקב שראובן הצילו ממות, כי יביא בזה גאולה לעולם, אך יעשה זאת בחכמה ובדעת כדי שלא יקפיד עליו ראובן. אמנם גיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א דחה את הראיה מאסתר המלכה, כיון דאין ללמוד מאסתר שזכתה לרוח הקודש והכריעה בדעתה שהגילוי יביא גאולה, אבל אנו בעניותינו

לא מסוגלים לחשב חשבונות נגד הנאמר בגמ', ולכן למעשה אין לספר ליעקב שראובן הצילו. עכ"ד.

והגר"ח פאלאג'י צ"ל בס' גנזי חיים מערכת א' אות כ"א בסופו אחר שהביא דברי הגר"י אייבשיץ הנ"ל דאפי' שציווה האומר שלא יאמרו בשמו אפ"ה צ"ל בשם אומרו, כתב דלפי"ז את"ש לישנא דמתניתין דנקטו הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו וכו' הכל לאתויי אף באופן זה ושפיר מביא ראייה מאסתר דכך הוה. ויוצא מזה דהמוציא ספר ולא הזכיר שמו אם בא אחר וגילה מי בעל הדברים אין חשש, ואדרבה מצוה קא עביד. עכ"ד.

ומצאתי בחתם סופר בחולין דף ק"ד ע"ב שכתב וז"ל "ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, דודאי מרדכי לא רצה שום תשואת חן ושום קרבה אל המלך כמו שעשה יוסף הצדיק ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים שלא ישימם ראשים ושרים כי לא יחפצו הצדיקים להתודע לרשות וביותר במלכות ארמאים ושוב כשנתעלה מרדכי על כרחו ונעשה משנה למלך הרי פרושו ממנו מקצת סנהדרין וגם ירד ממדרגתו ונמנה חמישי באנשי כנה"ג כמבואר ספ"ק דמגילה, ומזה הטעם בעצמו צוה עליה מרדכי שלא תגיד עמה ומולדתה שלא רצה קריבתו בבית המלך, והרי קמן אחר שאמרה למלך בשם מרדכי ולא נעשה עמו דבר לא התעוררה את המלך לעשות עם מרדכי שום טובה על זה כי לא ביקש דובשו ועוקצו, אך הואיל ורצון בגתן ותרש להמית המלך והמלכה כמבואר פ"ק דמגילה להטיל סם בספל יהרגו הוא והיא ע"כ להצלת נפשות אמר מרדכי לאסתר אבל לא רצה שתאמר למלך בשמו ולולי דמצוה רבה לומר דבר בשם אומרו לא אמרה היא בשם המגיד מרדכי. עכ"ד.

נשים מרדרי

סימן יח

ומבואר דאף היכא שאין רצונו של בעל השמועה שיאמרו בשמו מ"מ צריך לומר בשמו, שו"ר שכ"כ לדייק מדברי החת"ס הגר"י ליברמן שליט"א בהקדמה לספר משנת יוסף (על אגדות השי"ס) ח"ב אות ו', והוסיף דכמובן לא איירי דאמר לו בבל יאמר שאז אסור כדאיתא ביומא דף ד' ע"ב עיש"ד. וע"ע בזה בשו"ת משנה הלכות ח"ה סי' קצ"ד.

סימן יח

אם יש לשומע לברר מיהו בעל השמועה

יש להסתפק במי ששמע דבר שמועה מחברו והאומר לא הזכיר שם אומרה האם צריך השומע לשואלו מיהו בעל השמועה, ונראה דמדברי המהרש"א בחי' לחגיגה דף ג' ע"א מוכח שהשומע צריך לברר מיהו בעל השמועה דאמרי' התם "שבת של מי היתה" וכ' המהרש"א בח"א וז"ל "דהיינו אחר שהחזירו לר"ג להיות נשיא ולא העבירו לראב"ע דהוה ר"ג דריש ב' שבתות ודריש ראב"ע חדא שבת וכו' ושאל כן לידע מי הוא בעל הגדה כדאמרי' כל האומר דבר בשם אומר מביא גאולה לעולם" עכ"ד ומוכח שגם השומע יש לו לבדוק מי הוא בעל השמועה.

נשים מדברי

סימן יט

ובספר דבר בשם אומרו פ"ג סעי' ח' הוכיח הכי מדברי המהרש"א בח"א להוריות י"ג ע"ב דאמרי' התם קנסינהו לר"מ ולר"נ דלא נימרו שמעתא משמייהו ואסקו לר"מ אחרים ולר"נ יש אומרים, והק' המהרש"א אמאי לא אסיקו לר"מ אחר ולר"נ יש מי שאומר בלשון יחיד ומדוע נקט בתרוויהו לשון רבים ותי' דעשו כן מפני גירסת התלמידים שלא ישאלו על שמותם משום דכל האומר דבר בש"א וכו' ולהכי נקטו בל' רבים כאילו אין שמו מפורסם שיצא דבר מא' מתוך רבים ואין ידוע מי הוא האחד עיש"ד ומוכח דיש ענין שהשומע יברר מי הוא האומר למעלת אומר דבר בש"א.

סימן יט

סתירה בדברי הירושלמי

איתא בירושלמי פ"ב דברכות ה"א ר' יוחנן הוה מיסתמיך על ר' יעקב בר אידי והיה ר' אלעזר חמי ליה ומיטמר מן קדמוי אמר הא תרתיי מילין הדין בבליא עביד בי חדא דלא שאל בשלומי וחדא שלא אמר שמועתא משמי א"ל כך אינון נהגין וכו' מי מהלכין (תוך כדי הילוכן) חמי לי חד ביהמ"ד א"ל הכא הוה ר"מ יתיב דרש ואמר שמועתא מן שמיה דר' ישמעאל ולא אמר שמועתא מן שמיה דר' עקיבה א"ל כל עלמא ידעין דר"מ תלמידו דר' עקיבה. אמר לו כ"ע

ידעין דר' אלעזר תלמידו דר' יוחנן" וכ"ה בירו' פ"ג דמו"ק ה"ז, וכע"ז
בבבלי יבמות צ"ו ע"ב,

וצ"ע מהא דאי' בירו' נזיר פ"ג ה"ב ר"ר יעקב בר אחא מפקיד לחבריא
אין שמעתון מילה מרבי אליעזר הוון ידעין דרבי יוחנן פליג" ובקרבו
העדה שם כ' וז"ל "אם שמעת דבר מר"א סתם ולא אמרה משמיה
דר' יוחנן דעו שר"י פליג" וזה ההפך מהמבואר בב' המקומות הנ"ל
שהיכא דאמר ר"א דבר אף בסתם היינו מר"י, וי"ל"א.

ומרן שליט"א אמר ליישב דאין כלל בזה, והיו פעמים שאמר משמיה
דר"י ופעמים שלא אמר (אלא דקצת יל"ע בזה כיון דלשון הירו' משמע דהיה זה
ככלל, וצ"ע). וע"ע לעיל בתשובות רבינו שליט"א אות מ' מש"כ רבינו
שליט"א לתרץ עוד בב' אופנים.

ובקובץ נזר התורה גליון ט' במאמרו של הרב שלמה י.מ. בלום אות
ז' כתב דבכוכבי יצחק לירושלמי ברכות (שם אות י"א) כתב דבקובץ
הכוכב שהו"ל הביא (בסיד) שכן הקשה הגאון רבי דוד קליין (בעמח"ס
בית ארזים), וציין שגם בניר (נזיר שם) כבר עמד על זה עי"ש. וכתב דנראה
לתרץ על פי מה דאי' בירושלמי סנהדרין (פ"א ה"א) דר' אלעזר לר'
יוחנן היה תלמיד חבר, והנה על הגמ' בב"ב (קנ"ח ע"ב) דאמרו דבן
עזאי תלמיד חבר דר' עקיבא הוה, פירשב"ם דמתחילה היה תלמידו
ולבסוף היה חבירו [ראה יד מלאכי סי' תרס"ד שהביא שיטות
הראשונים בפירוש "תלמיד חבר", והוכיח מהך ירושלמי דסנהדרין
כפירוש הרשב"ם], ובשו"ת פנים מאירות (בהקדמה) כתב דתלמיד חבר
יש לו לומר משמיה דרביה אף כשכולן יודעין מי הוא רבו, דדילמא

יא. עי' לקמן במכתבי תורה מכתב ד' מכתב הגר"א נבנצל שליט"א, ובמכתב ג' אות א',
ביישוב הסתירה.

חידש הוא דבר זה מסברא דנפשיה עיי"ש [וראה לחיד"א בחסדי אבות עמ"ס אבות פ"ו מ"ז "המחכים את רבו והמכוין את שמועתו והאומר דבר בשם אומרו", שפירש דאם הוא כבר תלמיד המחכים את רבו אזי צריך לכוון את שמועתו בדקדוק ולומר דבר בשם אומרו, דאל"כ יסברו דשלו הוא כמ"ש בפנים מאירות].

ולפי זה י"ל דאכן בתחילה כשהיה ר' אלעזר תלמיד לר' יוחנן, אז לא היה אומר משמיה דר' יוחנן, לפי דהכל יודעין דמשמיה דר' יוחנן הוא, אבל אח"כ כשנהיה תלמיד חבר אז כבר הוצרך לומר כל דבר משמיה דר' יוחנן, ולכן כשלא אמר איזה מימרא משמו סימן הוא דאכן ר' יוחנן פליג עלה [ויש לציין דלפמש"כ דתרי תקופות הוי ביחסיו של ר' אלעזר עם ר' יוחנן, חד כשהיה תלמיד וחד כשהיה תלמיד חבר מתיישבת בזה תרי תמיהי, א', ביד מלאכי סי' תרס"ג הוכיח דכל היכא דתלמיד קאמר לשמעתייה בסתמא ולא קאמר לה בשם רביה, מסתמא מרביה שמיע ליה אע"ג דלא אמרה משמיה, וכמו שכתבו התוס' ביומא ד' ע"א ד"ה תניא בר' אלעזר ור' יוחנן, וע"ז הקשה ממה דמצינו בכמה מקומות דר' אלעזר אמר הלכות מעצמו שלא שמען מר' יוחנן רביה עיי"ש. ב', בבית אהרן ח"ג עמ' ת"י הקשה על הפנים מאירות הנ"ל דתלמיד חבר יש לו לומר משמיה דרביה, ממה דאמרו חז"ל בר' אלעזר ור' יוחנן דהכל יודעין דמרביה קיבלו אף דהיה תלמיד חבר. וראה בהגהות ר"י היילפרין (בעל סדר הדורות) לתענית ד' ע"ב ובשו"ת בית אפרים או"ח סי' כ"ז ד"ה אך בהא דמקשה הגמ' שם מר' אלעזר אר' יוחנן ודחה גברא אגברא קא רמית].

ועוד יש ליישב סתירת דברי הירושלמי ולומר בדעת ר' אלעזר דרק בחייו של ר' יוחנן לא אמר שמועה משמו, אבל לאחר פטירת ר' יוחנן הקפיד לומר שמועותיו משמו. ויש לומר בזה שני טעמים, ונקדים

סוגית הבבלי ביבמות (צ"ו ע"ב) "אזל ר' אלעזר אמר לשמעתא בי מדרשא ולא אמרה משמיה דר' יוחנן, שמע ר' יוחנן איקפיד וכו' עול לגביה ר' יעקב בר אידי א"ל כאשר צוה ה' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה, וכי על כל דבר שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר לי משה, אלא יהושע יושב ודורש סתם והכל יודעין שתורתו של משה היא, אף ר' אלעזר תלמידך יושב ודורש סתם והכל יודעין כי שלך היא וכו', ור' יוחנן מ"ט קפיד כולי האי, דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב אגורה באהלך עולמים, וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמות, אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יה"ר שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז דאמר ר' יוחנן משום רשב"י כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפי בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר" וכו'.

והנה בכסף משנה (הל' ת"ת פ"ה ה"ט) כתב בזה"ל, ומשמע דשמועה ששמע מרבו רשאי לאומרה סתם אע"פ שלא יזכיר שם אומרה, והטעם משום דכל מה שהוא אומר מן הסתם מרבו שמע כדאי' בפרק הישן (סוכה כ"ז ע"ב כ"ח ע"א) ע"כ. הרי דהביא ממה דאי' בר' אליעזר ורבן יוחנן בן זכאי שלא אמרו דבר שלא שמעו מפי רבם [עי' רש"ש שם, אור הישר על הרמב"ם שם, ואורח נאמן הנ"ל בהגהות מבן המחבר, שעמדו על מה שהביא הכס"מ מהך דפרק הישן די"ל דאינו אלא ממדת חסידות, וטפי הו"ל להביא מהך דיבמות, ועי' גם בני בנימין שם], וראיתי בשפת אמת (יומא ס"ו ע"ב) שהוכיח דמה שאמרו שלא אמרו דבר שלא שמעו מפי רבם היינו דוקא כשהיה רבם קיים, דמשום כבוד רבם מנעו מלומר דברים מעצמם, אבל לאחר מיתת רבם באמת הורו ודנו (ויש לציין דלפי דבריו מתיישבת קושית החות יאיר סי' צ"ד ד"ה ובאמת בהא דתנורו של עכנאי [ועי' ראש דוד פ' נצבים

וילך, ופתח עיניים ב"מ נ"ט ע"ב מה שדחה תירוצו של החו"י, ועי' בן יהוידע סוכה כ"ח ע"א מש"כ בזה]. וראה שפת אמת אבות פ"ה מ"ז שכתב טעם אחר להא שלא אמר דבר שלא שמע מרבו).

ולפי זה שפיר יש לחלק כנ"ל, דדוקא בחיי ר' יוחנן לא הוצרך לומר משמיה דר' יוחנן, משום דמן הסתם הכל הוא מרבו משום כבוד רבו, אבל לאחר פטירת רבו דכבר ליכא קפיידא לא לומר דברים מעצמו, ע"כ הוצרך בכל שמועה לומר משמו דרבו בכדי שידעו דלאו מעצמו הוא, ולכן היכא דלא אמר משמו סימן הוא דר' יוחנן פליג.

ועוד מקום יש לחלק בין בחיי רבו לאחר מותו בהקדם מה שהקשו באחרונים דמאי מקשה הגמ' מ"ט קפיד ר' יוחנן כולי האי, הרי יש בזה משום גזל כמפורש בתנחומא (במדבר כ"ב), וא"כ ר' יוחנן שלא ידע מפיוס דר' יעקב בר אידי שפיר קפיד [ראה שו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' קנ"ו, הגהות ר"י פיק לשו"ע שם, שו"ת משיב דברים שם, שו"ת באר משה ח"ד סי' י"ט, שו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' ס"ו]. ויש שתירצו דקושית הגמ' הוא דלמה הקפיד ר' יוחנן על ר' אלעזר תלמידו, כיון דלא חסריה מידי, וע"ז תירצו דאיכא בזה קפיידא משום דמרחיש שפתותיו בקבר, ולכן אית ביה משום גזל, אבל קודם דידעו ממה דשפתותיו דובבות שפיר פריך למה קפיד [ראה מחנה יהודה סי' ה', שדי חמד בשירי הפאה מער' א' כלל ל"ה, שו"ת מנחת שמואל בהקדמה, שו"ת דבר יהושע ח"ד בהקדמה].

וגם לפי זה יש מקום לחלק ולומר לפי ר' אלעזר דאף דבחי ר' יוחנן לא הקפיד לומר משמו, מ"מ לאחר פטירת רבו הקפיד לומר משמו משום דשפתותיו דובבות, ולכן יש משום אל תגזל דל. [ובסברת ר' יוחנן שהקפיד גם בחייו שיאמרו משמו י"ל משום דחשש דאם לא יאמרו משמו בחייו אז גם לאחר פטירתו לא יאמרו, או משום דאם

לא יאמרו משמו בחייו אז ישתקע שמו מאותו מימרא, דהשומעים לא ידעו דר' יוחנן הוא בעל אותו המימרא, ולא יאמרוהו משמיה אף לאחר פטירתו, וי"ל דר' יוחנן לשיטתו למה דאי' בירושלמי (שבת פ"א ה"ב וקידושין פ"א ה"ז) "ר' חזקיה ר' ירמיה ר' חייא בשם ר' יוחנן אם יכול את לשלשל את השמועה עד משה שלשלה, ואם לאו תפוש או ראשון ראשון או אחרון אחרון" (וראה גם בבלי נזיר נ"ו ע"ב ובביאור הירושלמי ע"י יפה מראה שבת שם, קה"ע, שירי קרבן שבת שם, פנ"מ, חיד"א עין זוכר מער' כ' אות ו', סדרי טהרות עמ"ס אהלות עמ' רל"ט ד"ה תפוש), הרי דסבירא ליה דיש לומר משמיה דכולם, אמנם בדעת ר' אלעזר י"ל שסובר דסגי כשאומר בשם האחרון שהשמיע לו (ע"י שפת אמת מנחות ח' ע"א ד"ה יתיב), ולכן השומעים ממנו אכן אין צריכין להזכיר שמו של ר' יוחנן].

ובזה מתיישב תרי סוגיות הירושלמי, די"ל דדברי ר' יעקב בר אחא נאמרו לאחר פטירת ר' יוחנן, דאז דוקא הקפיד ר' אלעזר בכל מימרא דר' יוחנן לומר משמיה, והיכא דלא אמר משמו מוכח דר' יוחנן אכן פליג [ויש להעיר דרבינו שרירא גאון כתב באגרתו ח"ג ספ"ב דר' יוחנן ור' אלעזר נפטרו בשנה אחת, וראה תולדות תנאים ואמוראים ח"א עמ' 196 דר' יוחנן נפטר בתחילת השנה ור' אלעזר בסוף השנה, א"כ לא היה זה נוהג אלא תקופה קצרה]. ויש להוסיף קצת ראייה דר' יעקב בר אחא איירי לאחר פטירת ר' יוחנן, דהא בחיי רבו הרי אסור להורות לרבים נגד הוראת רבו כמ"ש בשו"ת רדב"ז (ח"א סי' תצ"ה), וא"כ איך יחלוק ר' אלעזר על רבו להדיא, אלא ע"כ דלאחר פטירת רבו היה, דאז מותר לו לחלוק עליו ברבים כמ"ש הרדב"ז. (ובעיקר הדבר אם תלמיד יכול לחלוק על רבו ראה תרומת הדשן פסקים וכתבים סי' רל"ח ובשו"ע יו"ד סי' רמ"ב ס"ג ונו"כ שם, וע"י שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סי' ו', וע"ע

שם מרדכי

סימן ב

ברכת אהרן עמ"ס ברכות מאמר ק"ג). וד"ז את"ש גם לתי' הראשון, דהרי תלמיד חבר בודאי יכול לחלוק על רבו כדמשמע בירושלמי (ר"ה פ"א סה"א). עכ"ד הנפלאים שם.

סימן ב

בענין לומר דבר בשם חכם שלא שמע זאת ממנו

איתא בגמ' עירובין דף נ"א ע"א "רבה ורב יוסף הוי קא אזלי באורחא א"ל רבה לר"י תהא שביתתנו תותי דיקלא דסביל אחוה וכו' א"ל לא ידענא ליה (פרש"י איני מכיר אותו אילן) אמר ליה סמוך עלי דתניא ר' יוסי אומר אם היו שנים אחד מכיר ואחד שאינו מכיר זה שאינו מכיר מוסר שביתתו למכיר זה שמכיר אומר תהא שביתתנו במקום פלוני. ולא היא לא תנא ליה כדר' יוסי אלא כי היכי דליקבל לה מיניה משום דר"י נימוקו עימו" ופרש"י בד"ה "ולא היא" וז"ל "הא דאמר ליה משמיה דר"י ליתא דלא תניא ליה בשם ר"י אלא סתמא תניא ליה לעיל ומשו"ה אמרה בשם ר"י כי היכי דליקבלה מיניה" עכ"ל ומבואר דשרי לומר דין בשם אדם גדול אף שהוא לא אמרו בשביל שיתקבלו הדברים על שומעם, ועי' במג"א או"ח סי' קנ"ו שכתב וז"ל "אם שמע דין ונראה לו שהלכה כך מותר לאומרו בשם אדם גדול כי היכי דליקבלי מיניה (עירובין נ"א, ופסחים י"ב) עכ"ל.

ובמה שציין במג"א לפסחים י"ב במחצה"ש והגהות הגרעק"א הגיהו ותיקנו דצ"ל דף קי"ב ע"א, ושם איתא "אמר לו אם בקשת ליחנק היתלה באילן גדול" ופרש"י "אם ביקשת ליחנק לומר דבר שיהיה נשמע לבריות ויקבלו ממך" "היתלה באילן גדול אמור בשם אדם גדול" עכ"ל מיהו הרשב"ם שם פי' "ואי ביקשת וכו' לומר דבר שישמע לבריות ויקבלו ממך ומשום דנקט לישנא דחניקה נקט היתלה באילן למוד בפני רב ואמור שמועותיו משמו" ולפ"ז לכאן אין מקור להך דינא, דשרי לומר דבר שלא שמע מרבו כי היכי וכו' דהתם מבואר שיאמר שמועותיו של רבו, וכן לפי מה שבי' הערוך בערך חנק (והוב"ד בגליון הגמ') "פי' אם רצית לשאול בדבר איסור כלומר שאתה צריך לדון דין חמור בד"נ שאל לחכם גדול ועשה כהוראתו" וע"ע שם בר"ח, שו"ר בשירי הקרבן על הירו' פ"ז מנזיר בד"ה "איתוניה ואנא" שכ"כ, וע"ע ברש"י פסחים דף כ"ז ע"א ד"ה "אפכה ואתנייה" שמבו' כעין דברי הגמ' בעירובין שם.

ובמג"א בהמשך דבריו שם כתב וז"ל "ובסוף מסכת כלה איתא האומר דבר בשם חכם שלא גמרו ממנו גורם לשכינה שתסתלק וכן הוא בברכות דף כ"ז (ע"ב) עיי"ש בתלמידי רבינו יונה (י"ח ע"ב ד"ה האומר) וצ"ע" עכ"ד. והנה לשון הגמ' בברכות הוא "והאומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל" ובתר"י שם כתב "האומר וכו' ר"ל שלא שמע ממנו ואומר אותו בשמו" עכ"ל וכתב במחצה"ש דהיה אפשר לומר דכוונת הגמ' שלא יאמר דין מדעת עצמו אלא מה שקיבל מרבו וכאשר התנהג ר' אליעזר שלא אמר מעולם דבר שלא שמע מפי רבו וכדאי' בסוכה כ"ז ע"ב (וע"ע בזה בברכות כ"ז ע"ב, ובמש"כ המהרש"א בח"א שם, ובחי' שפת אמת ליומא דף ס"ו ע"ב. ובס' מח ולב (שנדפס בספר הזכרון להגר"ח"ש צוק"ל) ע"מ ל"ח שכ' ביאור נפלא

בזה בשם הגר"ח"ש) ואף שפי' זה ודאי אינו אמת דאף שר"א התנהג כן א"ז אלא ממדת חסידות ול"ש ע"ז שגורם לשכינה שתסתלק דהרי רוב התנאים והאמוראים לא התנהגו כן מ"מ ניח"ל להמג"א לציין לדברי התר"י שכ' להדיא שפי' הגמ' שלא יאמר דבר שלא שמע ממנו ואומרו בשמו. עיי"ש במחצה"ש ומיהו בס' שיירי הקרבן שם מבואר דלא כהמחצה"ש עיי"ש"ב.

ובעצם קו' המג"א מצינו בפוסקים ובאחרונים הרבה תרוצים ונראה לבאר הדברים בעז"ה.

א. בא"ר בסי' קנ"ו ס"ק ב' כתב ליישב בג' אופנים חדא "דמיירי שהיו מקבלים אף שלא היה אומר בשמו" כלומר דהא איתא בעירובין ופסחים דשרי לומר כי היכי דליקבלו מיניה זהו באופן שאם היה אומר הדבר כדברי עצמו לא היו מקבלין הימנו אבל הא דאיתא במס' כלה ובברכות מיירי שגם אם היה אומר הדבר מעצמו היו מקבלין דבזה אסור לשנות.

ב. עוד כתב ליישב "עוד י"ל דבעירובין מיירי שלא שמע משם גדול אלא ניתנו סתם, אבל כשניתנו בשם גדול אחד לא יאמר בשם חכם אחד".

ג. עוד כתב "עוד י"ל דדוקא מה שאומר מסברתו לא יאמר בשם חכם אחד אבל מה ששמע מפי אחר מותר לאומרו אפילו בשם חכם שלא שמע ועי' בתוספות יו"ט דאבות משנה ז"י עכ"ד. וע"ע במש"כ בזה היעב"ץ באורך בספרו מור וקציעה.

יב. עי' לקמן במכתבי תורה מכתב ט' אות ב'.

ד. והגר"ש קלוגר בס' החיים כתב ליישב בב' אופנים חדא דודאי דדבר הנוטה לפי דעתו שהדין כן, רק שלא ישמעו לו ורוצה לתלותו בחכם גדול בזה הווי כחולק כבוד להגדיל שתולה בשמו דבר המסתבר והנכון בזה שרי לומר בשמו וכדאיתא בפסחים ועירוובין. אבל הא דאיתא בברכות ובמס' כלה הוא להיפוך דאיירי בדבר שאינו מסתבר ואין דעתו מסכים שיהא כן ורוצה לתלות בוקי סריקי בשם חכם לומר שהוא אמר כך זה הווי עוון גדול וגורם לסילוק השכינה עייש"ד. וע"ע בדברי חמודות ברכות פ"ד אות כ"ד והוב"ד במחצה"ש, וע"ע בברכי יוסף יור"ד סי' רמ"ב סקכ"ט בשם תשובת הגאונים.

והעירוני מדברי הגמ' בקידושין דף מ"ד ע"ב דאי' התם "איתמר קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה אמר שמואל צריכה גט וצריכה מיאון אמר קרנא דברים בגו אם גט למה מיאון אם מיאון למה גט אמרו ליה הא מר עוקבא ובי דיניה בכפרי אפכוה שדרוה לקמיה דרב אמר להו האלהים צריכה גט וצריכה מיאון וחס ליה לזרעיה דאבא בר אבא דנימא הכי" וכו'. ופירש"י "אפכוה ושדרוה לקמיה דרב, בשם קרנא צריכה גט ומיאון ובשם שמואל דברים בגו ושדרוה לקמיה דרב לידע אם יודה לדברי שמואל שהיה חלוק על הדבר ומשום דרב אוהבו של שמואל היה אפכוה אולי יודה לדברי קרנא שאמרו בשם שמואל". (וע"ע בזה בחידושי הרש"ש, ובחידושי הש"ס לר"י פיק, ובהערות רבינו הגרי"ש אלישיב בקידושין שם, ושו"ת תורה לשמה סימן סס"ד). ומוכח דאף בדבר שלא ס"ל דדינא הכי שרי להופכו בשם אחר. וכן קשה מהכא על תי' השני של הא"ר דהיכא דנאמרו הדברים בשם גדול אחד לא יאמר בשם חכם אחר, וכן כשניתנו סתם שרי לתלות באחר דהכא נאמרו הדברים בשם גדול ובכ"ז שינו.

ה. עוד כתב ליישב שם די ש חילוק בין דבר שהוא דין, ובין מלתא שלא ימשך ממנו הוראת דין ובסוגיא בעירובין מיירי בענין הנוגע לדינא ובזה כיון שרוצה לקבוע דין שלא יטעו ויעשו שלא כדין זה הוי צורך גדול ואף הוראה שהיא לקולא אם הוא הלכה ברורה בלי ספק אם לא ידעו הדין על בוריו ויטעו להיפוך אפשר שימשך מזה חומרא דאתי לידי קולא (ועיי"ש שבי' בהך דעירובין דשייך להגיע לידי קולא אם מחמיר) לכך בכה"ג יותא ראוי לומר הדבר בשם חכם כי היכי דליקבלו מיניה ובהכי מיירי גם בפסחים. אבל בברכות ומס' כלה מיירי בד"ת שאינו נוגע להוראה והלכה למעשה בזה חלילה לשנות ולומר בשם חכם אחר עייש"ד³.

ו. החיד"א במחזיק ברכה כתב ליישב דבמס' כלה וברכות איירי בתלמיד גמור כמפורש שם בברכות דפריך מינה על ר' ירמיה בר אבא ומשני שאני ר"י ירמיה דתלמיד חבר הוא אלמא הברייתא בתלמיד גמור עסקינו, אבל כשהגיע להוראה אזי שרי לתלות באדם גדול כיון שידע לכוון את ההלכה וע"ע בדברי היעב"ץ בס' לחם שמים אבות פ"ה מ"ז. ובכפה"ח ס"י קנ"ו סקי"ד.

ז. לענ"ד י"ל בזה עפ"י מה שראיתי מובא שבס' משנת פיקו"נ סי' ע"ה אות ס"ט (והודפס בסוה"ס תתן אמת ליעקב) שאל למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דמאחר ופסק המג"א דמי ששמע דין ונראה לו

יג. יש לציין הכא למש"כ הגר"א וסרמן הי"ד בידיעות נכבדות שבריש ספר קובץ הערות עמ"ס יבמות וז"ל "פ"ק דחולין י"ח ברב יהודא דאפילו דספיקי דגברי גריס עיי"ש ובספרי פ' שופטים המחליף דברי ר' אליעזר בדברי ר' יהושע ודברי ר' יהושע בדברי ר' אליעזר לומר על טמא טהור ועל טהור טמא עובר משום לא תסיג גבול והיינו דוקא לומר על טמא טהור וכו' אבל היכא דלא פליגי אלא במשמעות דורשין ליכא קפידא כמבואר בשבועות י"ט דרב ששת מחליף דר"א לר"ע עייש"ד, וע"ע בס' כוכבי יצחק ח"ג לירושלמי ברכות פ"ג ה"א באות כ"ה.

שכן ההלכה שמותר לו לומר זאת בשם אדם גדול כי היכי דליקבלו מיניה א"כ היאך אפשר לסמוך על ההלכות שנאמרים בשם אדם גדול נוחש דילמא אמרו כן משמו כי היכי דליקבלו מיניה, והביא מרן שליט"א דהגם שמותר לומר דבר הלכה בשם אדם גדול כי היכי דליקבלו מיניה מ"מ לאחר שיקבלו הימנו צריך להודיעם שלא אמר כן האדם הגדול עייש"ד ולפי"ד מרן שליט"א י"ל קו' המג"א דהא דאי' במסכת כלה שגורם לשכינה שתסתלק מן העולם היינו באופן שלא מגלה אחרי שקיבלנו ממנו שלא אמרו החכם אלא משאיר הדברים כדיבורם הראשון, ומשא"כ הגמ' בעירובין ופסחים מיירי שנוהג כדין ומגלה אח"כ שלא אמר כן אותו גדול ונפלא. שו"ר בזה שכ"כ ליישב דברי המג"א בשירי הקרבן על הירו' פ"ז דנזיר בד"ה "איתוניה" (וציינו הגרעק"א בהגהותיו למג"א שם) עייש"ד באורך.

ועוד בענין הנ"ל עי' במש"כ בזה באורך בס' אבן הראשה בפתח דבר, ובשו"ת נחלת אבי"י סי' ח', ובספר בית אהרן (כללי הש"ס) להגר"א מגיד ערך אומר דבר בשם אומרו אות ט"ו, ובס' ניב שפתים כלל ז', ובס' תתן אמת ליעקב פ"ו אות נ"ט, ובס' דבר בשם אומרו פ"ט.

סדר

בשם מרדכי

מכתבי תורה

בעניני אמירת דבר בשם אומרו

מכתבי תורה

א

בענין שפתותיו דובבות

מכתב להגרש"ד פרידמן שליט"א בעל שדה צופים

לכבוד ידידי הרה"ג חו"ב

ר' שמואל דוד הכהן פרידמן שליט"א

בעמח"ס "שדה צופים" על הש"ס ושס"ח

שלו' רב.

בדבר הספק אשר שמעתי ממעלת כת"ר שליט"א בהא דאמרי' (יבמות צ"ז ע"א) שכל מי שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר האם מי שמעביר שמועה בלבד ולא אומר דבר מדיליה אלא אומר כן שמעתי מפלוני בשם פלוני במי יתקיים השפתותיו דובבות האם לראשון בלבד שהוא בעל הדבר או דגם לזה שהעביר השמועה אחריו יהא מעלה זו. ואמר כת"ר שליט"א להביא ראיה (והביא זאת גם בספרו שדה צופים מס' יבמות בהקדמה) מהא דא"י בפסחים דף ק"ד ע"ב "עולא

איקלע לפומבדיתא אמר ליה רב יהודה לרב יצחק בריה זיל אמטי ליה כלכלה דפירי וחזי היכי אבדיל לא אזל שדר ליה לאביי כי אתא אביי א"ל היכי אמר א"ל ברוך המבדיל בין קודש לחול אמר ותו לא. אתא לקמיה דאבוה א"ל היכי אמר אמר ליה אנא לא אזלי אנא שדריתיה לאביי ואמר לי המבדיל בין קודש לחול. א"ל רברבנותיה דמר וסררותיה דמר גרמא ליה למר דלא תימא שמעתיה מפומיה" ופי' רשב"ם בד"ה "דלא תיגמר שמעתיה מפומיה" וז"ל "דרב יצחק אלא מפומיה דאביי ואמרי' כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר" עכ"ל. ומבואר דמעלת שפתותיו דובבות שייכא אף במעביר שמועה בלבד דהרי אף אם רב יצחק היה הולך מ"מ א"ז חידוש דיליה אלא רק מעביר דעת עולא ומ"מ א"ל אביו שהפסיד הענין דשפתותיו דובבות, ושמעתי שהציעו ראי' זו קמיה מרן שליט"א ונהנה מרן שליט"א מהראי'.

ובעצם הראיה הנה בספר לימוד ה' (להגר"י נגאר זצ"ל) לימוד ע"ח הביא דבס' עץ חיים דף ק"מ ע"ב הק' בשם זקנו ע"ד הגמ' דא"ל "רברבנותיה דמר וכו' גרמא ליה למר דלא תימא שמעתיה מפומיה" דהא בנזיר נ"ו ע"ב איתא כל שמעתא דמיתאמרא גבי תלתא קמאי ובתראי אמרי' מציעאי לא אמרי וא"כ לעולם יזכירו (לרב יצחק) שהוא אחרון. ותי' הלימודי ה' דכי אמר התם מפומיה דאביי הכי איבעי ליה למימר אמר אביי חזיתיה לדעולא דהוה מבדיל וכו' א"כ נמצא דקמאי היינו אביי דהוא אפקי' להך דינא ואינו אומר דבר משם עולא דעולא לא נחית לדינא ואינה שמועה לגביה אלא שאביי מעשה חזא והשתא כי אמרי' א"ר יהודה א"ר יצחק אמר אביי אני ראיתי וכו' דרב יהודה ודאי גדול הדור הוא שמוציא את השמועה בביהמ"ד והו"ל ר' יצחק מציעאי ולא מזכירין שמו.

ועוד כ' ליישב שם עפי"ד הרשב"ם הנ"ל דהנ"מ היתה לענין הא שיהיו שפתותיו דובבות בקבר וטעם זה לא שייך אלא בבעל השמועה עצמו ולא על מי שאמרה בשם אחר והשתא אע"ג דמזכיר ר' יצחק מ"מ לא יהיה בעל השמועה כיון שאמרה משמיה דאביי ואין שפתותיו דובבות בזה אלא אביי דאפקיה לדינא מעולא (והוא לשי' בת"י הקודם שעולא ל"ח בעל מימרא דרק עבד מעשה) ומשו"ה כעס עליו שלא היה במקום אביי עיש"ד ומת"י זה חז"י דהוכיח מדברי הרשב"ם איפכא דכל מה דאמר"י שפתותיו דובבות זהו דוקא לבעל המימרא עצמה ולא למעביר השמועה משמיה דבעל המימרא.

מיהו החיד"א בספרו פני דוד פ' חקת אות ג' כתב "זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים. הרב פנים מאירות בראשון בראשו בהקדמתו פי' זאת התורה יש לה מעלה אדם כי ימות אף שמת הוא באהל ביהמ"ד דאומרים שמועה מפיו ושפתותיו דובבות בקבר עכ"ד ז"ל, ויראה לפרש שארית הכתוב עפי"ז דהנה מוכח מהש"ס דאף האומר שמועה מפי חכם שאמר משם אחר והאחר מאחר כולם שפתותיהם דובבות וכו' ועתה נבא לדרכנו כל הבא אל האהל כלומר לא תסבור דלמעלת שפתותיו דובבות שאמרת"י אדם כי ימות הוא באהל (כמו שפי' הרב הנז"י) צריך שיהיה החידוש בתורה מדעתו והלכה זו העלה מפי עצמו אמרה היולדה והמחזיקה לא היא אלא כל הבא אל האהל הגם שאינו מחדש רק אומר מפי אחרים שהוא בא אל האהל לבד ולא חידש רק נתעסק באהל התורה הוא זוכה למעלה זו ושפתותיו דובבות וכו' עייש"ד הנפלאים.

ובספרו ראש דוד פ' חוקת שנה משנתו בזה ושם העיר בהא דאמר"י ביבמות צ"ז ע"א "דאמר רשב"י כל ת"ח שאומרים דבר שמועה

מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר" וכו' דלכאו' יש להבין מדוע ר' יוחנן נקט בל' "כל ת"ח" וכו' הכל לאתויי מאי והוה סגי שיאמר ת"ח שאומרים וכו', ועוד העיר מהו הל' "שאומרים דבר שמועה מפיו" הול"ל שאומרים הלכה בשמו ועיי"ש עוד הערות וכו' לבאר דאפשר דר"י משום רשב"י דאמר כל ת"ח וכו' דקדק בלשונו להשמיענו דלא זו בלבד אם שמועה זו נאה הוא היולדה והמחזיקה ובדעתו ורוח מבינתו אמרה מסברא או ע"פ מידות שהתורה נדרשת דודאי כשאומרים שמועה זו שפתותיו דובבות אלא אף אם ת"ח זה משמייע שמועה שקבל מאחר ואומרים אותה בשמו ובשם בעל המימרא שפתותיו של זה שאמר השמועה משם אומרה דובבות מלבד בעל המימרא עצמו, וזהו שדקדק בלשונו ואמר שאומרים שמועה מפיו כלומר ששמע מפיו ואף שאינה שלו אלא אמרה בשם אומרה שפתותיו דובבות וכו', ומה שאמר כל ת"ח ריבה דאפי' יזכירו במימרא אחת כמה חכמים אחד משם אחר ואחר משם אחר וכיוצא עד בעל המימרא כל אחד מהם שבאה השמועה בפיו הנה נגע זה על שפתיו שיהיו דובבות עיי"ש"ד באורך.

ובס' נחל יצחק (להגרי"א מקוונא) בפתח השער אות ח' כ' אהה דאי' בירו' בכמה מקומות (עיי' ברכות פ"ב ה"א. ושקלים פ"ב ה"ה, ומו"ק פ"ג סוף ה"ז) "אף דוד ביקש עליה רחמים אגורה באהלך עולמים ר' פנחס ור' ירמיה בשם ר' יוחנן וכי עלה על לב דוד שהוא חי לעולם אלא אמר דוד אזכה שיהיו דברי נאמרין על שמי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות מהניא ליה לוי בר נזירא אמר כל האומר שמועה משם אומרה שפתותיו רוחשות עמו בקבר מה טעם דובב שפתי ישנים ככומר הזה של ענבים שהוא זב מאליו ר' חנינא בר פפאי ור' סימון חד אמר כהדין דשתי קונדיטון וחרנה אמר כהדין דשתי חמר עתיק"

וכו' והק' בנחל יצחק דצ"ב פלוגתתן אם דומה ליין קונדיטון או לחמר עתיק. (ועיי"ש שציין ליפה מראה ברכות פ"ב ה"ב) ושם באות ט' בי' פלוגתתן דהוא במי שאמר לאחרים דבר הלכה מפי אומרו כפי מה ששמע בלא שום הוספה כלל ולא חידש משלו שום דבר אם בזה ג"כ שפתותיו דובבות או לאו. והנה יין קונדיטון הוא יין שמעורב בו דבש ופלפלין וכפי שאמרו בירו' בכמה מקומות, ולכן למאן דס"ל לדמות ליין קונדיטון בעי שיהא דומה ממש ליין קונדיטון דיש בו הוספה ותערובת בתוך היין וע"כ לא שייך המעלה דאגורה באהלך עולמים אלא בעי שחידש והוסיף משלו בהלכה זו, ולא מבעיא אם כל ההלכה היא רק מה שחידש משלו שבודאי זוכה למעלה זו אלא גם אם עיקר היסודות הוא ממה ששמע מת"ח ומזכיר שמם מ"מ כיון שמחדש בה קצת בהוספת טעם וסברא שלו ס"ל להך מ"ד דהוי כמו פנים חדשות באו לכאן וזוכה למעלת אגורה באהלך ושפתותיו דובבות. אבל אם אומר דבר הלכה מפי אחרים בלא שום הוספה כלל ה"ז דומה לחמר עתיק שלא נשתנה מברייתו כלל ובזה אינו זוכה לשפתותיו דובבות [ואף שאמרו בכ"ד דהאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם וזה אף באומר בשם אחרים בלא שום הוספה כלל מ"מ הך מילתא שיהיו שפתותיו דובבות ס"ל להך מ"ד דזה לא שייך היכא שכולו הוא רק מה ששמע מאחרים בלא שום תוספת] אבל למ"ד דס"ל לדמות לחמר עתיק גם מי שלא חידש והוסיף משלו כלל ג"כ זוכה למעלת אגורה באהלך עולמים והוי כמו יין ישן בלא שום תערובת בתוכו דאף שלא נשתנה מברייתו זוכה למעלה זו עיי"ש"ד הנפלאים באורך.

שו"ר שמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו שערי אמונה עמ"ס פאה (עמ' קל"ז) דן בענין זה וכתב "יבמות צ"ו ב', ור' יוחנן מ"ט כו'

שפתותיו דובבות כו', נראה דהא דשפתותיו דובבות הוא דוקא באומר הלכה או סברא מחודשת מעצמו כהא דר' יוחנן דהכא, וכן הא דרב ששת בבכורות ל"א א', אבל באומר מימרא ששמע מאחרים אין ענין זה, והוכיח הכי מהא דאמרי' בפסחים ק"ז ע"א למאי נ"מ למירמא דידי' אדידי', וכן בקידושין מ"ד ע"א אי' ולא קאמר משום שצריך לומר בשם אומרו שיהו שפתותיו דובבות אלמא משום דקאמר ברייתא אין שייך ענין זה, ואח"כ הביא מרן שליט"א דמדברי הרשב"ם בפסחים ק"ד ע"ב ד"ה "דלא" נ' דגם בכה"ג שייך שפתותיו דובבות וכמו שהוכיח כת"ר שליט"א כמו שהבאנו בריש הדברים. וכ' דלולי דברי הרשב"ם אפשר לומר שאי"ז משום שפתותיו דובבות אלא ע"י שמזכירין שמו נזכר לטובה ולברכה וזכות הוא לו כדאי' בחולין נ"ד ע"א ברם זכור אותו האיש לטוב שאמרו שמועה מפיו ובסוכה כ' א' הריני כפרת ר"ח ובניו כו' וכך אמר ר"ח ובניו ושם ל"ג א' דבר זה רבנו הגדול אמרו והמקום יהי בעזרו וע"ד שאמרו בב"ר רפמ"ט כל המזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה, מיהו מההיא דפסחים ק"ז יש לדחות דל"ש שפתותיו דובבות בקבר דכיון שמזכיר רב גידל מה לו לידע איזה רב גידל קמי שמיא גליא מי הוא לכך לא קאמר אלא למירמי דידי' אדידי' ועי' בשבועות י"ט א' דר"ש מחליף כו' פירש"י ולא הי' מקפיד כו' ויל"ע למה לא הקפיד משום שפתותיו דובבות, ונ' דהא דקמאי ובתראי אמרי' היינו משום דקמאי משום שהן בעל המימרא ואיכא שפתותיו דובבות ובתראי משום שהוא לימדו המימרא הזו והוי כרבו וחייב בכבודו ובהכרת טובה לכן צריך להזכיר שמו אבל מציעאי ליכא קפידיא רק משום למירמי דידי' אדידי' ולכן במקום שאין לחוש לזה יכול לדלג. עכ"ד.

ויש להוסיף כאן מש"כ בהקדמה לספר קצה המטה שעל מטה אפרים [והוב"ד בספר משנת יוסף (להגר"י ליברמן שליט"א) על אגדות הש"ס ח"ב בפתיחה אות א'] וז"ל "ופוק חזי מש"כ הרב הגה"ק מהר"ם חאגיז ז"ל בהקדמתו לספר זבח השלמים (להרה"ק מהר"ם גאלאנטי ז"ל) שהעיר במימרא הנ"ל דמדקדק במאי דאמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בר יוחאי מאי קרא וחכך כיון הטוב וגו', ולמה לא הביא ראי' מפסוק אגורה באהלך עולמים, וגם במה דנקט רבי יוחנן בתחלה לשון יחיד באומרו כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו, ובתר הכי הביא קרא דובב שפתי ישנים אומר לשון רבים שאומרים שמועה מפייהם. ומיישב דמפסוק אגורה באהלך שאמר דוד אין ראי' אלא כשהתלמיד חכם הוא בעל המימרא שחדשה כמו דוד שחידש רוממות אל, אבל אם תלמיד חכם אחד אמר משם תלמיד חכם אחר ואותו ת"ח בשם ת"ח אחר עד עשרה דרי צריך לדעת אם יחי' כולם או בעל המימרא דוקא, לזה אמר כל ת"ח, לומר לך שכולם יחי' ולזה אמר מאי קרא חידוש גדול זה דאפילו הם רבים כולם יחי', לזה הביא הפסוק וחכך כיון הטוב דפתח בלשון יחיד וסיים בלשון רבים דובב שפתי ישנים, להכי רבים מיישב קרא הכי וחכך כיון הטוב איירי אם הת"ח שמחדש חידוש בתורה שיהי' ככומר של ענבים ולא די לעצמו רק על ידו וסיבתו דובב שפתי ישנים ישני עפר יקיצו לסיבת שמועתו והשומע מפי השומע וכאלה רבים כולם חיים והיינו דובב שפתי ישנים עיין שם שהאריך בזה והדברים ערבים ומתקבלים על לב השומעים. והנה דברים אלו הצבתי לי למטרה יען כי לא עשיתי עיקר חיבור ומשלי אפס מקור מקומו טהור ממקום קדוש יהלכון דברי הגדולי חכמי הדורות אשר הי' לנו למאורות והן הנה רבותינו הקדושים (כמו שכתוב בתשובות שבות יעקב מובא בפתיחי תשובה יורה דעה סימן רמ"ב וכו') ואנכי הדל הייתי רק כמלקט בשבילים אחת אל אחת ומעט

זעיר שם זעיר שם אשר הוספתי נופך משלי כננס על גבי הענק, וגם כן לא אמרתי רק בדרך אפשר ובדרך סמך להעיר לב המעיין ולא להלכה למעשה ח"ו קבעתי שום דבר כי ידעתי מן ערכי ולא הגעתי לזה, ועל כן אקוה להשי"ת שע"י סיבת זכירות דבריהם הקדושים יהי נחשב לי לזכות ברחמיו וחסדיו שיזכירו את שמי לטוב אחר צאתי מעולם הזה שיהיו גם שפתותי דובבות בקבר כהסכמת פירוש הגאון ז"ל הנ"ל אשר דבריו דברי אלקים חיים". עכ"ד.

ובסיום הדברים אציין עוד כמה מ"מ הדנים בענין זה, עי' בשו"ת מנחת יהודה (להגרי"ג פיקהולץ זצ"ל) סי' ה' דף ט' ע"ב, ובשו"ת באר משה ח"ד סי' י"ט, ושו"ת מנחת דוד ח"ב סי' קכ"ט, ובס' בית אהרן (להגר"א מגיד זצ"ל) ערך אומר דבר בשם אומרו ע"פ שפ"ה ואילך, ובקונט' אמירת דבר בשו"א ח"ב סי' י"ז, ושם בכתבים עמ' שנ"ג, ובס' פדות יעקב (מהדורה ישנה) עמ' מ"ח, ובס' דבר בש"א פ"י סעי' ד'.

בברכה רבה

יצחק אוהב ציון

ב

בכמה ענינים

מכתב לבעל מחה"ס אומר דבר בשם אומרו

כסלו התשס"ו

לכבוד הרה"ג ר' שמואל אהרן פיש שליט"א
מחבר ס' משברי ים ג"ח
בן הרה"ג חו"ב ר' יעקב חזקיהו פיש שליט"א
שלום רב

ראשית יישר כח גדול על הספר "אומר דבר בשם אומרו" ששדר
לן תורה נאה בכלי מפואר ויה"ר שיזכה וימשיך להפיץ אור התורה
ברוב נחת ושלוה אכי"ר.

בעוברי בין ביתרי הספר ראיתי שהאריך בכל ענין וענין כיד ה' הטובה
עליו אך אין ביהמ"ד בלא חידוש וכיון שעסקתי אף אני בענין זה
אמרתי משום אל תמנע טוב מבעליו להציע קמיה כת"ר כמה גרגרים
ואקווה שימצא חן בעיני אלוקים ואדם.

א'. במש"כ בפ"ח סעי' ח' לענין כשבעל השמועה מין או מומר או
מחטיא את הרבים שאין לומר שמועה משמו וכמש"כ בס' חסידים
עיי"ש, הנה מכמה וכמה מקומות בש"ס מוכח שהביאו שמועה
אף ממי ששנה ופירש וכמו שהביא שם מהמשנה באבות שהביאו
מאלישע בן אבויה והנה לענין אלישע בן אבויה כתב לי מו"ר מרן
הגר"ח קניבסקי שליט"א שכיון שבתוס' בחגיגה דף ט"ו ע"א מבואר

שאלישע מת מתוך תשובה לכן הזכירו מימרא בשמו, אך עדיין צ"ע מהמבואר בחגיגה דף ט"ז ע"א שהובא ממנחם ודעת אביי שם שמנחם יצא לתרבות רעה, וכן במשנה במע"ש פ"ה מט"ו שהובא מיוחנן כה"ג שלבסוף נעשה צדוקי [והעירני לזה ידידי הגר"ט שלזינגר שליט"א].

ב'. במש"כ בפ"ח סעי' ז' גבי האוכל פת עכו"ם שאין אומרים שמועה משמו וכדאי' בע"ז ל"ה ע"ב גבי איבו הנה עצם הראיה הובאה כבר בשו"ת בית דוד (לייטר) ואיני זוכר כעת היכן, וכן הביאו בעוד אחרונים ואכמ"ל.

והנה בע"ז שם מי שאמר שלא לומר משמיה דאיבו הוא ר' נחמן בר יצחק וקצת יל"ע בזה דהנה בחולין דף קכ"ב ע"א איתא "אמר ר"נ בר יצחק איבו אמרה" וכו' ומבואר דהו"ע אמר משמיה דאיבו, ומצאתי שעמד בזה הגר"י ענגיל זצוק"ל בס' גליוני הש"ס בחי' לע"ז שם, וכתב ליישב דתרי איבו הוי וע"ע שם בדבריו בכל מה שציין בזה.

והנה כת"ר הביא בסו"ד שם דברי הרוגצ'ובר בשו"ת שלמת יוסף שמסתבר שג"כ נתקשה בהך קושיה וכתב דלכן בחולין דף קכ"ב ע"ב (יש ט"ס בספר של כב' ושם אי' קכ"ג ע"ב ואינו נכון) החליפו של איבו משום ר' אבהו וא"ש רנב"י ולשי' אזיל עכ"ד שם. והנה יל"ע בזה טובא דבאמת בגמ' התם מבואר שהפכו ובמקום איבו אמרו בשם ר' אבהו. אבל ר"נ בר יצחק הוא זה שתיקן ואמר דאיבו אמרה וא"כ הוא היפך שיטתיה ולא לשיטתיה וצ"ע.

ובעצם הקו' חשבתי ליישב לענ"ד דיש לחלק בין אם אומרים מימרא בשם אדם מסוים שבזה היכא שאוכל פת עכו"ם אין אומרים משמו לבין אם כבר נאמרה השמועה ובאים לברר מי האומר שבזה שפיר שרי למימר שמו של בעל השמועה אף אם אוכל פת עכו"ם. ובבי'

הדברים אפש"ל דהיכא שרק מזכירים לברר מי בעל השמועה ולא אומרים השמועה עצמה אין לזה המעלה והשבח דמביא גאולה לעולם ושפתותיו דובבות וכו'. ולכן בחולין א"ר נחמן ב"י דאיבו אמרה ולא הזכיר שם מה אמר.

עוד י"ל דהנה התם ברש"י בדף קכ"ג ע"א בד"ה "איבו אמרה" כתב וז"ל "להא שמעתתא משמיה דריש לקיש והשומע טעה בין איבו לאבהו" ויש לחלק דהא דאי' בע"ז זהו דוקא לומר שמועה שאיבו עצמו הוא בעל השמועה בזה אין אומרים בשמו אבל היכא שאיבו אמר דבר בשם ר"ל בזה שפיר כיון שהו"ע אינו בעל השמועה אפשר להזכיר השם ובפרט שלרוב יש בזה נפק"מ לדינא לדעת מי האומר ומי סובר הכי ואכמ"ל.

עוד י"ל דזה היה קודם שאכל פת עכו"ם וזה היה לאחמ"כ.

ג'. במש"כ בפ"ב סעי' ד' לדחות דברי הלומדים מדברי התוספתא בב"ק פ"ז ה"ג ששרי לומר דבר שלא בשם אומר, הנה במכתב להגרא"י קונשטט שליט"א (ונדפס לקמן מכתב ג') הארכתני בזה ונביא בזה ב' נקודות חדא עי' ברש"י משלי פ"ו פסוק ל"ה שכתב "ורבותינו דרשו לא יבוזו לגנב זה המתגנב מאחר חבירו והולך לביהמ"ד ועוסק בתורה ונמצא שלם" וכו' ומבואר דרש"י פי' הענין שהאדם מתחמק מן החברותא שלו בשביל לילך ללמוד בביהמ"ד זוכה וכו' ולא איירי בגונב ד"ת של חברו או כשלא אומר דבר בשם אומר, וע"ע בחסדי דוד בפ"י על התוספתא שהביא ב' גירסאות עייש"ד. ובפ"י מרכבת המשנה למכילתא.

עוד אמרתי הכרח בזה שאין לומר שדברי התוספתא איירי לומר דשרי שלא לומר דבר בשם אומר דהרי הש"ך הביא דברי התוספתא

הנ"ל בחו"מ סי' רצ"ב סקל"ה כסיעתא לדברי המרדכי דשרי לת"ח לקרות ולהעתיק בספר שהופקד אצלו ואי נימא דהש"ך איירי כשלא אומר שם אומרו א"כ דברי הש"ך סתרי אהדדי למש"כ ביור"ד סי' רמ"ב ס"ק מ"ג "דודאי דאסור לומר בסתם וכ"ש משם עצמו דבר ששמע מאחרים דהוי מתעטף בטלית שאינה שלו" אלא ודאי דאין בי' התוספתא להתיר לומר דבר שלא בשם אומרו. ודו"ק.

ד'. במש"כ בפ"ג סעי' ח' להוכיח מדברי המהרש"א בחי' להוריות שיש ענין גם לשומע לשאול מי הוא בעל השמועה משום הדין של בשם אומרו, הנה מבואר כן מדברי המהרש"א בעוד מקום אהה דאמרי' בחגיגה דף ג' ע"א "שבת של מי היתה" כתב בח"א וז"ל "דהיינו אחר שהחזירו לר"ג להיות נשיא ולא העבירו לראב"ע דהוה כ"ג דריש ב' שבתות ודריש ראב"ע חדא שבת כדאמרי' פ' ת"ה ושאל כן לידע מי הוא בעל הגדה כדאמרי' כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם" עכ"ל ומבואר דהוא לשיטתיה דיש דין לשומע ג"כ לברר מי הוא בעל השמועה.

ה'. במש"כ בפ"ג סעי' י"ד הספק של ידידי ר"ח סימן טוב שליט"א לענין ספר שנתחבר בעילום שם אם חייב עכ"פ להזכיר שם הספר, הנה בצוואה של נתה"מ (ונדפס בסוף ס' דרך החיים) אות כ"ח כ' "וכאשר תביאו לבית הדפוס אף שאני לא כתבתי שמי על הספר כי בעוה"ר השנאה והקנאה גוברת בדורינו ואולי יאמרו אף זה בין המחברים ומבלי עיון יהיה כצחוק בעיניהם ובלי ידיעת שם המחבר יבואו לעיין בהם ואני מקווה להשי"ת שאחר העיון ימצאו בהם דברים טובים אולם אחר שכבר נדפסו הרבה מחבורי ובעזה"י נתקבלו לזאת כאשר תדפיסו תכתבו שמי על החיבור מי זוטר מה דאמר דוד אגורה באהלך עולמים שפי' חז"ל שיאמרו דבר הלכה משמו ועי"ז

יהא שפתותיו דובבות בקבר" וכו' ומבואר דהיכא שמזכירים שם הספר בלבד לא גורם ששפתותיו ידובבו ואולי לפי"ז א"צ להזכיר שם הספר כשנתחבר בעילום שם שאין בזה אל תגזול דל, מיהו בהקדמת החיי אדם (הקדמה ראשונה) כתב "ואני לא חיברתי ספר זה לעשות ממנו קרדום כידוע מגודל הוצאות הדפוס והלואי שיהיה ביאה כיציאה וגם לא לקנות שם אחר שאינני מזכיר שמי רק אולי אזכה ואהיה ממזכי הרבים ויקוים בי אגורה באהלך עולמים" וכו' ומבואר שאף ס' בעילום שם יש בו המעלה דאגורה וכו' ולפי"ז יש לומר שם הספר אף כשהוא בעילום שם ודו"ק.

ולסיום הדברים נביא מילי דאגדתא השייכים להאי ענינא דאומר דבר בש"א וכמדומה שכת"ר לא הביא זאת בספרו.

א. ראיתי בשם הגה"ק מבעלזא זצוק"ל שפי' הפסוק "והוגד לך ושמעת ודרשת היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת בישראל" שבי' זאת על ענין של אומר דבר בש"א שאם אדם שמע חידוש מסויים והלך ודרשו ולא אמר הדבר בשם אמרו, ואף שאמר דברים אמיתיים ונכונים כיון שלא הזכיר שם אומרם ה"ז בכלל נעשתה התועבה הזאת בישראל [וידוע מה שפי' החוזה מלובלין על פסוק זה ואכמ"ל].

ב. במה שהאריך בפ"א סעי' ז' לענין אומר שמועה שיראה בעל השמועה כנגדו אכתוב לו חידוש נפלא בזה דהנה בקידושין דף ל"ג ע"א איתא "ותו בר קפרא ואמרי לה ר' שמואל בר ר' יוסי הוה יתיב בי מסחותא על ואזיל ר' שמעון בר רבי ולא קם מקמיה ואיקפד ואתא א"ל לאבוה שני שלישי שלישי שנית לו בתורת כהנים ולא עמד מפני ואמר לו שמא בהן יושב ומהרהר", וכתבו תוס' וז"ל "לא היה צריך לומר בהן דה"ה בשאר ד"ת אלא הא דקאמר הכי סוד ה' ליראיו"

וכו' ואפש"ל בדרך אחרת וכ"כ האחרונים דמה דקאמר "בהן" דוקא כיון שהוא קיים הדין שיראה בעל השמועה כנגדו בשעה שהרהר בשמועותיו של רבו ולכן אף שראה את רבו חשב שאין זה רבו בכבודו ובעצמו אלא רק דמותו שהוא מהרהר בה ולכן לא עמד ונפלא".

בברכה רבה

שיזכה להמשיך להגדיל תורה

ויפוצו מעינותיך חוצה אבי"ד

יצחק אוהב ציון

א. ראיתי בקובץ נזר התורה גליון י"ב עמ' תכ"ו במאמרו של הרב יהודה לוי שליט"א שכתב וז"ל, עוד שם בשם הרה"ק מהרי"ד מבעלזא, ראיתי בנחל אשכול שיר השירים ד"ה וחכך שהביא ירושלמי פ"ב דשקלים דהאומר שמועה בשם אומרה יראה כאילו בעל השמועה עומד לנגדו דכתיב אך בצלם יתהלך איש, ומביא נוסחא אחרת שמסיים הירושלמי אם עשה כן מוטב ואם לאו יצבור ולא ידע מי אוספם משתכח תלמודו עכ"ל. ואינו מובן, אך שמעתי בשם הרה"ק מבעלזא זצ"ל שפירש מימרא דאל יפטור אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו, כיון דמבואר בירושלמי דהאומר שמועה בשם אומר יראה בעל השמועה עומד לנגדו, ואיתא במשנה שלפניו אין שכחה וא"כ מתוך כך זוכרהו כיון דהוי לפניו עכ"ל. ולפי"ז מובן נוסחא הנ"ל בירושלמי אם עשה כן שאמר בשם אומר וא"כ רואה בעל השמועה והוי לפניו אז אין שכחה ואם לאו שלא אמר בשם אומר וא"כ אין בעל השמועה לפניו רק לאחריו ושלאחריו יש שכחה ומשו"ה משתכח תלמודו ודו"ק. וע"ש עוד באופן אחר קצת.

וכאן המקום להביא עובדא שהיתה לי עם רבינו הגדול מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א, לפני שנים רבות הגשתי לפניו רשימה של הוספות לספרו העוסק בדברים המועילים לזיכרון וקשים לשכחה (שנ"ד בספר שיח השדה) שערכת יחד עם אחי הרב יקותיאל שליט"א, ואחד מן הדברים היה הוספה בדברים הקשים לשכחה בזה"ל "ירושלמי פ"ב דשקלים האומר שמועה יראה בעל השמועה עומד כנגדו ואם עשה כן מוטב ואם לאו יצבור ולא ידע מי אוספם משכח תלמודו". ואמר לי רבינו שליט"א על אתר "אין בירו' המילים משכח תלמודו", והוסיף דיתכן שיש גירסא כזו בירושלמי. ושוב בדקתי מהיכן הבאנו הלשון הנ"ל, והמקור היה עפ"ד הנחל אשכול להחיד"א הנ"ל, ושם הביא שגירסת הר"ש סיריליו היא "משכח תלמודו". והוא פלא.

מכתב תשובה מהרה"ג הנ"ל

יום ה' נר חמישי של חנוכה תשס"ו

למע"כ וכו' הר"ד יצחק אוהב ציון שליט"א

הנני בזה בימי ההודאה להודות מאד לכת"ר על דבריו הערבים ששיגר לן מר ניהו רבה וכו'.

ועל דבר הערותיו המחכימות הנני להשיבו בזה אחת לאחת כפי שהעלתה מצודתי בס"ד.

א. מה שהקשה ע"ד הס"ח שכ' שאין אומרים הלכה בשם מומר, ממתני' דאבות שהזכירו מאלישע כבר הבאנו בס"ד בבשם אומרו (עמוד קמ"א) מדברי המלאכת שלמה בשם הגאונים שזכות היתה לו על דבר טוב שעשה.

ומה שהקשה מחגיגה ט"ז ע"א שהזכירו משמי' דמנחם אע"ג דלדעת אביי (שם בע"ב) יצא לתרבות רעה. הנה ברע"ב בחגיגה שם כתב וז"ל יצא מנחם יצא לעבודת המלך ופירש מלהיות חברו של הלל לפיכך לא הודע מענינו אם נחלק בזה עם הלל או לאו, ונכנס שמאי במקומו להיות אב ב"ד תחתיו ונחלק על הלל עכ"ל ונמצא לפי דבריו שלא הוזכר במתני' כלל מילתא משמי' דהלל, אמנם בתוספות חדשים שם פי' שדעת שניהם היה שוה לסמוך ולדבריו תקשי וצ"ע. שו"ר ברש"ש חגיגה ט"ז ע"א שהביא לדברי הרע"ב ותמה מדוע הוצרך הרע"ב לפרש כן ולא פי' כהתוס' חדשים ולמש"כ מיושב שפיר.

ומה שהקשה ממתני' דמעשר שני (פ"ה משנה ט"ו) דאמרו משמי' דיוחנן כהן גדול והא לבסוף יצא לתרבות רעה שנעשה צדוקי. הנה במלאכת שלמה שם הביא מהרמב"ם רפ"ט מהלכות מעשר שכתב

שם מדברי

מכתבי תורה

יוחנן כהן גדול שהיה אחר שמעון הצדיק וכתב שם בכסף משנה דאתא לאפוקי שלא נאמר אותו יוחנן כ"ג ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי ולפי"ז אתי שפיר וי"ל דזה מה שהכריח הרמב"ם לפרש כן שאל"כ לא היו אומרים משמו.

ב. ובמה שתמהתם טובא ע"ד הרוגוצ'ובר שכתב ואתי שפיר רנב"י לשיטתו, והרי זה היפך שיטתו דאדרבא הוא זה שאמר את הדברים משמ"י דאיבו לחומר הקושי' נראה דאחר שקנסוהו לאיבו שלא לומר הלכה משמו חזר בו ועשה תשובה ולזה רנב"י לשיטתו שאיהו הוה הגורם שיוחלף שמועתו של איבו לאומרה משמ"י דר' אבהו לכך איהו גופי' מתקן את הדבר ומחזירו למי שלקח ממנו כיון שעשה תשובה.

ומש"כ ליישב דבמקום שהשמועה כבר נאמרה רק מזכיר את שם אומרה אין קפידה להזכיר שמו, לענ"ד יש לפקפק בזה שא"כ כשאומרים את שם האומר לאחר אמירת השמועה לא יזכה שיהיו שפתותיו דובבות והרי הבאנו מהגר"ח שליט"א והוכחנו כן מהמהרש"א (בפ' ג' סעי' א') שאין חילוק בין אמירת השם אומרו בתחילה או בסוף.

ג. נראה דגם אותם שטעו וסמכו עצמם על התוספתא שהובא בש"ך לא עשו כן רק בשעת הדחק שידעו שבלא זה לא יאמרו את הדברי תורה (דמפורש שם בש"ך ובגר"א שכל ההיתר רק בכה"ג) ועל אופן זה אין הכרח בש"ך ביור"ד שהוא גזלן אך הדבר פשוט שעיקר הדבר הוא טעות בפשט התוספתא וכפי שבייררנו בהרחבה וכאשר דייקתם להפליא מדברי רש"י במשלי שם.

ד. מש"כ להוכיח מדברי המהרש"א בחגיגה דף ג' הדברים יקרים (ועיין מש"כ בפ' ג' סעיף א' בבשם אומרו ללמוד מדברי המהרש"א שיש מעלה להזכיר

נשים מדבריי

מכתבי תורה

כן מתחילה) אמנם התם לא חזינן שאפי' תלמיד לרבו צריך לנהוג כן דס"ד שאי"ז מכבוד רבו וזה למדנו רק מהמהרש"א בהוריות.

ה. מש"כ להוכיח מדברי הנתיבות שבספר בעילום שם אע"פ שאומרים בשם הספר אין שפתותיו דובבות כן מורים שם באמת הדברים, ומזה נשמע עוד דפשוט"ל להנתיבות כשיטת החיד"א במסקנא שלהיות שפתותיו דובבות צריך להזכיר שמו דאי סגי במה דכלפי שמיא גלי' כפי שכ' הפנים מאירות הכא נמי בהזכרת שם הספר לא גרע, ואולי זהו גם טעמו של החיי אדם שהבאתם דפליג.

אך מש"כ שלדברי הנתיבות כיון שאין בזה דובבות בספר שיצא בעילום שם דשוב אין אל תגזול דל ולא יהי' חיוב להזכירו לענ"ד לא נראה כן דהרי בנזיר נ"ו ע"ב מבואר שיש חיוב להזכיר הבתראי אע"פ שיש סוברים שאין שפתותיו דובבות (עיין בפ' י' סעי' ד').

ובדברי הגה"ק מבעלזא היקרים עיין מש"כ בבשם אומרו בעמוד כ"ד מדפה"ס, ומש"כ בקידושין ל"ג ע"א שמא בהן יושב ומהרהר הדברים שמחים כנתינתן מסיני.

ושוב הנני מודה לכת"ר על העין הטובה שנתן בספרי והנני מברכו שיזכה שיפוצו מעינותיו הרבים חוצה כשאיפתו הטהורה.

ברוב הוקרה וכט"ס

שמואל פיש

בביאור דברי התוספתא לענין גניבת ד"ת

מכתב מהגרא"י קונשטט שליט"א

לכבוד עורך העלון שערי ציון

א. בקשר לשאלתנו (עי' לעיל סי' י"ט) הסתירה בירושלמי, בודאי שזה מאוד תמוה, ולחומר הקושיא אולי יש לומר שהנה הירושלמי בנזיר תמוה דאיך יתכן לומר שכל מה שר' אלעזר אומר ר' יוחנן חולק עליו וכי לא יתכן שר"א יגיד דבר שר"י מסכים לו. אלא הכונה על דרך שאומרים בשם הגר"ח שמואלביץ' שר' אלעזר לא אמר דברים שלא שמע מפי רבו ומאיך כתוב שאמר דברים שלא שמעתן אוזן מעולם, וביאר הגר"ח שכל דבר שאמר וחידש חשב מה היה אומר רבו בדבר זה, ועל זה בא ר' חייא לומר בירושלמי שכל הדברים שר' אלעזר חידוש וחשב שכך רבו היה אומר על זה, על זה אמר שאין הדבר כן, אולם סתם דברים שהוא אמר ולא חידש הם היו מרבו ר' יוחנן.

ב. תוספתא מרובה לפרק ז' הגונב דברי תורה אע"פ שזכה לעצמו משלם שבעתיים לסוף מתמנה פרנס על הציבור והש"ך לומד שמכאן מקור להעתיק דברי תורה ושלא ברשות, ומקור הדברים בזהר על הפסוק "לא תגנב" שיש אתנחתא שיש דברים שהותר לגנוב כגון דברי תורה, לכן כל הענין של גזילה של דברי תורה שכתב צ"ע להתאים הדברים

בברכה שתזכו להגדיל תורה ולהאדירה

אליעזר יחיאל קונשטט

ר"מ בישיבת קול תורה ירושלים

מכתב תשובה להרה"ג הנ"ל

אלול התשס"ה

לכבוד

הרה"ג ר' אליעזר יחיאל קונשט שליט"א

ר"מ ישיבת קול תורה

שלום רב

יישר כח על מכתבו ומאד ששתי ושמחתי בחידו"ת הנפלאים בברכת הדיוט יגדיל תורה ויאדיר אכי"ר.

ובמה שכתב באות ב' להעיר מדברי התוספתא בב"ק פ"ז ה"ג דאיתא התם "אבל המתגנב מאחר חבר והולך ושונה פרקו אע"פ שנקרא גנב זוכה לעצמו שנא' לא יבוזו לגנב כי יגנוב וכו' סוף שמתמנה פרנס על הציבור ומזכה את הרבים וזוכה לעצמו ומשלם על מה שבידו שנא" וכו'. והביא שבש"ך למד מכאן מקור להעתיק דברי תורה שלא ברשות וסיים שלכן כל הענין של גזילה של ד"ת שכתבנו צ"ע להתאים הדברים עכ"ד שם.

הריני להשיב ולהתאים הדברים דהנה אנן איירי בענין מי שלא אומר דבר בשם אומרו שבזה אי' בתנחומא ועוד מקומות ונפסק במג"א סי' קנ"ו שעובר בלאו דאל תגזול דל.

ובתוספתא הנ"ל נאמרו כמה פירושים א. ברש"י משלי פ"ו פסוק ל"ה כתב "ורבותינו דרשו לא יבוזו לגנב זה המתגנב מאחר חברו והולך לביהמ"ד ועוסק בתורה ונמצא שלם וכו' ומבואר דרש"י פי' הענין שהאדם שהולך לחברותא שלו בשביל ללמוד בביהמ"ד זוכה וכו' ולא איירי בגונב ד"ת של חברו ובלא אומר דבר בשם

אמרו. ב. בחסדי דוד בפ' על התוספתא מביא ב' גירסאות ולגי' שניה פי' דהמתגנב אחר חבר היינו שהחבר לא רצה ללמדו וזה היה חריף וגנב ממנו בלא דעתו והולך זה ושונה פרקו וכו' ושם בדבריו לא נתבאר שהגניבה הוא שלא אמר דבר בשם אומרו אלא בעצם שנכנס לשמוע ד"ת ממי שלא רצה שיכנסו אצלו ודו"ק. ג. והנה כדברי התוספתא הנ"ל יש גם במכילתא פ' משפטים פרשה י"ג ובילקוט שמעוני סוף אות שמ"ג והמג"א בזית רענן בפ' לילקוט כ' וז"ל "המתגנב מאחר חבירו נ"ל דלא מיירי שאינו אומר דבר בשם אומרו אלא שחבירו אינו רוצה ללמוד עימו בחינם והוא מתגנב אחורי גדר לשמוע ד"ת והיינו דמסיים נמצא מתמנה על הציבור פי' שעיי"ז גם הוא מלמד לאחרים והיינו ישלם שבעתיים" עכ"ל והוב"ד גם בפ' הר אפרים למכילתא שם. ומבואר להדיא דאין זה שייך לענין דאומר דבר בשם אומרו ופשוט דהיכא שלא אומר בשם אומרו יש גזילה אף בדברי תורה. ד. ע"ע בפ' מרכבת המשנה למכילתא מש"כ לפרש בזה. ה. בפ' מ"י החסד להגר"ח פלאגי' צוק"ל על המכילתא משמע קצת דכן שייך זה לענין דאומר דבר בשם אומרו וי"ל ואכמ"ל.

והנה בשו"ת מחנה חיים (סופר) ח"ב חחו"מ סי' מ"ט ד"ה "ואחר" פי' דברי התוספתא באופן זה דהכוונה דאם ע"י שהתלבש בטלית של חברו זכה להיות פרנס על הציבור ומזכה את הרבים וזוכה לעצמו ומשלם על מה שבידו לזכות את הנגזל שעל ידו זכה להיות פרנס וגם אומר אח"כ תורה בשם בעליו אשר גזל מאתו ומשלם שבעתיים כי עשה בגזילה טובת רבים הן בתורת עצמו מחלק אח"כ זכות להנגזל והן שאומר אח"כ התורה בשם אומרו עיי"ש"ד בכל התשובה באריכות בענין זה של גזילת תורה.

שם מרדכי

מכתבי תורה

עוד הכרח נלע"ד לומר דדברי התוספתא לא קאי על מי שלא אומר דבר בשם אומרו שבזה ודאי שייך גזילה דהנה הש"ך הביא דברי התוספתא הנ"ל בחו"מ סי' רצ"ב סקל"ב כסיעתא לדברי המרדכי דשרי לקרות ולהעתיק מספר שהופקד אצלו והנה נראה דפשוט שיעתיק הדברים ולא יסתיר שם אומרם דאי לאו הכי דברי הש"ך סתרי אהדדי למש"כ ב"ור"ד סי' רמ"ב ס"ק מ"ג דודאי דאסור לומר בסתם וכ"ש בשם עצמו דבר ששמע מאחרים דהוי מתעטף בטלית שאינו שלו עכ"ל א"כ ע"כ דזה ברור שלא לומר דבר בשם אומרו הוא איסור גזל.

וראיתי בשו"ת בית יצחק (שמעלקיש) ח"ור"ד ח"ב סי' ע"ה בסוגרים שבאמת הק' ע"ד הש"ך בחו"מ שהביא כסיעתא דברי התוספתא הנ"ל דהתוספתא לא איירי שגונב ומעתיק ספרים אלא שלומד בפנ"ע ולא עם חבירו וכמש"כ לעיל בשם רש"י עייש"ד ואכמ"ל.

וע"ע בשד"ח ח"א בפאת השדה מערכת א' אות קמ"ג שהביא דברי הנוב"י בדרושים אהבת ציון (דרוש תשיעי ד"ה "והנה מצינו") שכתב וז"ל "ואל תטעו במה דארז"ל לא יבוזו לגנב כי יגנוב שמותר להעתיק אפי' בלא רצון אדם חלילה לכם לחשוב שמותר להתלבש בטלית שאינו שלו לומר דבר ששמע מאחרים וחלילה חלילה, אלא הפירוש שמותר להעתיק כדי ללמוד ולידע הדברים, אבל מחוייב הוא לאומרם בשם אומרו". עייש"ד ויש עוד להאריך בכ"ז ועוד חזון למועד ב"נ.

בברכת התורה

יצחק אוהב ציון

ביישוב הסתירה בירושלמי

מכתב מהגר"א נבנצל שליט"א

בס"ד. ד' פ' ושבתם איש לירשת"ו תשס"ה

שלו' וברכה לכבוד הרה"ג ר' יצחק אוהב ציון שליט"א. יישר כוחכם
על שערי ציון המצויינים בהלכה.

מה שהקשה כתר"ה, אולי אין הכוונה שכל מה שאומר ר' אלעזר פליג
ר' יוחנן, אלא רק דבענין זה אין דעתו מכוונת לדעת רבו.

ואחתום מעין הפתיחה בברכה שיפוצו מעינותיו חוצה, ויגדיל תורה
ויאדיר, עד ומלאה הארץ דעה בב"א.

בציפי' לנחמת ציון

צעיר הלויים

אביגדר נבנצל

ה

בענין ספר בעילום שם המחבר

מכתב מהגר"י טשזנר שליט"א

עש"ק פ' ראה תשס"ז, פה אופקים

לכ' הרה"ג ר' יצחק אוהב ציון שליט"א, ירושלים,
עורך העלון התורני החשוב שערי ציון,
אחדשה"ט

קבלתי בשמחה את קובץ שערי ציון האחרון, וגם העלוניו צריך
עיון ויישר כחך וחילך לאורייתא.

ובאתי כאן בהערה קטנה במה שכת"ר חקר במי שמדפיס ספר
בעילום שם אם צריך להזכיר שם הספר כשאומר שמועה הכתוב בו.
והנה אף אם ננקוט שמשום המעלה של לומר דבר בשם אמרו א"צ
להזכיר שם הספר. אבל מטעמים אחרים יש להזכיר שם הספר. א'
שאם השומע מסתפק בהבנת הדבר או בטעם הענין, שידע היכן
לעיין לדעת טעמו. וב', כדי שידע בערך מאיזה דור בא החידוש,
אם מהראשונים או מהאחרונים או ממחבר שבזמן האחרון, ובאיזה
כובד ראש להתייחס אליו. והחיד"א האריך [כעת איני זוכר היכן]
בחשיבות הענין לדעת זמנו של מחבר ספר ומתי נדפס ספרו
לראשונה. [ומשום כך טרח לקבץ ידיעות בזה שנאספו בספרו שם
הגדולים] ונ"מ להקשות גברא אגברא וכיוצ"ב, כי לפעמים הגדול

שחי יותר מאוחר לא ראה את ספרו של זה שחי לפניו היות שהספר נדפס הרבה שנים אחר פטירתו.

ושנית כת"ר חקר האם בספר בעילום שם יש המעלה של שפתותיו דובבות בקבר. וכב' תלה זה במחלוקת, שדעת בעל הנתיות שאין בהזכרת שם הספר משום שפתותיו דובבות כו', ושדעת החיי אדם שאם מזכירים שם הספר יש בזה משום שפתותיו כו'.

אמנם מה שכב' עושה מחלוקת בין הנתיות והחיי אדם. הנה הכלל הוא שכל מה שאנו יכולים למעט במחלוקת יש לנו למעט (כמש"כ הכסף משנה הלכות ברכות פ"ו הי"ז). ולע"ד י"ל דלא פליגי, אלא שיש בזה דרגות. שאם מזכירים שם המחבר במפורש זה גורם ישיר ששפתותיו דובבות בקבר ויש לו הנאה מזה, ואם רק מזכירים שם הספר, והרי בשמים יודעים מי הוא המחבר של הספר, זה מזכיר המחבר למעלה בעקיפים, היינו שבישיבה של מעלה אומרים החידוש בשם הספר והמלאך שואל מי המחבר והשני עונה רב פלוני, וגם עי"ז שפתותיו דובבות אבל פחות מבאם היו מזכירים את שמו ישירות.

ואכתוב הערה נוספת. שמעתי מהגאון רבי משה מרדכי שולזינגר [שליט"א] ששאל ממרן הסטייפלר זצ"ל, שלפעמים רבינו אומר שמועה בשם אדם גדול ואינו מזכיר את שמו, ומדוע אינו מזכיר את שמו. וענה מרן שאינו מזכיר שמו מכיון שאינו יודע אם בעל השמועה מסכים שיאמרו את זה בשמו. כך שמעתי. הרי כדי לומר השמועה בשמו צריך הסכמתו ואין לפרסם שמו כנגד דעתו, אף שיתכן שזה ימעט בגאולה.

וכעת ראיתי בספר חשוקי חמד על מסכת יומא לדף ד' ע"ב (עמ' נ"ו מדפי הספר) שנחלקו בזה הגאונים רבי חיים קניבסקי שליט"א ורבי

נשים מרדכי

מכתבי תורה

יצחק זילברשטיין שליט"א, ע"ש. וקשה להעתיק הדברים בגלל האריכות (נדפס לעיל סי' י"ז), וע"ש.

ואסיים בברכה,

יודה טשזנר

דמו"ץ קהל עדת חרדים

ו

בענין אמירת דבש"א בשם עכו"ם

מכתבי הגרש"ק גרוס והגר"ט שולזינגר שליט"א

לכבוד וכו' כמה"ר יצחק אוהב ציון שליט"א

מה שחקר אם צריך לומר בשם עכו"ם אפשר לומר לפי מה דאי' בירושלמי פ"ב דשקלים דיליף לה מקרא דאל תגזול דל וכיון דאסור לגזול ג"כ מעכו"ם עי' חו"מ ריש הל' גזילה ה"נ צריך לומר בשמו ג"כ, והנני מברכו בברכה מרובה והצלחה

הק' שמאי קהת גרוס הכהן

מע"כ מהריא"צ שליט"א

במכתבו של הגאון ר' שמאי קהת גרוס שליט"א שכתב דלפי"ד הירושלמי דאומר דבר בשם אומרו יליף לה מקרא דאל תגזול דל וכיון דאסור לגזול ג"כ מעכו"ם ה"נ צריך לומר הלכה משמו, הנה לפי"ד הגרש"ק שליט"א י"ל בהא דאי בברכות י"ז ע"א "אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק" דריב"ז הקדים בשלום דבגמ' אמרינן דאם נתן לו שלום ולא החזיר לו שלום נקרא גזלן שנאמ' גזילת העני בבתים, ולכן חשש ריב"ז שמא אדם יאמר לו שלום ולא ישמע ולא יחזיר לו שלום וה"ז כגזלן לכן הקדים לומר שלום ואפילו לנכרי כי גם אצל נכרי איכא איסור גזילה [ועיין סוכה כ"ח אמרו עליו על ריב"ז מימיו לא שח שיחת חולין ולא הלך ד' אמות בלא תורה ובלא תפלין וא"כ חשש ריב"ז שמא מרוב עיונו בתורה לא ישים ליבו למי שמקדים בשלומו ולכן אמר שלום לכ"א].

בברכה

טוביה שלזינגר

[א.ה. עוד בענין הנ"ל דשאלת שלום עי' בדעת זקנים מבעלי התוס' בסו"פ שופטים עה"פ "וקראת אליה לשלום" ובשו"ע יור"ד סי' קמ"ח סעי' י' ובט"ז שם, ובשו"ת באר שבע סי' נ"ט, ובפי' מדרש שמואל על אבות פ"ו משנה ט'. ועי' במש"כ בחידושי הגר"ק על הש"ס ברכות אות ז'. ואכמ"ל].

בענין הא דהובאה שמועה מאלישע בן אבויה

מכתב מהגר"מ קרליבך שליט"א

אל כבוד מעלת הרה"ג יצחק אוהב ציון שליט"א
השלו' והברכה בכל הכבוד הראוי וכ"ט סלה

דבריו המאירים את כל בית ישראל הגיעוני, ולכבוד תורתו אמרתי
אצרף כמה הערות.

מה שסתם וכתב דמה שסתמו בכל הש"ס בשם אחרים הוא אחר,
הנה בהוריות י"ג ע"ב מפורש לא כן, אלא דאחרים היינו ר"מ.

ובתוס' סוטה י"ב ע"א הביאו בתוס' שראה בקונטרס צרפת שמועות
שקיבל מאלישע בן אבויה קבעום בשם אחרים מפני שהיה שמו אחר
אבל שאר שמועות קבעום בשמו, וכתבו בתוס' וז"ל, ולא מסתברא
דהא לרבי נתן אסקו יש אומרים ואית לך שכל שמועותיו קבעו כך,
ולר"מ נמי עשו כיוצא בו, אלא נראה דלאחר דאסקוהו אחרים חזר
בו ואמר נולד כשהוא מהול וכן בפ' קמא דברכות.

אמנם מפורש בסדר תנאים ואמוראים ח"ב סק"ד וז"ל כל אחרים
אומרים הוא רבי מאיר כשהיה אומר דבר משם רבו אלישע בן אבויה
שנקרא אחר היו אומרים עליו אחרים אומרים.

וכבר עמד על כך החיד"א שם וז"ל, קצת קשה דהתוס' בסוטה דף
י"ב. כתבו ואמר רבי שראה בקונטרס צרפת שמועות שקיבל מאלישע
קבעום בשם אחרים וכו' ואמאי לא כתבו דהם דברי הגאונים בסדר

תו"א. ומה שהקשו התוס' שם על זה ישבתי אני הדל בפתח עינים על בתרא צ"ג ע"ב.

והנה מה שדן במה שהביאו באבות פ"ד מכ"ו מימרא בשם אלישע, דתנן אלישע בן אבויה אומר הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר חדש והלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק, והרי רשע היה, יעוין במגן אבות לרשב"ץ שכתב וז"ל, זאת המשנה דלגוה מסדורי תפלות משום 'שם רשעים ירקב' ונראה, כי קודם שיצא לתרבות רעה היתה שגורה בפי התלמידים, ואחר כך משנה זו לא זזה ממקומה. כמו שאמרו על כיוצא בזה בע"ז [ל"ה ב'] פ"ב ובחולין [קט"ז ב'] פרק כל הבשר, ואעפ"י שיצא לתרבות רעה, אין להניח דבריו. וכבר אמרו [רמב"ם הקדמה לשמנה פרקים] קבל האמת ממי שאמרו וכו', עכ"ל.

עוד נמצא באבות דר"נ פכ"ד וז"ל, אלישע בן אבויה אומר אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה למה הוא דומה לאדם שבונה אבנים תחילה ואחר כך לבנים. אפילו באים מים הרבה ועומדים בצידן אין מחין אותן ממקומן. ואדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה לאדם שבונה לבנים תחילה ואחר כך אבנים. אפילו באים מים קימעא מיד הופכין אותן.

החותם לכבוד תורתו

מרדכי קרליבך

[א.ה. מה שציין הגאון הנ"ל למה שנמצא באבות דר"נ פכ"ד הנה התם כל הפרק הוא מאלישע בן אבויה וכל הפרק שם עוסק בענין

הזהירות שצריך לזהר שלא לאבד התורה ויתכן שלכן דוקא זה הובא בשמו כיון שקורות חייו העידו זאת וכעין מה שהבאנו לעיל סימן ח' בשם ס' ברית אפרים].

ה

בענין גדול ששמע מקטן

מכתב הגר"ג רבינוביץ והגר"ט שולזינגר שליט"א

לכבוד רבי יצחק אוהב ציון שליט"א

במה שהסתפקתם בענין גדול ששמע מקטן אם צריך לומר בשם אומרו, והבאתם שם לדמות להשבת אבידה, ור' בא בירושלמי החמיר על עצמו אף שזקן ואינו לפי כבודו פטור, יעו"ש בגליון י"ט. באריכות נפלאה.

ויש להאיר דלכאורה יהיה תלוי במחלוקת המחבר והרמ"א בשו"ע חו"מ (סימן רס"ג סעיף ג') אם זקן ואינו לפי כבודו יכול להחמיר על עצמו ולהחזיר את האבידה או לא, עיי"ש. דלפי המחבר שם באמת יכול להחמיר על עצמו ולומר בשם הקטן, ולפי הרמ"א שם אסור לו לזלזל בכבודו, ויהיה אסור לו כלל לומר אימרה זו ששמע מהקטן,

ודו"ק בזה. ובעיקר נידון זה שגדול יאמר אימרה בשם הקטן, אפשר לרמוז זאת במאמר חז"ל "אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים" (ר"ה כ"ה ב') ויש לפרש שהגדולים נשמעים לקטנים לחידושיהם, ומפרסמים זאת בשם הקטנים, והבן בעז"ה.

בברכת כהנים באהבה רבה
גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס גם אני אוהך – ב"ב

לכבוד הרה"ג ר' יצחק אוהב ציון שליט"א

מש"כ הרה"ג ר' גמליאל רבינוביץ שליט"א בגדול ששמע מקטן אם צריך לומר בשם אומרו הדבר תלוי במחלוקת המחבר והרמ"א אם זקן ואינה לפי כבודו יכול להחמיר על עצמו וכו'. לכאורה י"ל דבתורה שאני כדאי בתענית ז' למה נמשלו ד"ת כעץ מה עץ קטן מדליק את הגדול אף ת"ח קטנים מחדדים את הגדולים. ובעיקר הדבר יש להביא ראיה מהא דאיתא ביבמות ע"ב ע"ב ואיתבה ר' אלעזר לר' יוחנן אין לי אלא נימול לשמיני וכו' א"ל ר' יוחנן לר"ל ראיתי לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה, ויעוין שם ברש"י דבן פדת היינו ר' אלעזר בן פדת שהיה תלמידו של רבי יוחנן הרי שרבי יוחנן שהיה רבו של ר"א בן פדת אמר בשמו. ובגיטין י"ד ע"ב ר' יהודה הנשיא שאמר משום ר' יעקב [והרי נשיא הכל חייבין בכבודו עי' מו"ק כ"ב נשיא שמת בתי מדרשות כולן בטלין. ועי' פסחים ע'

נשים מרדרי

מכתבי תורה

שמת נשיא, ועי' הוריות י"ג, ובקידושין ל"ב נשיא שמחל על כבודו
אין כבודו מחול].

בברכה

טוביה שולזינגר

ט

בענין "שמעתי אומרים" אם עובר בלאו

מכתבי הרה"ג ר' חיים סימן טוב שליט"א

א'

בגליון י"ט אות ה' כתבתם, די ש להסתפק אם כשאומר שמעתי ולא
מזכיר שם אומר, אם עובר בלאו דאל תגזול דל. והבאתם משו"ת
משיב דברים (חאו"ח סי' קמז) שאינו עובר. ומשמיה דהגרח"ק שליט"א
כ' דיתכן שעובר. ונראה דיסוד הספק, אם לתא דגזילה שייך רק
כשנוטל לעצמו תפארת חברו, ומתעטף בטלית שאינה שלו, [דומיא
דגזילת ממון שמכניס לרשותו את של חברו], או דבעצם מניעת
הטובה מחברו חייל לתא דגזילה, [והוא יותר כעין היזק והפסד,
אלא דכבר כתב רבינו יונה בריש מס' אבות דכל הנזקין בכלל לאו
דלא תגזול]. ולהצד השני יש להסתפק עוד, אם מניעת הטובה

נשים מרדרי

מכתבי תורה

מחבירו מכוונת בעיקר למניעת הכבוד שהיה לו אם היה נאמר בשמו, [וכלשון התפארת ישראל פ"ו דאבות, "אלא יכבד למלמדו כ"כ וכו' רק יזכיר שמו לברכה"], או למניעת ההנאה הרוחנית של שפתותיו דובבות כשנאמר דבר הלכה משמו, [וכמו שהבאתם בסוף אות א מס' תוספת אור על המשנה באבות שכ' בשם היעב"ץ עפ"י יבמות צ"ו ע"ב]. ונפק"מ כשאומר דבר הלכה מספר שנתחבר בעילום שם אם מחויב עכ"פ להזכיר שם הספר, דלהצד שהגזילה מתיחסת למניעת הכבוד, נראה דלא שייך כאן גזילה דבלא"ה לא יתכבד, אמנם להצד שהגזילה מתיחסת למניעת העונג הרוחני נראה דגם בכה"ג יתחייב לומר בשם אומרו דגם בהזכרת שם ספרו ידבבו שפתותיו דכלפי שמיא גליא מיהו. והנה גם אי נימא דל"ש לתא דגזילה אלא כשמטעטף בטלית שאינה שלו וכשיטת המשיב דברים עדיין יש לדון אם באמירת שמעתי נחשב כאומר דבר בשם אומרו שמביא גאולה לעולם ונראה שזה תלוי בשני הטעמים שהביא המהר"ל בספר דרך חיים (פ"ו מאבות מ"ז) בביאור הדבר שעיי"כ מביא גאולה לעולם, וז"ל "ויש לך לדעת כי כאשר הקב"ה מביא גאולה הש"י רוצה שידעו כי הוא יתברך פועל ולא יאמרו לא הש"י פעל כל זאת רק חכמתם ועצם ידם וכו', ולפיכך אם לא היתה אסתר בעלת מידה זאת לתלות הדבר במי שראוי לתלותן והיתה ח"ו אומרת לישראל אני עשיתי ברוב חכמתי כדי להתגדל ולהתפאר לא היתה אסתר ראויה שתבוא הגאולה ע"י וכו', ורמז לך הכתוב בשביל שאמרה הדבר בשם אומרו ולא היתה תולה בעצמה וכך תהיה תולה הגאולה במי שהביא הגאולה לא בעצמה" ולטעם זה נראה שכיון שעיקר הענין הוא לא לתלות הדבר בעצמו ובחכמתו ועיי"כ לא יתלה הגאולה אלא בהש"י סגי נמי באמירת שמעתי דסו"ס לא תולה ד"ז בעצמו.

אכן בהמשך כתב טעם נוסף, "ויש לך לדעת עוד וכו' כי יש בזה טעם מופלג מאד, וזה כי האומר דבר בשם אומרו הוא גם כן מביא גאולה לעולם כאשר מחזיר הדברים שהם ביד אחר אל מי שהדברים הם שלו ויצאו הדברים מרשות אחר אותם שהיו תח"י ומחזירם אל מי שהדברים שלו ולכך על ידו ג"כ הגאולה של ישראל כי ישראל הם תחת אחרים ועל ידו ראוי שיחזרו ישראל אל מי שהם שלו וישראל הם של הקב"ה בודאי ולפיכך כאשר אומר דבר בשם אומרו והוא מחזיר הדברים מרשות אחר אל רשות של מי שהדברים שלו ג"כ ראוי שע"י תהיה הגאולה ויצאו ישראל מרשות אחרים אל מי שהם שלו" ונמצא לטעם שני עיקר סיבת הבאת הגאולה הוא במה שמחזיר הדברים לרשות בעליהם ועי"כ יצאו ישראל מרשות אחרים אל רשות מי שהם שלו, ולפי"ז לא סגי באמירת שמעתי כדי להביא גאולה לעולם [וכצד זה נראה ממה שכתב בספר יערות דבש (ה"ב סוף דרוש ח'), "כי באמת צריך להבין כי לכאורה משתה אסתר שלא כדת, שאמרה למלך בשם מרדכי על שרי המלך קודם החקירה, כי אם יחקרו ולא ימצאו הלא יחרה אפו במרדכי היהודי שהוציא דיבה על שרים נכבדים שומרי הסף וכו' ואיך סמכינן אניסא היה לה לאסתר לומר כך שמעתי וכשיהיה הדבר נמצא אז תאמר בשם מרדכי ולא מקודם אלא כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם וזה היה מקובל ביד אסתר שע"י אמירת דבר בשם אומרו לא יקרה היזק כי אם גאולה וישועה". הרי מפורש דבאמירת שמעתי אין הבטחת גאולה דאל"כ לא היה לה לומר בשם מרדכי].

ובזה יש לתלות מה שנסתפקתם באות ב' אם כשצ"י לו חברו מ"מ יש ענין דאמירת דבר בשם אומרו, (וציינת שדן בזה המחנ"ח ח"ב אהע"ז בסוה"ס). והנה זה פשוט דכל הספק הוא בכה"ג שאם יזכיר בשם

חבירו ישתבח חבירו בידיעת דבר זה ולא במקום שהראהו מ"מ ידוע, ולהצד דעיקר הך ענינא הוא שלא לתלות השבח והגדולה בעצמו יש מקום לומר גם כאן שצריך להזכיר בשם אומרו ועי"כ יביא גאולה לעולם ויתלה הגאולה בהש"י, אמנם להצד דעיקר הענין הוא להחזיר הדברים שביד אחר אל מי שהדברים שלו נראה שכל זה ל"ש אלא במה שחידש מדעתו ושכלו דאז יש לו בעלות על זה ולא בידיעה בעלמא גם אם היא לא ידועה לאחרים, כעין שכתב בברכי יוסף (יו"ד סימן רמ"ו), שמה שאמרו בקידושין (ל"ב ע"ב) דת"ח יכול למחול על כבודו כי תורה דיליה היא, זה רק בהוגה בתורה בעיון ולא בשונה הלכות דלא חשיב תורה דיליה וחיוב הכבוד אינו אליו כי אם לתורה שהכניס אל תוכו וע"כ אין הוא בעלים למחול על זה. עי"ש.

ב'

האומר דבר בשם חכם שלא גמרו ממנו גורם לשכינה שתסתלק

א. במ"א (סימן קנ"ו) כ' "אם שמע דין ונראה לו שהלכה כך מותר לאומרו בשם אדם גדול כי היכי דליקבלי מיניה (ערובין דף נ"א ופסחים דף קי"ב) ובסוף מס' כלה איתא האומר דבר בשם חכם שלא גמרו ממנו גורם לשכינה שתסתלק וכ"ה בברכות דף כ"ז ע"ש בתלמידי ר' יונה וצ"ע". והנה בברכות שם איתא "האומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל", ובמחצית השקל שם

הביא פלוגתת הרמב"ם והטור עם תלמידי ר' יונה בביאור המימרא, דבתר"י כ' "שלא ישמע ממנו ואומר אותו משמו" והרמב"ם (ת"ת ה', ט') והטור (יו"ד רמ"ב, כ"ד) כתבו שלא יאמר דבר שלא שמע מפי רבו עד שיזכיר שם אומרו, ופירש הב"י משום דסתם כל מה שהתלמיד אומר סבורים השומעים שמרבו שמעו, ואם לא שמע מפיו צריך להודיעו מפי מי שמעו, וכתב בס' לחם חמודות פרק תפילת השחר ס"ק כ"ד שאפשר שיש לפקפק על הדבר ההוא ונמצא שרבו מתגנה על ידו, וסיים שם "ומפני כן לא הקפידו ואמרינן בפר' ע"פ דף קי"ב אם בקשת להחנק התלה באילן גדול" ויתכן שכונתו כיון שהטעם שמא יפקקו ויתגנה רבו אם יודע שהדבר ברור ואין לפקפק בו ודאי או שיודע ברבו שאינו מקפיד בכזה אם כונתו לש"ש כ"ה דליקבלו מיניה מותר וכה"ג מיירי בפרק ע"פ. עכת"ד. ונראה בדברי המחמה"ש שבדוקא הזכיר המ"א בסו"ד "וע"ש בתלמידי ר' יונה" דרק לדרכם יש להעיר סתירת הסוגיות כנ"ל אכן להרמב"ם והטור דפרשו שלא יאמר דבר שלא שמע מפי רבו עד שיאמר אותו בשמו יש ליישב בפשיטות דאיירי שיודע בבירור או שרבו אינו מקפיד. וביאור כונתו דיש לחקור לדרך תר"י שלא יאמר דבר שלא שמע ממנו בשמו, בטעם הדבר אם משום דלמא אית ליה פירכא ויש חשש גנות רבו או משום סרך שקר, ונראה דכונתם משום לתא דשקר דאם משום חשש גנות רבו שייך דבר זה גם כשלא מזכיר להדיא ד"ז מפי רבו, דמסתמא אין חולק על משכ"ת הב"י דבסתם כל מה שתלמיד אומר סבורים שזה רבו (וזה דוקא בזמנא כמ"ש המחמה"ש ע"ש) ומדכתבו שהאיסור הוא רק כשמזכיר להדיא בשם רבו ע"כ דמשום סרך שקר נגעו בה (וזה כמובן ל"ש כשלא מזכיר להדיא בשמו) ולפי"ז הקושיא במקומה עומדת מהא דמותר לומר בשם אדם גדול כי היכי דליקבלו מיניה דמ"מ מצד סרך שקר יאסר, ולכך נשאר המ"א בצ"ע, כנלע"ד בכונת המחמה"ש.

והנה לדרך הרמב"ם והטור דהוא משום גנות רבו יתכן ליישב סתירת הסוגיות באופן אחר (ממשכ"ת הלחם חמודות) עפ"מ שהקשו האחרונים סתירת הסוגיות.

דבמכות (כ"ב ע"ב) "אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בתורה כתיב ארבעים יכנו אתו רבנן בצרו חדא" וחזינן דת"ח גדול יותר מס"ת, ואילו בקדושין (ל"ג ע"ב) "אבעיא להו מהו לעמוד מפני ס"ת ר' חלקיה ור' סימון ור"א אמרי מפני לומדיה עומדין מפניה לא כ"ש" הרי דס"ת גדול יותר, וע' בפנ"י בקדושין שם שכתב "והנראה לענ"ד דהכא לא איירי אלא בסתם חכם דאפ"ה חייבין לעמוד מפניהם ושפיר הוו ק"ו לס"ת משא"כ התם איירי בגברא רבה ממש שראוי לישב בסנהדרין דעדיף מס"ת כדמסיק דאתי רבנן ובצרי חדא" (ובעצם השאלה ע"ע במהרי"ט שם, וע"ע בפרשת דרכים דרוש כ"ד, וראיתי גם בבעל העקידה שהעיר כן וכעת ל"מ מקומו) הרי דיש חילוק בין סתם חכם לגברא רבה, ולפי"ז נראה ליישב ברווח דבמס' כלה האומר דבר בשם חכם, וכן בברכות שאומר שמועה שלא שמע מרבו וסבורין ששמע ממנו איירי ברבו שאינו גברא רבה ולכך יש חשש שע"י פירכא על התוכן וכיוצ"ב יבואו לזלזל בו וגורם לשכינה שתסתלק, משא"כ בפסחים קי"ב איירי כשאומרו בשם גברא רבה, וכלשון הגמ' "אם ביקשת להחנק היתלה באילן גדול" ופרש"י "אמור בשם אדם גדול", וכן בערובין נ"א, אמרה בשם ר' יוסי כי היכי דליקבליה מיניה דר' יוסי נמוקו עמו והוא גברא רבה, ולכך גם אם השומעים לא יבינו הדברים או שתהיה להם פירכא וכיוצ"ב אין חשש שע"י יתגנה דיתלו חסרון ההבנה בדעתם ולא בגברא רבה, ודו"ק.

נשים מדברות

מכתבי תורה

ב. אגב ראיתי בהגהות ברוך טעם על הפנ"י שם, שכ' "נ"ב סתירה לזה מדברי הרמב"ם (פ"י מהל' ס"ת ה"ט) ויעויין שם בכס"מ" וכוונתו בהערה זו, דהנה לשון הרמב"ם שם "כל הרואה ס"ת כשהוא מהלך חייב לעמוד מפניו ויהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שהוא מהלך בו כשיגיענו למקומו או עד שיתכסה מעיניהם ואח"כ יהיו מותרים לישב ובכס"מ כ' "כל הרואה וכו' פ"ק דקדושין אבעיא להו וכו' מפניה לא כ"ש ודין הנשיא איתא בההוא פירקא וכתבו רבנו פ"ו מהלכ' ת"ת שאינו יושב עד שישב במקומו או יתכסה מעיניו וכתב רבינו שה"ה בס"ת דנשיא מטעם רבו הוא דחייב לעמוד דהא ממרע"ה גמרינן". ומדברי הרמב"ם שפסק שגם בס"ת יש דין עד שיתכסה מעיניו שנלמד ממשה רבינו ע"כ דס"ת עדיף מכל לומדיה וגם גברא רבה בכלל דאל"כ מנלן לחדש דין זה גם בס"ת הלא בגמ' דנו על חיוב קימה בלחוד, וסותר לפנ"י שס"ל שגברא רבה עדיף מס"ת. וכמובן שאין מכאן סתירה למשנ"ת באות א' בשיטת הרמב"ם דגם אם ס"ל דס"ת עדיף מגברא רבה מ"מ לכו"ע גברא רבה עדיף מחכם ושפיר יש לחלק כדאמרן.

בברכה רבה

חיים סימן טוב

בענינים שונים

מכתבים מהרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינובויץ' שליט"א

ער"ח מוקדם מנחם אב תשס"ה

לכבוד רבי יצחק אוהב ציון שליט"א

ראיתי חקירות הנפלאות שלכם בענין "האומר דבר בשם אומריו"
והדברים נפלאים.

ובס"ד בחסדו הגדול חשבתי עוד בעז"ה, האם החידוש שלו ג"כ יש
חיוב לאדם להזכירו בשם אומריו שהוא חידש זאת.

עוד חקרתי בעז"ה כששמע מאשה דבר חידוש אם צריך לומר בשמה,
וצדדי הספק שלא יאמר, דאולי הוי חוסר צניעות וכדו' כשאומר זאת
ברבים, ועוד דכיון שהם פטורות מתלמוד תורה אולי לא שייך כלל
אצלם דבר זה שצריך לומר החידוש בשם אומרם.

עוד הסתפקתי בעז"ה האם גם בענייני עולם הזה כשאחד מפתח דבר
חידוש וכדו' אי צריך לומר בשמו, או שרק בתלמוד תורה ובעבודת
ה' צריך לומר בשמו והטעם [ומאסתר שאמרה בשם מרדכי משמע
שגם בשאר עניינים שייך זה. ועיין].

עוד יש להסתפק באדם שחקר שאלה בהלכה האם יש חיוב לאדם
אחד להזכיר שאדם זה חקר השאלה או לאו, ומסתבר לכאורה שכן
ובפרט שיש חידוש טוב בשאלה או איזה היכי תימצא מענינת.

וכידוע האימרה הנפלאה מהגר"ש קלוגר זצ"ל דכתיב בתורה לא תגנובו, לשון רבים, דהתורה מדברת לתלמידי חכמים בלשון רבים בלשון כבוד, שלא יגנובו אחד מהשני חידו"ת וכדו' עכ"ד. ונפלא.

ביקרא דאורייתא

גמליאל הכהן רבינוביץ'

מח"ס "גם אני אודך" בני ברק

מכתב תשובה להרה"ג הנ"ל

לכבוד

הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ' שליט"א

מח"ס גם אני אודך

שלו' רב

בדבר שאלותיו החשובות בענין אומר דבר בשם אומרו הריני להשיב א. במה ששאל אם גם אדם שאומר דבר שלו יש דין לומר בשם אומרו הנה מצד "אל תגזול דל" בודאי אינו עובר ונראה דאין בזה המעלה של "מביא גאולה לעולם" לפי"ד המהר"ל בספרו אור חדש על המגילה עה"פ "ותאמר אסתר" וכו' שכתב הטעם דאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה הוא משום שלא תולה הגדולה לעצמו לכן ראוי שתבא ע"י גאולה א"כ לפי"ז לאדם בדברי עצמו אין ענין זה ודו"ק.

ב. ומה ששאל אם גם בשם אשה צריך לומר דבר בשם אומרו הנה בפשטות כיון שהוא משום אל תגזול דל וגם מאשה אסור לגזול לכן צריך לומר, אלא דיש לטעון דאולי משום צניעות עדיף להימנע, זה יש לדחות דמצינו מימרות בגמ' בשם ברוריא ואמתא דרבי וכן מוזכר כ"פ "אמרה לי אם" ועוד שוב קיבלתי בזה מכתב מהגר"י ליברמן שליט"א ושם כתב שנשאל בזה והשיב כהנ"ל וע"ע במג"א או"ח סי' רס"ג סקי"ב שמביא פסק בהל' הדלקת הנר ביו"ט שהביא הדרישה בשם אמו, ויש להאריך ואי"ה עוד חזון למועד ב"נ.

ג. ובשאלתו אם גם במילי דעלמא יש הדין דאומר דבר בשם אומרו הנה זה פשוט דשייך גם במילי דעלמא דהרי מקור הדין הוא מהפסוק "ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי" והתם לא היה זה בדברי תורה, אך נראה דזה לא שייך בכל דבר פשוט שיצטרך לומר בשם אומרו אלא ההגדרה כך שכל דבר שאם יאמרו בשם האומר יביא תועלת להאומר וכגון שיחזיקו לו טובה או שראוי שיתכבד עי"ז בזה צ"ל בשם אומרו שו"ר שכ"כ בס' דרך שיחה עמ' תצ"ד בשם מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ד. ומה ששאל אם גם אדם ששאל שאלה צריך לומר זאת בשמו הנה כבר כתב כת"ר שהיכא שיש דבר חידוש בשאלה יש לומר הדבר בשם אומרו וכ"כ לן מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א גבי אדם שהקשה סתירה בין ב' סוגיות וכדו' שיש דין לומר הסתירה בשמו. אך ראיתי בהקדמה לשו"ת תורת חסד (מלובלין) שכ' וז"ל "והנה מטעם הכמוס לא הבאתי בחבורי זה שמות הרבנים השואלים ממני וכו' מלבד שלא מצאתי בזה שום תועלת ותוחלת ובמטו מנייהו לבל יאשימוני בזה ולא ידינוני לחובה כי כוונתי לטובה" עייש"ד. וממש"כ דלא מצא

שם מרדכי

מכתבי תורה

תועלת ותוחלת להביא השאלה בש"א מבואר לכאו' דא"צ לומר
השאלה בשם אומרה ועדיין יל"ע בזה.

בברכת התורה ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה
יצחק אוהב ציון

עוד מהרה"ג הנ"ל

חשון תשס"ו

לכבוד

רבי יצחק אוהב ציון שליט"א

פעם כתבתי לכם ספק אם אדם צריך לומר גם החידוש שלו בשם
אומרו שהוא אומר זאת או אין צריך לומר במפורש שהוא אומר. ע"כ.
וכעת למדתי במס' תענית (דף כ"ד ע"א) ושם איתא "אמר ליה ולא
סבר לה מר דההיא רבי יוסי בן רבי אבין אמרה אמר ליה אנא ניהו".
ופרש"י (בד"ה א"ל) כלומר מ"ט לא אמרת ליה משמיה שכל האומר
דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם עכ"ל ע"ש.

חזינן מכאן שאם אומר דבר בשמו לא צריך לפרש שהוא אומר
ודו"ק היטב.

ביקרא דאורייתא

גמליאל הכהן רבינוביץ'

מח"ס "גם אני אודך" בני ברק

